

Skarga o wznowienie postępowania w przyszłym Kodeksie postępowania cywilnego
[w:] **Postępowanie rozpoznawcze w przyszłym Kodeksie postępowania cywilnego**, red. K.
Markiewicz, A. Torbus, Warszawa 2014, s. 323 – 391

1. Wprowadzenie

Dyskusja nad potrzebą zastąpienia obowiązującego KPC nową kodyfikacją podejmowana jest w polskiej doktrynie, chociaż z raczej umiarkowanym natężeniem, od pewnego czasu¹. W przeważającej mierze dyskusja ta obejmuje problematykę ogólnych założeń nowego KPC, podczas gdy kwestie szczegółowe dotyczące konkretnych instytucji procesowych lub ich rodzajów, rozpatrywane są zdecydowanie rzadziej². Skarga o wznowienie postępowania nie odgrywała dotychczas w tej dyskusji jakiegokolwiek roli. W rozważaniach nad nowym KPC wznowienie postępowania bowiem albo w ogóle nie stanowiło przedmiotu zainteresowania, albo podejmowane było w sposób cząstkowy³ lub na poziomie raczej ogólnym⁴. Niemniej na potrzebę zmian różnych rozwiązań kodeksowych dotyczących skargi o wznowienie postępowania wskazuje się w literaturze na podstawie całościowej analizy tej instytucji w jej aktualnym normatywnym kształcie⁵. Obok tego pojawiają się także, skoncentrowane na konkretnych kwestiach, głosy podnoszące brak w KPC określonych regulacji w dziedzinie wznowienia postępowania⁶ i inspirujące nawet

¹ Z najważniejszych wypowiedzi w tym zakresie zob. *T. Ereciński*, O potrzebie, s. 3 i n.; *tenże*, O uwarunkowaniach, s. 9 i n.; *tenże*, Dalsze zmiany, s. 3 i n.; *W. Broniewicz*, Czy potrzebny, s. 11 i n.; *A. Oklejak*, Co dalej z kodeksem, s. 7 i n.; *F. Zedler*, Co dalej z kodeksem, s. 309 i n.; *K. Weitz*, Czy nowa kodyfikacja, s. 13 i n.; *P. Ryłski*, Projekt, s. 186–189; *M. Walasik, K. Markiewicz*, Założenia, s. 101 i n.

² Zob. np. najbliższe tematycznie wznowieniu postępowania wypowiedzi *T. Wiśniewskiego*, O potrzebie zmiany systemu środków zaskarżenia, PPC 2011, Nr 2, s. 7 i n.; *tenże*, O potrzebie zmiany systemu środków zaskarżenia, w: *K. Markiewicz* (red.), *Reforma*, s. 119 i n.

³ Zob. np. *T. Ereciński*, O uwarunkowaniach, s. 16.

⁴ *K. Weitz*, Czy nowa kodyfikacja, s. 27. Podkreślono tam, że regulacja skargi o wznowienie postępowania wymaga „uporządkowania”.

⁵ Por. przede wszystkim *K. Weitz*, w: *J. Gudowski* (red.), *System*, t. III, s. 1148, s. 1177, s. 1332, s. 1336, s. 1386–1387, s. 1420, s. 1441, s. 1487 oraz s. 1499.

⁶ Przykładami są wyrażane czasem postulaty uregulowania jako podstawy wznowienia postępowania naruszenia EKPC) stwierdzonego przez Europejski Trybunał Praw Człowieka (ETPC) oraz „sprecyzowania” trybu rozpoznawania skarg o wznowienie postępowania opartych na podstawie określonej w art. 401¹ KPC w zw. z art. 190 ust. 4 Konstytucji RP. Por. w związku z tym np. *A. Śledzińska-Simon*, Wznowienie, s. 143 oraz 163–171, jak również post. TK z 7.8.2009 r., S 5/09, OTK-A 2009, Nr 7, poz. 121 i z 30.11.2011 r., SK 16/10, OTK-A 2011, Nr 9, poz. 111.

projekty zmian normatywnych, które jednak – jak dotąd – szczęśliwie nie stały się obowiązującym prawem⁷.

Skarga o wznowienie postępowania należy do środków prawnych służących obalaniu prawomocnych orzeczeń. Jakkolwiek nie odgrywa ona i nie powinna odgrywać tak poważnej roli w praktyce jak skarga kasacyjna, ani tym bardziej jak środki zaskarżenia przysługujące od orzeczeń nieprawomocnych, to jednak należy do niezwykle ważnych instytucji procesowych⁸, których kształt normatywny musi być przedmiotem refleksji w kontekście prac nad przyszłym KPC. Ma to tym większe znaczenie, że pierwsza i dotychczas jedyna głębsza dyskusja dotycząca legislacyjnego ujęcia skargi o wznowienie postępowania w prawie polskim przeprowadzona była w czasie prac nad dawnym KPC z 1930 r.⁹ (KPC z 1930 r.)¹⁰. Zainicjowano ją u zarania odzyskania niepodległości w 1917 r.¹¹, a kontynuowano w ramach Komisji Kodyfikacyjnej Rzeczypospolitej Polskiej w latach dwudziestych ubiegłego wieku¹². Jej efektem w dużej mierze był pierwotny kształt regulacji skargi w dawnym KPC. W późniejszym okresie kolejne zmiany unormowania skargi, zarówno te wynikające z przyjęcia w 1964 r. obowiązującego KPC w jego pierwotnym kształcie, jak również te, których dokonano po 1996 r., nie były już poprzedzone tak poważnymi rozważaniami w literaturze¹³. Doktryna skupiała się raczej na reaktywnym opisywaniu podejmowanych zmian, nie przygotowywała ich natomiast od strony teoretycznej i koncepcyjnej¹⁴.

⁷ Por. senacki projekt ustawy o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego z 17.2.2012 r. (Druk senacki Nr 62), wycofany 9.7.2012 r. (Druk senacki Nr 62W).

⁸ O założeniach i znaczeniu skargi o wznowienie por. K. Weitz, w: J. Gudowski (red.), System, t. III, s. 1102–1105.

⁹ Pierwotny tekst KPC z 1930 r. ogłoszony został rozporządzeniem Prezydenta RP z 29.11.1930 r. (Dz.U. Nr 83, poz. 651). Po znowelizowaniu niektórych przepisów postępowania spornego rozporządzeniem Prezydenta RP z 27.10.1932 r. (Dz.U. Nr 93, poz. 802) i dodaniu przepisów regulujących postępowanie egzekucyjne ogłoszono jednolity tekst KPC w obwieszczeniu Ministra Sprawiedliwości z 1.12.1932 r. (t.j. Dz.U. Nr 112, poz. 934 ze zm.).

¹⁰ S. Goląb, oceniając krytycznie projekt dawnego KPC opracowany przez Komisję Kodyfikacyjną Rzeczypospolitej Polskiej, podkreślał, że „normy o wznowieniu postępowania nasuwały (w toku prac nad projektem – przyp. aut.) z istoty rzeczy wiele trudności, jako dotyczące materii najzawilszej może z problemów procesowych, choć zapewne mniej od innych „praktycznej” i że wznowienie postępowania to „najtrudniejszy tytuł w kodeksie”, który „był przedmiotem dość dokładnych rozważań w literaturze”, por. S. Goląb, Projekty, s. 37 oraz s. 88.

¹¹ Por. Główne zasady polskiej procedury cywilnej (z prac Komisji przy Departamencie Sprawiedliwości), Kwartalnik Prawa Cywilnego i Handlowego 1917, t. 2, Nr 4, s. 76–82, w szczególności s. 77 i 78. Zob. także F. K. Fierich, T. Dziurzyński, S. Goląb, Polska procedura, s. 178–181.

¹² Por. S. Goląb, Wznowienie postępowania, w: Polska, s. 75 i n.; *tenże*, Wznowienie postępowania według projektu Kodeksu procedury cywilnej, Głos Prawa 1928, Nr 9–12, s. 365 i n., Ciąg dalszy I, Głos Prawa 1929, Nr 1–4, s. 27 i n. oraz Ciąg dalszy II, Głos Prawa 1929, Nr 5–6, s. 169 i n.; M. Allerhand, Wznowienie procesu, s. 305 i n. oraz Dokończenie, s. 354 i n.

¹³ Pewien wyjątek stanowiła rozprawa habilitacyjna M. Sawczuka, Wznowienie, (1963), w której autor uwzględnił projektowane wówczas nowe brzmienie regulacji kodeksowych o wznowieniu postępowania, aczkolwiek głównie w sposób opisowy.

¹⁴ Por. co do obowiązującego KPC w pierwotnym kształcie W. Dudek, Wznowienie postępowania, s. 31 i n.; J. Krajewski, Wznowienie postępowania, s. 65; W. Broniewicz, Wznowienie postępowania, s. 28; W. Siedlecki, w:

Przedwojenna polska regulacja skargi o wznowienie postępowania wzorowana była w przeważającej mierze na rozwiązaniach niemieckich i austriackich, a w mniejszym stopniu – węgierskich¹⁵. Regulacja ta, aczkolwiek syntetyczna i nie pozbawiona niedoskonałości, była jednak spójna. Uwzględniała ówczesny stan rozwoju nauki procesowej nie tylko polskiej, ale przede wszystkim również obcej, głównie niemieckiej i austriackiej. W okresie powojennym wpływ na funkcjonowanie skargi miało wprowadzenie instytucji rewizji nadzwyczajnej, gdyż z jednej strony zapoczątkowało to proces deprecjacji znaczenia skargi, a z drugiej strony stało się źródłem wątpliwości co do relacji między obu tymi instytucjami¹⁶. Kodeks postępowania cywilnego z 1964 r. w swym pierwotnym kształcie w dużej mierze powielił unormowania z dawnego KPC. W ujęciu konstrukcyjnym przyjęto jednak w nim także rozwiązania, które – z dzisiejszej perspektywy – można postrzegać albo jako wątpliwie (np. zmiany dotyczące etapów postępowania ze skargi, por. art. 410 KPC oraz dawny art. 411 KPC w zestawieniu z art. 451 KPC z 1930 r. i art. 452 KPC z 1930 r.)¹⁷ albo jako całkowicie nieudane (np. regulacja dotycząca rodzajów rozstrzygnięć po przeprowadzeniu postępowania ze skargi, por. art. 412 § 2 KPC)¹⁸. Po 1996 r. skarga o wznowienie stanowiła przedmiot kilku kolejnych nowelizacji¹⁹, które jednak w przeważającej mierze nie były przejawem realizacji określonej koncepcji wznowienia postępowania, lecz stanowiły tylko refleks zmian dotyczących innych instytucji prawnych, w tym przede wszystkim środków odwoławczych, względnie wynikały z uregulowań konstytucyjnych (art. 190 ust. 4 Konstytucji RP) lub orzeczeń wydawanych przez Trybunał Konstytucyjny. Nieuchronnym rezultatem takiego rozwoju legislacji w dziedzinie wznowienia postępowania stała się daleko idąca niespójność i dekompozycja kodeksowego unormowania tej instytucji prawnej²⁰. Dokonane zmiany normatywne doprowadziły także do zasadniczych rozbieżności w kwestiach o fundamentalnym znaczeniu dla funkcjonowania skargi o wznowienie postępowania. Najbardziej spektakularnym przykładem jest derogacja przepisu art. 411 KPC, która spowodowała, że w literaturze i judykaturze w diametralnie

Z. Resich, W. Siedlecki (red.), Kodeks postępowania cywilnego, t. 1, 1969, przed art. 399, s. 631; w odniesieniu do zmian dokonanych w 1996 r. zob. S. Dalka, Zmiany, s. 39–40; J. Iwulski, Nowelizacja, s. 50–51; W. Broniewicz, Nowelizacja, s. 221–222; natomiast co do zmian z 2005 por. P. Pogonowski, Skarga, s. 13 i n.; M. Manowska, Zmiany, s. 11–19; *taż*, Skarga, s. 65 i n.; *taż*, Wznowienie, 2008; *taż*, Wznowienie, 2013.

¹⁵ Bliżej zob. K. Weitz, w: J. Gudowski (red.), System, t. III, s. 1106–1111.

¹⁶ Por. szczegółowo J. Krajewski, Nadzór, s. 165 i n.; M. Sawczuk, Stosunek wznowienia, s. 144 i n. Problem był aktualny pod rządami Kodeksu postępowania cywilnego z 1964 r. do chwili likwidacji rewizji nadzwyczajnej w 1996 r. Zob. M. Sawczuk, Wznowienie postępowania, s. 31 i n.

¹⁷ Por. K. Weitz, w: J. Gudowski (red.), System, t. III, s. 1116–1117.

¹⁸ Por. *tamże*, s. 1492–1494.

¹⁹ Szczegółowo *tamże*, s. 1118–1122.

²⁰ Tak *tamże*, s. 1118. Odmienne jednak w tej kwestii M. Manowska, Wznowienie, 2008, s. 300, która pozytywnie ocenia kierunek zmian regulacji skargi o wznowienie postępowania dokonanych „w ostatnich latach”.

odmienny sposób rozpatrywane jest zagadnienie struktury postępowania prowadzonego na podstawie skargi²¹.

Planowana nowa kodyfikacja postępowania cywilnego stwarza odpowiednią okazję do podjęcia prac nad reformą skargi o wznowienie postępowania. Reforma ta nie powinna jednak oznaczać rewolucji, w szczególności całkowitego zerwania z dotychczasowym modelem tego środka prawnego, mającym swoje źródła w tradycji systemów germańskich. Trzeba bowiem wziąć pod uwagę, że model ten nie tylko utrwalił się w polskiej tradycji legislacyjnej, ale w rezultacie kilkudziesięcioletniego stosowania w praktyce wymiaru sprawiedliwości stał się jego ważnym i trwałym elementem. Tym niemniej należy wziąć pod uwagę okoliczność, że funkcjonowanie skargi o wznowienie postępowania wywołuje zastrzeżenia i wątpliwości, co ma swoje źródło również w niedostatkach i niedoskonałościach jej normatywnego ujęcia w obowiązującym KPC²². Myślą przewodnią reformy skargi o wznowienie postępowania w nowej kodyfikacji procesowej nie powinno być więc wprawdzie dążenie do stworzenia jej zupełnie nowego modelu, jednak za konieczne należy uznać jego korekty i udoskonalenie w stosunku do obecnego jego kształtu. Regulacja skargi powinna zostać więc uporządkowana i odpowiednio rozbudowana, jak również zmodernizowana i uwspółcześniona, stosownie do aktualnego stanu nauki prawa procesowego cywilnego i obecnych potrzeb praktyki wymiaru sprawiedliwości. W pewnym zakresie wiązać się to powinno z odejściem od określonych rozwiązań szczegółowych, które – z perspektywy czasu – okazały się niewłaściwe lub nawet wadliwe. Nowa regulacja skargi o wznowienie powinna być nie tylko wewnętrznie spójna i konsekwentna, ale – co równie ważne – właściwie wkomponowana w cały system środków prawnych w nowym KPC i koherentna z innymi jego rozwiązaniami.

Potencjalny kształt zreformowanej regulacji skargi o wznowienie postępowania należy rozpatrywać na dwóch poziomach. Na pierwszym, bardziej ogólnym, chodzi o podstawowe i konstrukcyjne założenia samej skargi jako rodzaju środka prawnego skierowanego przeciwko prawomocnym orzeczeniom sądowym²³. Podjęty musi zostać problem normatywnego ujęcia skargi w ramach dychotomii między powództwem a środkami zaskarżenia (*sensu largo*),

²¹ Por. z jednej strony *M. Manowska*, *Wznowienie*, 2008, s. 249–255; *taż*, *Wznowienie*, 2013, s. 248, oraz post. SN z 7.7.2005 r., IV CO 6/05, BSN 2005, Nr 9, s. 18; z 10.2.2006 r., I PZ 33/05, OSNP 2007, Nr 3–4, poz. 48; z 12.3.2010 r., III CZ 6/10, Legalis; z 19.3.2010 r., II PZ 5/10, Legalis; z 10.11.2010 r., II UZ 29/10, Legalis; z 14.4.2011 r., II UZ 10/11, Legalis, a z drugiej strony *K. Weitz*, w: *J. Gudowski* (red.), *System*, t. III, s. 1139–1140 i 1455–1456; *M. P. Wójcik*, w: *A. Jakubecki* (red.), *Kodeks postępowania cywilnego*, 2012, art. 410, uw. 1, s. 514–515 oraz uzasadnienie uchwały SN z 22.7.2005 r., III CZP 52/05, OSNC 2006, Nr 6, poz. 101. Bliżej zob. w pkt 2.2.2. opracowania.

²² Swoją negatywny udział w tym zakresie ma również część polskiej doktryny prawa procesowego cywilnego, w której trudno byłoby znaleźć odpowiednie wsparcie dla ustawodawcy przy kształtowaniu kolejnych regulacji dotyczących wznowienia postępowania.

²³ Por. pkt 2 niniejszego opracowania.

relevantny dla oceny charakteru prawnego skargi oraz postępowania wszczynanego na jej podstawie. Rozpatrzenia wymaga również zagadnienie struktury tego postępowania w kontekście rozróżnienia z jednej strony między kwestią dopuszczalności skargi o wznowienie i kwestią dopuszczalności wznowienia oraz z drugiej strony – dopuszczalnością wznowienia jako *iudicium rescindens* i ponownym rozpoznaniem sprawy jako *iudicium rescissorium*. W odrębny sposób potraktować należy również model unormowania przebiegu postępowania na podstawie skargi stosownie do jego struktury, przedmiotu na poszczególnych jego etapach i stadium sprawy prawomocnie osądzonej, w którym skarga zostaje wniesiona i ewentualnie dochodzi do ponownego jej rozpoznania. Należy się także ustosunkować do zagadnienia, czy regulacja skargi o wznowienie postępowania i postępowania prowadzonego na jej podstawie ma mieć charakter jednolity i uniwersalny w odniesieniu do wszystkich podstaw skargi, czy też zasadne jest jej zróżnicowanie, w szczególności odrębne potraktowanie skargi wnoszonej w razie stwierdzenia niekonstytucyjności podstawy prawnej prawomocnego orzeczenia (art. 190 ust. 4 Konstytucji i obecny art. 401¹ KPC). Na drugim, bardziej szczegółowym poziomie analizy zakładanego kształtu regulacji wznowienia postępowania chodzi z kolei o rozwiązania dotyczące konkretnych kwestii związanych z wniesieniem i załatwieniem skargi²⁴. Trzeba tu w szczególności zaliczyć regulację jej stosunku do innych środków prawnych skierowanych przeciwko prawomocnym orzeczeniom, wyznaczenie – we wszystkich aspektach – granic jej dopuszczalności, określenie i ukształtowanie podstaw wznowienia postępowania, regulację toku postępowania prowadzonego na podstawie skargi, rodzaje rozstrzygnięć wydawanych w tym postępowaniu, jak również problematykę *restitutionis in integrum* w wypadku uchylecia prawomocnego orzeczenia. W ramach rozwiązań dotyczących tych konkretnych zagadnień zrealizowane powinny być wcześniej przyjęte założenia ogólne.

2. Założenia ogólne

2.1. Normatywne ujęcie skargi o wznowienie postępowania

Natura prawna skargi o wznowienie należy do spornych w doktrynie i judykaturze²⁵. W obecnym stanie prawnym powinna ona być od strony formalnej traktowana jako postać powództwa (por. art. 409 *in principio* KPC), poddanego jednak modyfikacjom uzasadnionym

²⁴ Por. pkt 3 niniejszego opracowania.

²⁵ Omówienie stanowisk prezentowanych w polskiej literaturze i judykaturze w tym zakresie por. szczegółowo K. Weitz, w: J. Gudowski (red.), System, t. III, s. 1122–1127. Co do poglądów nauki niemieckiej zob. np. J. Braun, w: W. Krüger, Th. Rauscher (red.), Münchener, przed § 578, Nb 5, s. 739, a nauki austriackiej np. W. Jelinek, w: H. W. Fasching, A. Konecny (red.), Kommentar zu den Zivilprozeßgesetzen, przed § 529, Nb 5, s. 849–850.

tym, że funkcjonalnie pełni ona rolę środka zaskarżenia (*sensu largo*), który jest skierowany przeciwko prawomocnym orzeczeniom (por. art. 407, art. 409 *in fine*, art. 410 § 1 i § 2 *in principio*, art. 412 § 2 KPC)²⁶. Modyfikacje te nie spowodowały wprowadzenia pełnego zatarcia cech skargi jako powództwa, ale sprawiają, że przy ocenie konkretnych kwestii szczegółowych w grę wchodzi traktowanie skargi tak jak powództwa (np. w zakresie skutków wniesienia skargi do sądu niewłaściwego, badania jej warunków formalnych) albo tak jak środka zaskarżenia (np. w zakresie skutków wniesienia skargi po upływie terminu) bądź uwzględnianie równolegle wymagań właściwych powództwu i środkowi zaskarżenia (np. co do rodzajów okoliczności warunkujących dopuszczalność skargi)²⁷. Następstwem tych modyfikacji jest także to, że skarga, aczkolwiek formalnie pozostaje powództwem, to jednak – odmiennie niż zwykle powództwo – nie powoduje wszczęcia nowego postępowania, lecz kontynuację tego postępowania, w którym zapadło zaskarżone prawomocne orzeczenie²⁸. W wypadku wniesienia skargi o wznowienie postępowanie toczy się więc w instancji, w której orzekał poprzednio sąd właściwy do wznowienia (art. 405 KPC)²⁹. Skarga o wznowienie jest środkiem nadzwyczajnym, wyjątkowym i reparacyjnym, pozbawionym cech dewolutywności i suspensywności³⁰.

Wynikające z postanowień obowiązującego KPC ujęcie normatywne skargi jako środka prawnego ufundowanego na modelu powództwa, ale zmodyfikowanego w kierunku środka zaskarżenia, może budzić zastrzeżenia. Po pierwsze, ujęcie to w punkcie wyjściowym nie oddaje właściwie funkcji skargi o wznowienie postępowania, która zbieżna jest z funkcją środka zaskarżenia. Od strony legislacyjnej instytucje procesowe powinny być tymczasem kształtowane w pierwszej kolejności w sposób zgodny z ich funkcją. Po drugie, traktowanie skargi, w zależności od kontekstu sytuacyjnego, raz tak jak powództwa, innym zaś razem jak środka zaskarżenia, nie jest rozwiązaniem przejrzystym i łatwym w praktycznym stosowaniu.

²⁶ K. Weitz, w: J. Gudowski (red.), System, t. III, s. 1128–1129; *tenże*, w: T. Ereciński (red.), Kodeks postępowania cywilnego, t. II, 2012, art. 399, uw. 2, s. 443. Tak obecnie także T. Wiśniewski, Przebieg procesu, s. 443–444. Inaczej współcześnie np. M. Manowska, Wznowienie, 2008, s. 53–54; *taż*, Wznowienie, 2013, s. 37–38.

²⁷ K. Weitz, w: J. Gudowski (red.), System, t. III, s. 1128–1129; *tenże*, T. Ereciński (red.), Kodeks postępowania cywilnego, t. II, 2012, art. 410, uw. 2, s. 508.

²⁸ K. Weitz, w: J. Gudowski (red.), System, t. III, s. 1136–1137. Tam również co do innych zapatrywań doktryny w tym zakresie, s. 1133–1136. Por. w szczególności stanowisko M. Manowskiej, Wznowienie, 2008, s. 261–263; *taż*, Wznowienie, 2013, s. 257. Autorka przyjmuje, że skarga o wznowienie generuje odrębny rodzaj postępowania, jednak tylko w sensie formalnym i technicznym, gdyż funkcjonalnie i materialnie postępowanie ze skargi związane jest z poprzednim postępowaniem, ponieważ zmierza do rozpoznania tej samej sprawy.

²⁹ K. Weitz, w: J. Gudowski (red.), System, t. III, s. 1137; *tenże*, w: T. Ereciński (red.), Kodeks postępowania cywilnego, t. II, 2012, art. 399, uw. 2, s. 444. Por. również orz. SN z 6.4.1935 r., C. II. 2474/34, OSP 1936, poz. 142; post. SN z 13.1.2010 r., II CZ 81/09, Legalis.

³⁰ Por. K. Weitz, w: J. Gudowski (red.), System, t. III, s. 1130–1133 oraz powołane tam wypowiedzi doktryny i orzecznictwa.

Funkcjonowanie skargi niewątpliwie byłoby ułatwione, gdyby została ona ukształtowana w oparciu o jednolity, a nie hybrydalny wzorzec konstrukcyjny. Po trzecie, można zaryzykować tezę, że wykorzystywanie w konstrukcji normatywnej skargi o wznowienie postępowania elementów powództwa z dzisiejszej perspektywy ma – na gruncie rozwiązań prawa polskiego – charakter raczej reliktowy³¹. Po czwarte wreszcie, ewentualna rezygnacja z takiego ujęcia nie tylko odpowiadałaby funkcji skargi, ale mogłaby zostać zrealizowana z zachowaniem tych szczegółowych rozwiązań, które z niego wynikają i które należy ocenić jako prawidłowe (np. co do przekazania skargi według właściwości w razie jej wniesienia do sądu niewłaściwego albo zachowania instytucji odpowiedzi na skargę).

Przyjmując przedstawiony punkt widzenia, zgłosić należy postulat, aby w przyszłym KPC obecne ujęcie normatywne skargi o wznowienie poddane zostało rewizji. Powinna ona polegać na tym, aby odstąpić od oparcia konstrukcji skargi na modelu powództwa, poddawanego modyfikacjom za pomocą rozwiązań charakterystycznych dla środków zaskarżenia (*sensu largo*). W nowym KPC to hybrydalne ujęcie należałoby w świadomy sposób zastąpić konstrukcją jednolitą, obejmującą znacznie bardziej kompletne i autonomiczne unormowanie skargi o wznowienie. Unormowanie to, odpowiednio do funkcji skargi jako środka prawnego skierowanego przeciw (prawomocnym) orzeczeniom sądowym i zgodnie z założeniem, że skarga nie wszczyna nowego postępowania, lecz powoduje podjęcie uprzednio prawomocnie zakończonego postępowania, trzeba by oprzeć wyłącznie na modelu właściwym dla regulacji środków zaskarżenia (*sensu largo*). W ramach tego unormowania w niezbędnym zakresie mogłyby zostać przyjęte ewentualne szczególne rozwiązania, właściwe tylko skardze o wznowienie. W ten sposób w drodze normatywnej skarga przestałaby być – od strony formalnej – szczególną postacią powództwa, zmodyfikowaną tylko na wzór środka zaskarżenia (*sensu largo*), lecz uzyskałaby po prostu charakter takiego środka³². W nowym ujęciu normatywnym skarga powinna pozostać środkiem nadzwyczajnym, wyjątkowym oraz reparacyjnym, jak również niedowolutynym i niesuspensywnym.

2.2. Dopuszczalność skargi o wznowienie. Dopuszczalność wznowienia

³¹ Zob. natomiast na tle prawa austriackiego W. Jelinek, w: H. W. Fasching, A. Konecny (red.), Kommentar zu den Zivilprozeßgesetzen, przed § 529, Nb 5–6, s. 850. Autor uzasadnia konstrukcję skargi nieważności (Restitutionsklage) oraz skargi o wznowienie (Wiederaufnahmsklage) jako tzw. Rechtsmittelklage, czyli środka prawnego łączącego w sobie funkcję środka odwoławczego (uchylenie zaskarżonego orzeczenia) oraz samodzielnego powództwa (ponowienie rozpoznania sprawy).

³² Nadzwyczajnym środkiem zaskarżenia jest Revision według szwajc. KPC, por. N. Herzog, w: K. Spühler, L. Tenchio, D. Infanger (red.), Schweizerische, art. 328, Nb 19, s. 1522; I. Schwander, w: A. Brunner, D. Gasser, I. Schwander (red.), Schweizerische, art. 329, Nb 2, s. 1858; D. Freiburghaus, S. Afheldt, w: Th. Sutter-Somm, F. Hasenböhler, Ch. Leuenberger (red.), Kommentar, art. 328, Nb 5, s. 2383.

Ponowne rozpoznanie sprawy

Cechą postępowania ze skargi o wznowienie jest jego stadialność, która oznacza, że w jego strukturze wyróżnić można etapy poświęcone badaniu kolejno oddzielnych zagadnień, które pozostają ze sobą w stosunku prejudycjalności³³. W polskiej doktrynie i judykaturze w tej kwestii nie ma jednak zgody ani co do tego, czy i ile stadiów badania skargi o wznowienie należy wyodrębnić, ani co do tego, co jest przedmiotem badania przez sąd w poszczególnych stadiach. W znacznej mierze wynika to z błędnych wypowiedzi większości doktryny, w której występuje zamęt terminologiczny, jednak nie bez wpływu na to pozostają również regulacje normatywne i ich zmiany, w tym przede wszystkim pierwotne ujęcie brzmienia dawnego art. 411 KPC, a potem jego uchylenie, jak również sformułowanie art. 412 § 2 KPC, sugerujące, że oddalenie skargi może nastąpić po ponownym rozpoznaniu sprawy³⁴.

Z jednej strony reprezentowane było i jest zapatrywanie, że postępowanie wywołane skargą o wznowienie dzieli się na stadia *iudicium rescindens* i *iudicium rescissorium*, przy czym pierwsze miałyby obejmować badanie dopuszczalności skargi utożsamiane werbalnie z dopuszczalnością wznowienia, natomiast drugie polegać na badaniu prawdziwości podstaw skargi, do którego (tylko) sprowadzać się miałyby ponowne rozpoznanie sprawy³⁵. Z drugiej strony po uchyleniu dawnego art. 411 KPC, pojawił się pogląd, że w postępowaniu ze skargi wyróżnić można nie stadia, lecz tylko „aspekty”, z których pierwszy – *iudicium rescindens* – miałby obejmować badanie dopuszczalności skargi łącznie z ustaleniem, czy wskazana w niej podstawa wznowienia postępowania rzeczywiście istnieje, a drugi – *iudicium rescissorium* – „merytoryczne rozpoznanie skargi”, które miałyby polegać na ocenie tego, czy okoliczności

³³ Por. J. Braun, w: W. Krüger, Th. Rauscher (red.), Münchener, § 590, Nb 1, s. 820; H. J. Musielak, w: H. J. Musielak (red.), Kommentar, przed § 578, Nb 3, s. 1559; L. Rosenberg, K. H. Schwab, P. Gottwald, Zivilprozessrecht, Nb 24, s. 926; H. W. Fasching, Lehrbuch, Nb 2084–2090, s. 1029–1032; D. A. Simotta, w: W. H. Rechberger, D. A. Simotta, Grundriss, Nb 1086, s. 621. Stadialność jest cechą postępowania na podstawie Revision w prawie szwajcarskim, por. N. Herzog, w: K. Spühler, L. TENCHIO, D. Infanger (red.), Schweizerische, art. 333, Nb 1–3, s. 1543–1544.

³⁴ Co do nieprawidłowości tej regulacji por. K. Weitz, w: J. Gudowski (red.), System, t. III, s. 1488. Odmiennie jednak oceniają ją M. Manowska, Wznowienie, 2008, s. 251 i 253; *taż*, Wznowienie, 2013, s. 247 oraz T. Wiśniewski, Przebieg, s. 450.

³⁵ Por. M. Sawczuk, Wznowienie, (1963), s. 143, s. 197, s. 205, s. 227, s. 230–231 i 238; *tenże*, Wznowienie, (1970), s. 56–59, s. 60, s. 138 i s. 185–186; W. Broniewicz, Wznowienie postępowania cywilnego (dokończenie), s. 53 i 54–55; W. Siedlecki, w: W. Siedlecki (red.), System, t. III, s. 404–405 i 455; *tenże*, Podstawy, s. 92–93; M. P. Wójcik, w: A. Jakubecki (red.), Kodeks postępowania cywilnego, 2012, art. 410, uw. 3, s. 514–515 oraz art. 412, uw. 3 i 4, s. 516. W tym kierunku również, jak się wydaje, D. Zawistowski, w: H. Dolecki, T. Wiśniewski (red.), Kodeks postępowania cywilnego, t. III, 2013, art. 412, uw. 1, s. 324. Zob. też T. Wiśniewski, Przebieg, s. 449 i A. Góra-Błaszczkowska, w: A. Góra-Błaszczkowska (red.), Kodeks postępowania cywilnego, t. I, 2013, art. 412, uw. 1, s. 973.

będące podstawą wznowienia miały wpływ na treść zaskarżonego orzeczenia lub stanowiły przyczyny nieważności³⁶.

Oba podejścia są błędne. W strukturze postępowania ze skargi wyróżnić należy trzy etapy³⁷, tj.: badanie dopuszczalności skargi o wznowienie, ocenę dopuszczalności wznowienia postępowania oraz ponowne merytoryczne rozpoznanie sprawy³⁸. Badanie dopuszczalności skargi o wznowienie jest odpowiednikiem badania dopuszczalności powództwa albo środka zaskarżenia (środka odwoławczego). Warunkuje ono merytoryczne rozpoznanie skargi, które stanowi drugi etap postępowania prowadzonego w wyniku jej wniesienia i polega na ocenie rzeczywistego istnienia podstawy wznowienia. Podstawy wznowienia stanowią okoliczności, od których spełnienia uzależnione jest ponowne merytoryczne rozpoznawanie sprawy, czyli dopuszczalność wznowienia postępowania. Ten drugi etap postępowania ze skargi stanowi to, co tradycyjnie jest określane mianem *iudicium rescindens*³⁹. Po ustaleniu istnienia podstawy wznowienia nastąpić powinno ponowne merytoryczne rozpoznanie sprawy, które w żadnym wypadku nie polega na badaniu prawdziwości podstawy wznowienia, lecz na rozpoznawaniu sprawy na nowo i jego kontynuacji. Celem jest tu wydanie nowego orzeczenia w sprawie, którego treść determinuje wynik jej ponownego osądzenia. Ten trzeci etap postępowania ze skargi stanowi *iudicium rescissorium*⁴⁰.

Jakkolwiek przedstawiony teoretyczny model struktury postępowania prowadzonego na podstawie skargi ma odzwierciedlenie w obowiązującym jej unormowaniu, to jednak nie jest ono z tego punktu widzenia spójne i jednoznaczne. W przyszłym KPC należy unikać mankamentów i niedostatków obecnego unormowania przyjmując i konsekwentnie przeprowadzając w ujęciu normatywnym założenie o wyodrębnieniu stadium badania dopuszczalności skargi o wznowienie, stadium badania dopuszczalności wznowienia oznaczającego badanie istnienia podstawy wznowienia i rozstrzygnięcie o zasadności skargi i

³⁶ Por. M. Manowska, Wznowienie, 2008, s. 249–255; *taż*, w: M. Manowska (red.), Kodeks postępowania cywilnego, 2013, art. 410, uw. 4, s. 728 oraz art. 412, uw. 1 i 3, s. 732. Pogląd ten powtarza również E. Rudkowska-Ząbczyk, w: E. Marszałkowska-Krześ (red.), Postępowanie cywilne, 2013, Nb 744, s. 550.

³⁷ *De lege lata* badanie dopuszczalności skargi o wznowienie postępowania poprzedzone jest jej badaniem pod względem formalnym i fiskalnym (art. 130 KPC w zw. z art. 406 KPC).

³⁸ Tak najpierw M. Waligórski, Jakże środki, s. 268–270; *tenże*, Polskie prawo, s. 709–7111; *tenże*, Pojęcie, s. 178–179. W ślad za M. Waligórskim współcześnie K. Weitz, w: T. Ereciński (red.), Kodeks postępowania cywilnego, t. II, 2012, art. 410, uw. 13, s. 513; *tenże*, w: J. Gudowski (red.), System, t. III, s. 1139.

³⁹ W obecnym stanie prawnym w fazie *iudicium rescindens* sąd badając istnienie podstawy wznowienia ocenia zasadność żądania wznowienia postępowania (art. 187 § 1 pkt 1 KPC w zw. z art. 409 *in principio* KPC).

⁴⁰ Por. M. Waligórski, Jakże środki, s. 270; *tenże*, Polskie prawo, s. 710–711; K. Weitz, w: T. Ereciński (red.), Kodeks postępowania cywilnego, t. II, 2012, art. 410, uw. 13, s. 514 i art. 412, uw. 1, s. 515; *tenże*, w: J. Gudowski (red.), System, t. III, s. 1139–1140. Podobnie wypowiedział się także A. Lutwak, U podstaw, s. 228 i 236.

stadium ponownego merytorycznego rozpoznania sprawy uprzednio prawomocnie osądzonej, prowadzące do jej nowego rozstrzygnięcia stosownie do wyników tego rozpoznania. W nowej regulacji należy więc w sposób niebudzący wątpliwości przesądzić, że struktura postępowania prowadzonego na podstawie skargi jest złożona i zdeterminowana przedmiotem badania sądu w jego kolejnych fazach. Przedstawione założenie powinno być zrealizowane z jednej strony w drodze precyzyjnego rozgraniczenia kwestii przynależnych do sfery dopuszczalności skargi o wznowienie oraz kwestii decydujących o dopuszczalności wznowienia, czyli o zasadności skargi, a z drugiej strony przez wyraźne wyodrębnienie oceny dopuszczalności wznowienia jako stadium kończącego się wydaniem orzeczenia rozstrzygającego o zasadności skargi oraz ponownego merytorycznego rozpoznania sprawy jako stadium finalizowanego wydaniem nowego orzeczenia w sprawie, które może być odmienne albo takie samo jak prawomocne orzeczenie, przeciwko któremu skierowana była skarga. Zdecydowanie odrzucić należałoby natomiast jakiegokolwiek zamierzenia, które miałyby na celu ewentualne wyraźne zerwanie ze stadialnością postępowania wywołanego wniesieniem skargi o wznowienie, jako prowadzące do nieuzasadnionego, motywowanego wąsko pojmowanym pragmatyzmem, zatarcia różnic pomiędzy badaniem dopuszczalności skargi, oceną dopuszczalności wznowienia i ponownym rozpoznaniem sprawy. Rozwiązanie to oznaczałoby w istocie zaprzeczenie konstrukcji skargi o wznowienie i sprowadzałoby ją jedynie do funkcji środka prawnego służącego weryfikacji istnienia albo nieistnienia określonej podstawy wznowienia⁴¹.

2.3. Regulacja postępowania na podstawie skargi o wznowienie

Do niezwykle istotnych zagadnień legislacyjnych w kontekście skargi o wznowienie i postępowania prowadzonego w wyniku jej wniesienia należy określenie przepisów, w których uregulowane ma być wszczęcie i przebieg tego postępowania. Przy założeniu bowiem, że w przepisach poświęconych wprost skardze o wznowienie postępowanie to nie jest unormowane w sposób kompletny i wyczerpujący (por. art. 406 *in fine* KPC), powstaje pytanie, jakie inne przepisy powinny mieć do niego zastosowanie. Zagadnienie to ma swoją historię w ramach

⁴¹ Do takich rezultatów prowadziłyby reprezentowane w dużej mierze w aktualnym stanie prawnym ujęcie zakładające, że ponowne rozpoznanie sprawy sprowadza się do zbadania tego, czy rzeczywiście istnieje podana w skardze podstawa wznowienia i – w wypadku podstaw wznowienia określonych w art. 401¹ KPC oraz w art. 403 KPC – czy ewentualnie wpłynęła ona na prawomocne orzeczenie, por. wypowiedzi doktryny powołane w przypisie 35 powyżej, a w judykaturze wyr. SN z 16.5.2007 r., III CSK 56/07, Legalis; post. SN z 7.5.2009 r., III UK 20/09, OSNP 2011, Nr 102, poz. 25; wyr. SN z 30.6.2011 r., III CSK 311/10, Legalis; post. SN z 21.9.2011 r., II PZ 24/11, Legalis; wyr. SN z 19.1.2012 r., I PK 82/11, OSNP 2012, Nr 2324, poz. 288.

rozwoju regulacji skargi o wznowienie w prawie polskim⁴² i nie jest obecnie rozwiązane w sposób, który można by uznać za zadowalający. W aktualnym stanie prawnym art. 406 KPC wyraża zasadę, że do postępowania ze skargi o wznowienie stosuje się odpowiednio przepisy o postępowaniu przed sądem pierwszej instancji, jeżeli przepisy o wznowieniu nie stanowią inaczej. Z jednej strony nauka i judykatura od początku obowiązywania zasady werbalnie wysłowionej w art. 406, wyjaśniając jej znaczenie, wskazują, że – co do kwestii, które nie są unormowane w postanowieniach o wznowieniu postępowania – należy odpowiednio stosować w szczególności przepisy ogólne (art. 1–13 KPC), o ustalaniu wartości przedmiotu sporu, o stronach, prokuratorze, organizacjach pozarządowych, pełnomocnictwie, jak i czynnościach procesowych, kosztach procesu, rozprawie i postępowaniu dowodowym⁴³. Z drugiej strony zwraca się uwagę, że mimo brzmienia art. 406 KPC do wznowionego postępowania stosuje się – w określonym zakresie – przepisy o postępowaniu w tej instancji, która jest właściwa w danym przypadku dla skargi o wznowienie⁴⁴.

Literalne odczytanie art. 406 KPC mogłoby prowadzić do wniosku, że *de lege lata* nie ma formalnie żadnej podstawy do stosowania w postępowaniu ze skargi o wznowienie innych przepisów niż przepisy o postępowaniu przed sądem pierwszej instancji, z zastrzeżeniem tylko szczególnych regulacji zamieszczonych w art. 407 i nast. KPC. Prowadziłoby to jednak do nieoczekiwanych rozwiązań⁴⁵. W rezultacie jedyne racjonalne rozwiązanie zakładać musi, że art. 406 KPC – wbrew jego literalnemu brzmieniu, ale zgodnie z jego właściwą funkcją – należy rozumieć w ten sposób, że statuuje on zasadę, iż w postępowaniu ze skargi stosuje się przepisy o postępowaniu przed sądem tej instancji, który – w myśl art. 405 KPC – właściwy jest do wznowienia postępowania, z uwzględnieniem zawartych w tych przepisach odesłań do przepisów o niższej instancji (por. art. 398²¹ KPC oraz art. 391 § 1 KPC). Stosowanie tak ustalonych właściwych przepisów w zakresie, w którym art. 407 i n. KPC nie stanowią inaczej, rozciąga się na całość postępowania prowadzonego na podstawie skargi, począwszy

⁴² Szczegółowo zob. K. Weitz, w: J. Gudowski (red.), System, t. III, s. 1407–1410.

⁴³ Zob. m.in. M. Sawczuk, Wznowienie, (1970), s. 188; W. Siedlecki, w: Z. Resich, W. Siedlecki (red.), Kodeks postępowania cywilnego, t. 1, 1975, art. 406, s. 672; J. Krajewski, w: J. Jodłowski, K. Piasecki (red.), Kodeks postępowania cywilnego, t. 2, 1989, art. 406, uw. 1, s. 673; D. Zawistowski, w: H. Dolecki, T. Wiśniewski (red.), Kodeks postępowania cywilnego, t. III, 2013, art. 406, uw. 1 i 4, s. 308 i 309. Zob. też post. SN z 20.6.1972 r., II CZ 110/22, niepubl.; z 8.5.1981 r., I PZ 17/81, Legalis; wyr. SN z 16.5.2007 r., III CSK 56/07, Legalis. Por. także ponadto J. Jagiela, Środki zaskarżenia, s. 106–107.

⁴⁴ Zob. J. Krajewski, Glosa, s. 529; M. P. Wójcik, w: A. Jakubecki (red.), Kodeks postępowania cywilnego, 2012, art. 406, s. 512; M. Manowska (red.), Kodeks postępowania cywilnego, 2013, art. 406, uw. 2 i 6, s. 719–721. Przeciwno stosowaniu jakichkolwiek przepisów o postępowaniu przed sądem drugiej instancji opowiada się A. Góra-Błaszczkowska, w: A. Góra-Błaszczkowska (red.), Kodeks postępowania cywilnego, t. I, 2013, art. 406, Nb 9–12, s. 963–964.

⁴⁵ Por. K. Weitz, w: J. Gudowski (red.), System, t. III, s. 1410.

od jej wniesienia, przez ocenę jej dopuszczalności i zasadności aż po ewentualne ponowne rozpoznanie sprawy i jej rozstrzygnięcie⁴⁶.

Projektując nowe unormowanie skargi o wznowienie postępowania kwestię określenia przepisów, które mają mieć zastosowanie w postępowaniu wywołanym jej złożeniem, należy rozstrzygnąć w taki sposób, który nie będzie wywoływał wątpliwości analogicznych do tych, które rodzi obecnie art. 406 KPC. Kierować się w tym względzie należy dwoma głównymi założeniami. Po pierwsze, należy przede wszystkim rozbudować w odpowiednim zakresie te przepisy, które regulować będą bezpośrednio skargę o wznowienie i postępowanie wszczęte na jej podstawie. Przepisy te powinny rozstrzygać wszystkie kwestie, które na tle skargi mają charakter szczególny i albo nie będą występować na gruncie pozostałych środków zaskarżenia (*sensu largo*) albo powinny być rozwiązane w odniesieniu do skargi w sposób autonomiczny. Założenie to należy odnieść do każdego ze stadiów postępowania wywołanego wniesieniem skargi o wznowienie, chociaż w wypadku każdego z nich zakres odpowiednich przepisów, o wprowadzenie których będzie chodzić, z natury rzeczy będzie zróżnicowany. Niewątpliwie w większym stopniu konieczna jest szersza regulacja zagadnień związanych z rozpatrywaniem dopuszczalności skargi o wznowienie oraz badaniem dopuszczalności wznowienia⁴⁷, podczas gdy w odniesieniu do ponownego rozpoznawania sprawy po wznowieniu postępowania taka szczególna regulacja może być znacznie bardziej oszczędna. Po drugie, w zakresie kwestii, co do których brak będzie regulacji w przepisach dotyczących wprost skargi o wznowienie, za niezbędne uznać należy posłużenie się odpowiednim odesłaniem. Odesłanie to musiałyby się w odpowiednim zakresie rozciągać na całe postępowanie prowadzone na podstawie skargi, od chwili jej wniesienia przez wszystkie jego stadia aż do rozstrzygnięcia sprawy po ponownym jej rozpoznaniu⁴⁸. Przepisami, które miałyby mieć uzupełniające zastosowanie na podstawie tego odesłania, powinny być przepisy właściwe dla postępowania przed sądem w tej instancji, który byłby właściwy dla wznowienia postępowania. Rozwiązanie takie należałoby uznać za zdecydowanie bardziej funkcjonalne niż ewentualne odesłanie do odpowiedniego stosowania – w każdym wypadku – przepisów o postępowaniu przed sądem pierwszej instancji. Pamiętać zresztą należałoby o tym, że odesłanie do przepisów o postępowaniu w instancji właściwej do

⁴⁶ K. Weitz, w: T. Ereciński (red.), Kodeks postępowania cywilnego, t. II, 2012, art. 406, uw. 3, s. 495–496; *tenże*, w: System, s. 1411–1412. Tak obecnie również, jak się wydaje, D. Zawistowski, w: H. Dolecki, T. Wiśniewski (red.), Kodeks postępowania cywilnego, t. III, 2013, art. 406, uw. 4, s. 309.

⁴⁷ Na potrzebę uregulowania „pokrótce” „postępowania o wznowienie” (postępowania co do dopuszczalności wznowienia) w okresie międzywojennym szczególnie nacisk kładł w doktrynie M. Allerhand, Dokończenie, s. 360–361.

⁴⁸ Jako zbyt optymistyczne należałoby ocenić zapatrywanie M. Allerhanda, Dokończenie, s. 360, który, jak się wydaje, zakładał możliwość autonomicznego uregulowania „postępowania o wznowienie” w takim zakresie, aby nie było potrzeby odsyłania do przepisów obowiązujących w sądzie właściwym do wznowienia.

wznowienia postępowania każdorazowo obejmowałyby także zawarte ewentualnie w tychże przepisach odesłanie do przepisów o niższej instancji.

2.4. Jednolity i uniwersalny model regulacji skargi o wznowienie

Zarówno w dawnym KPC, jak i obowiązującej obecnie kodyfikacji procesowej przyjęto założenie o jednolitym modelu regulacji skargi o wznowienie bez względu na rodzaj postępowania, o którego wznowienie chodzi⁴⁹, i niezależnie od tego, na jakiej podstawie skarga zostaje oparta. Prawo polskie nie zna w szczególności formalnego wyodrębnienia dwóch rodzajów skarg w zależności od tego, czy chodzi o skargę opartą na przyczynach nieważności, czy też na przyczynach restytucyjnych⁵⁰. Odstępstwa od założenia o jednolitym i uniwersalnym modelu regulacji skargi o wznowienie są stosunkowo nieliczne. W KPC w niewielkim zakresie zróżnicowano reżim procesowy skargi o wznowienie w zależności od tego, czy oparta ją na przyczynie nieważności (art. 401 KPC), zakwestionowaniu podstawy prawnej orzeczenia przez Trybunał Konstytucyjny (art. 401¹ KPC) lub przyczynie restytucyjnej (art. 403 KPC). Zróżnicowanie to wyraża się w ograniczonych odstępstwach dotyczących dopuszczalności skargi (art. 399 § 2 KPC i art. 404 KPC), niejednolitym podejściu do dopuszczalności skargi w związku z jej reparacyjnym i subsydiarnym charakterem⁵¹, unormowaniu właściwości sądu (art. 405 KPC), odrębnościach dotyczących terminów przewidzianych dla wniesienia skargi (art. 407 § 1 i 2 KPC oraz art. 408 KPC), założeniu co do miarodajności wniosku o uchylenie albo o zmianę orzeczenia na wypadek uwzględnienia skargi (art. 409 *in fine* KPC)⁵², a także w zakresie obowiązywania zasady *restitutio restitutionis non datur* (art. 416 § 1 i 2 KPC). Wyjątkowy charakter mają unormowania kształtujące w sposób odrębny podstawy wznowienia (por. art. 524 § 2 KPC) albo zamieszczone w aktach pozakodeksowych regulacje wznowienia przewidujące w nieco szerszym zakresie odstępstwa od rozwiązań ogólnych określonych w Kodeksie postępowania

⁴⁹ W odniesieniu do innych niż proces postępowania, w których dopuszczalna jest skarga o wznowienie, „działa” tylko mechanizm odesłania do odpowiedniego stosowania przepisów o wznowieniu w procesie na podstawie art. 13 § 2 KPC.

⁵⁰ Wyodrębnienie takie występuje w prawie niemieckim, które zna skargę nieważności (*Nichtigkeitsklage* – § 579 niem. ZPO) oraz skargę restytucyjną (*Restitutionsklage* – § 580 niem. ZPO), i austriackim, które rozróżnia skargę nieważności (*Nichtigkeitsklage* – § 529 austr. ZPO) i skargę o wznowienie (*Wiederaufnahmsklage* – § 530 i 531 austr. ZPO).

⁵¹ Zob. K. Weitz, w: J. Gudowski (red.), System, t. III, s. 1265–1267, s. 1282–1284 oraz s. 1322–1234. Por. także uwagi w pkt 3.2.6.

⁵² W kwestii, jaki wniosek, tj. o uchylenie albo o zmianę prawomocnego orzeczenia, jest właściwy w zależności od rodzaju podstawy wznowienia, por. L. Peiper, W jakich przypadkach, s. 569–571; K. Weitz, w: J. Gudowski (red.), System, t. III, s. 1418–1419.

cywilnego⁵³. Oddzielne znaczenie ma ustanowiony w przepisie art. 416¹ KPC szczególny środek prawny, konstrukcyjnie wzorowany na skardze o wznowienie, mający pozwalać na podważanie prawomocnych postanowień niekończących postępowania w sprawie, których podstawę prawną zakwestionował Trybunał Konstytucyjny⁵⁴.

Reforma skargi o wznowienie postępowania nie powinna wprowadzić poważniejszych zmian w przedstawionym jednolitym modelu regulacji tego środka prawnego. W planowanej nowej kodyfikacji procesowej należy więc także ukształtować skargę o wznowienie według wspólnego modelu dla wszystkich rodzajów postępowań, w tym w szczególności procesu oraz postępowania nieprocesowego⁵⁵, i w stosunku do każdego rodzaju podstaw wznowienia. Nieuzasadnione byłoby tworzenie odrębnych rodzajów skarg w zależności od tego, na jakiej podstawie miałyby nastąpić wznowienie. Przyjmując, że w nowym KPC podstawy wznowienia obejmować będą także przyczyny nieważności, przyczyny restytucyjne, zakwestionowanie podstawy prawnej orzeczenia przez Trybunał Konstytucyjny i wypadek przewidziany obecnie w art. 524 § 2 KPC, jak również antycypując rozwiązania szczegółowe, o których będzie jeszcze mowa poniżej⁵⁶, za uzasadnione uznać należy nawet ograniczenie różnicowania reżimu procesowego skargi w zależności od rodzaju podstawy wznowienia do kwestii odnoszących się do właściwości sądu oraz terminu do wniesienia skargi. Z zastrzeżeniem wskazanych różnicowań reżim procesowy skargi o wznowienie nie powinien podlegać dalszym dyferencjom bez względu na rodzaj podstawy wznowienia, na której byłaby ona oparta. Należy bowiem uznać, że nie ma uzasadnionych powodów dla dokonywania takich dyferencji niezależnie od tego, czy skarga byłaby oparta na przyczynach nieważności, przyczynach restytucyjnych, czy na podstawie określonej w art. 401¹ KPC w zw. z art. 190 ust. 4 Konstytucji RP. W szczególności w odniesieniu do tej ostatniej podstawy, wbrew zgłaszanym w tym zakresie niekiedy postulat⁵⁷, trzeba wyraźnie podnieść, że nie ma jakiegokolwiek potrzeby dla „sprecyzowania trybu” rozpoznawania skarg o wznowienie

⁵³ Por. art. 11 dekretu z 7.7.1945 r. o odtworzeniu dyplomów i świadectw z ukończenia nauki (Dz.U. Nr 27, poz. 164 ze zm.).

⁵⁴ Zob. K. Weitz, w: J. Gudowski (red.), System, t. III, s. 1515 i n.

⁵⁵ Takie rozwiązanie znane jest prawu niemieckiemu, ponieważ § 48 ust. 2 ustawy o postępowaniu w sprawach rodzinnych i sprawach sądownictwa dobrowolnego z 2008 r. (FamFG) odsyła do odpowiedniego stosowania §§ 578 i n. niem. ZPO o skardze nieważności i skardze restytucyjnej, por. A. Zimmermann, Die Abänderbarkeit, s. 129–136; Ch. Feskorn, w: R. Geimer, R. Gregor, K. Herget, Ch. Feskorn, H. J. Heßler, C. Lückemann, K. Stüber, M. Vollkommer, A. Lorenzy, Zöller. Zivilprozessordnung, § 48, Nb 10, s. 2491. Odmienne natomiast rzecz przedstawia się w prawie austriackim, w którym dla potrzeb postępowania nieprocesowego stworzono odrębny środek prawny (*Abänderungsantrag* – §§ 72 i n. AußStrG), będący wprawdzie funkcjonalnym odpowiednikiem skargi nieważności i skargi o wznowienie według §§ 529 i n. austr. ZPO, jednak inicjujący postępowanie, którego przebieg ukształtowany został odmiennie, por. P. G. Mayr, R. Fucik, Verfahren außer Streitsachen, Nb 329, s. 136.

⁵⁶ Zob. pkt 3 opracowania.

⁵⁷ Por. post. TK z 7.8.2009 r., S 5/09, OTK-A 2009, Nr 7, poz. 121.

opartych na tej podstawie, ponieważ wystarczające oraz w pełni funkcjonalne mogą tu być rozwiązania normatywne, które dotyczyć będą skarg opartych na pozostałych rodzajach podstaw wznowienia⁵⁸.

Zdecydowanie należy się ponadto opowiedzieć za tym, aby wraz z przyjęciem nowej regulacji skargi o wznowienie postępowania w przyszłej kodyfikacji procesowej uchylono pozakodeksowe regulacje modyfikujące kształt skargi w stosunku do jednolitych rozwiązań kodeksowych.

3. Zagadnienia szczegółowe

3.1. Stosunek skargi o wznowienie postępowania do innych środków prawnych

W doktrynie rozpatrywane są relacje między skargą o wznowienie postępowania oraz innymi środkami prawnymi, w tym przede wszystkim takimi, które skierowane mogą zostać przeciwko prawomocnym orzeczeniom⁵⁹. W przeważającej mierze nie zachodzi konieczność interwencji ustawodawczej, która miałaby polegać na normatywnym uregulowaniu stosunku skargi o wznowienie do tych środków prawnych, ponieważ albo istnieje już w tym zakresie odpowiednia regulacja i powinna ona jedynie zostać zachowana (np. 424¹ § 1 KPC)⁶⁰, albo decydujące są w odniesieniu do tego zagadnienia regulacje unijne⁶¹, względnie równoległe funkcjonowanie skargi i owych środków prawnych takiej regulacji nie wymaga. Niemniej należy przyjąć, że w pewnym zakresie w nowym KPC powinno zostać wprowadzone odpowiednie rozwiązanie normatywne.

Zagadnienie dotyczy wzajemnych relacji między skargą o wznowienie postępowania a skargą kasacyjną. Problem relacji do siebie tych środków prawnych powstał w następstwie przekształcenia dawnej kasacji jako środka zaskarżenia orzeczeń nieprawomocnych w skargę kasacyjną jako środek skierowany przeciwko orzeczeniom formalnie prawomocnym. Uznaje się w obecnym stanie prawnym, że dopuszczalne jest równoległe wniesienie od tego samego

⁵⁸ Zob. przekonującą krytykę tych postulatów zawartą w opinii Ministra Sprawiedliwości z 27.3.2012 r. (DPrC–4190–1/12) przedstawionej w związku z projektem zmian KPC, o którym w przypisie 7 powyżej. Opinia dostępna na stronie: <http://www.senat.gov.pl/prace/senat/inicjatywy-ustawodawcze/pozostale-inicjatywy/>. W literaturze por. m.in. *T. Ereciński*, Kilka uwag, s. 68–69.

⁵⁹ Zob. szczegółowo w tej kwestii *M. Sawczuk*, Wznowienie, (1970), s. 29–55; *M. Manowska*, Wznowienie, 2008, s. 61 i n.; *taż*, Wznowienie, 2013, s. 44 i n.; *K. Weitz*, w: *J. Gudowski* (red.), System, t. III, s. 1140–1162.

⁶⁰ Przy założeniu utrzymania skargi o stwierdzenie niezgodności z prawem prawomocnego orzeczenia w nowym Kodeksie postępowania cywilnego.

⁶¹ O stosunku do skargi o wznowienie środków prawnych określonych w art. 20 rozporządzenia Nr 1896/2006, art. 18 rozporządzenia Nr 861/2007 i art. 19 rozporządzenia Nr 4/2009 por. *K. Weitz*, w: *J. Gudowski* (red.), System, t. III, s. 1150–1153; *tenże*, Europejski nakaz zapłaty, s. 168 i n.

prawomocnego orzeczenia skargi o wznowienie i skargi kasacyjnej opartych na tych samych albo na różnych podstawach, jednak rozpoznaniu musi podlegać najpierw skarga kasacyjna, a sposób rozstrzygnięcia skargi o wznowienie zależy od sposobu zakończenia postępowania kasacyjnego⁶². Stanowisko to jest prawidłowe, ale *de lege lata* jego uzasadnienie może być uznane za problematyczne⁶³. Należy wobec tego zaproponować, aby – w razie przeniesienia do nowej kodyfikacji modelu skargi kasacyjnej jako nadzwyczajnego środka zaskarżenia⁶⁴ – uregulować jej stosunek do skargi o wznowienie postępowania. Nie przekonuje jednakże propozycja, aby konkurencję obu skarg rozstrzygać tylko na poziomie ich dopuszczalności⁶⁵. Znacznie bardziej uzasadnione byłoby rozwiązanie polegające na obligatoryjnym zawieszeniu postępowania wywołanego wniesieniem skargi o wznowienie do zakończenia postępowania kasacyjnego pod warunkiem jednak, że skarga o wznowienie byłaby dopuszczalna⁶⁶. Jedyne problem tożsamości okoliczności rozpatrywanych w ramach podstaw skargi kasacyjnej i powołanych jednocześnie jako podstawa skargi o wznowienie rozwiązać można by stosując odpowiednio reguły odnoszące się do niedopuszczalności skargi o wznowienie wynikającej z jej reparacyjnego charakteru. W zależności od tego, kiedy skarga o wznowienie zostałaby wniesiona, w grę wchodziłaby jej niedopuszczalność pierwotna, skutkująca jej odrzuceniem albo niedopuszczalność następcza, powodująca, że postępowanie ze skargi o wznowienie podlegałoby umorzeniu⁶⁷.

3.2. Dopuszczalność skargi o wznowienie postępowania

3.2.1. Uwaga ogólna

Traktowanie skargi o wznowienie jako środka prawnego, który formalnie jest postacią powództwa, zmodyfikowaną z uwagi na jej funkcję jako środka zaskarżenia (*sensu largo*), ma ten skutek, że *de lege lata* należy łącznie rozpatrywać dopuszczalność skargi jako powództwa

⁶² Por. T. Ereciński, w: T. Ereciński (red.), Kodeks postępowania cywilnego, t. II, 2012, art. 398¹, uw. 20, s. 337; M. Manowska, Wznowienie, 2008, s. 70; *taż*, Wznowienie, 2013, s. 52; D. Zawistowski, w: H. Dolecki, T. Wiśniewski (red.), Kodeks postępowania cywilnego, t. III, 2013, art. 399, uw. 4, s. 282. Zob. także post. SN z 5.2.2010 r., III CZ 67/09, Legalis.

⁶³ Zob. K. Weitz, w: J. Gudowski (red.), System, t. III, s. 1144–1148.

⁶⁴ Rozpatrywanie tego zagadnienia wykraczałoby poza ramy niniejszego opracowania. Trzeba jednak podnieść, że nie jest bezdyskusyjne to, czy skarga kasacyjna w nowym KPC powinna mieć charakter środka nadzwyczajnego.

⁶⁵ Taką propozycję przedstawił w okresie międzywojennym S. Gołąb, Wznowienie postępowania, w: Polska, s. 76 i 87; *tenże*, Wznowienie, s. 369–370.

⁶⁶ Odminną propozycję zgłosiła M. Manowska, Wznowienie, 2008, s. 292–293, która zasugerowała, aby termin do wniesienia skargi o wznowienie, niezależnie od jej podstaw, ulegał zawieszeniu do czasu bezskutecznego upływu terminu do wniesienia skargi kasacyjnej, a w wypadku skorzystania przez stronę z tego środka – do czasu jej rozpoznania.

⁶⁷ Nieco inaczej wygląda propozycja M. Manowskiej, Wznowienie, 2008, s. 293.

i dopuszczalność skargi jako środka zaskarżenia⁶⁸. Jeżeli zrealizowane zostałyby założenie, że w przyszłym KPC skargę o wznowienie należy ukształtować jako nadzwyczajny środek zaskarżenia według jednolitego modelu konstrukcyjnego opartego na kategorii środka zaskarżenia, to spowodowałoby to, że dopuszczalność skargi podlegałaby badaniu w myśl reguł przyjętych w zakresie badania dopuszczalności środków zaskarżenia, bez uwzględnienia elementów charakterystycznych (wyłącznie) dla badania dopuszczalności powództwa. Spowodowałoby to również, że w ramach dopuszczalności skargi o wznowienie ocenie podlegałoby zachowanie warunków formalnych skargi oraz jej opłacenie. Ujęcie to nie wpłynęłoby natomiast na istnienie ewentualnych szczególnych warunków dopuszczalności skargi o wznowienie, w tym wymagania jej oparcia na ustawowej podstawie oraz ograniczeń wynikających z jej reparacyjnego i subsydiarnego charakteru⁶⁹.

3.2.2. Przedmiot zaskarżenia skargą o wznowienie

W obowiązującym stanie prawnym dopuszczalność skargi o wznowienie ze względu na przedmiot zaskarżenia oparta jest na pewnych ogólnych założeniach⁷⁰. Do założeń tych od okresu międzywojennego należy to, zgodnie z którym – z zastrzeżeniem wyjątku określonego w art. 399 § 2 KPC w zw. z art. 401¹ KPC i art. 13 § 2 KPC⁷¹ – skarga o wznowienie może być wniesiona w postępowaniu, w którym jest ona dopuszczalna, tylko w razie zakończenia tego postępowania prawomocnym orzeczeniem merytorycznym, czyli takim, które rozstrzyga o przedmiocie (istocie sprawy) tego postępowania⁷². Od okresu międzywojennego podejście to było uzasadniane przekonaniem, że wznowienie postępowania jest powiązane ze skutkami prawomocności materialnej, w tym przede wszystkim powagą rzeczy osądzonej, następstwem której jest wyłączenie ponownego rozpoznawania sprawy o to samo roszczenie. W związku z tym, że ta ostatnia przysługuje tylko orzeczeniom co do istoty (art. 366 KPC w zw. z art. 13 § 2 KPC), przyjęto, że jedynie w stosunku do nich konieczne jest dopuszczenie wznowienia postępowania⁷³.

⁶⁸ Zob. K. Weitz, w: J. Gudowski (red.), System, t. III, s. 1165.

⁶⁹ Por. uwagi w pkt 3.2.5 i 3.2.6.

⁷⁰ Szczegółowo zob. K. Weitz, w: J. Gudowski (red.), System, t. III, s. 1170–1179.

⁷¹ Odrębne znaczenie ma art. 416¹ KPC.

⁷² Por. K. Weitz, w: J. Gudowski (red.), System, t. III, s. 1172–1176 i powołane tam wypowiedzi doktryny i judykatury.

⁷³ M. Kornhauser, Czy można żądać wznowienia postępowania, zakończonego prawomocnym postanowieniem, s. 316; *tenże*, Czy można żądać wznowienia postępowania, zakończonego prawomocnym nakazem zapłaty, s. 317; W. Siedlecki, Postępowanie cywilne, 1959, s. 257; *tenże*, w: System, s. 411. Implicite tak również SN w orz. z 8.2.1935 r., C I 2821/34, Zb. Urz. 1935, Nr 10, poz. 389 oraz wyraźnie w orz. z 30.5.1936 r., II. CZ. 488/36, OSP 1936, poz. 676. Kwestii nie ograniczał do powagi rzeczy osądzonej M. Waligórski, Wznowienie, s.

Prawidłowe jest założenie, że wznowienie postępowania powinno być dopuszczalne co najmniej w każdym wypadku, gdy kończące postępowanie w sprawie orzeczenie korzysta z prawomocności materialnej⁷⁴. Uwzględniając okoliczność, że *de lege lata* prawomocność materialna w aspekcie mocy wiążącej (art. 365 § 1 KPC) przysługuje nie tylko orzeczeniom merytorycznym, ale także orzeczeniom kończącym postępowanie w sposób formalny⁷⁵, oraz uznając, że tryb obalania orzeczeń prawomocnych, jakim jest wznowienie postępowania, powinien dotyczyć nie tylko orzeczeń korzystających z powagi rzeczy osadzonej, ale również takich, którym przysługuje jedynie moc wiążąca, należy uznać, że wyłączenie tych ostatnich z zakresu skargi o wznowienie jest rozwiązaniem trudnym do zaakceptowania. Powoduje ono bowiem nie tylko to, że prawomocne orzeczenie kończące postępowanie w sprawie w sposób formalny (np. o odrzuceniu pozwu) korzysta z większej stabilności niż orzeczenie orzekające do istoty sprawy (np. wyrok oddalający powództwo), ale prowadzi także do powstania luki w systemie środków prawnych, ponieważ wyłącza dopuszczalność obalania prawomocności materialnej (w jej aspekcie mocy wiążącej) orzeczeń kończących postępowanie w sprawie w sposób formalny⁷⁶. Skłania to do przedstawienia postulatu, aby – w wypadku przyjęcia w nowym KPC regulacji przyznającej prawomocność materialną nie tylko orzeczeniom merytorycznym, lecz również orzeczeniom kończącym postępowanie w sposób formalny – przewidzieć w ujęciu generalnym dopuszczalność skargi o wznowienie od tych ostatnich orzeczeń⁷⁷. Rozwiązanie to nie byłoby niczym szczególnym⁷⁸ na tle obcych systemów prawnych, w których nierzadko przyjmuje się dopuszczalność środków prawnych będących odpowiednikami skargi o wznowienie przeciw niemerytorycznym prawomocnym orzeczeniom kończącym postępowanie w sprawie⁷⁹.

198. Bliżej o genezie omawianego rozwiązania zob. *K. Weitz*, w: *J. Gudowski* (red.), *System*, t. III, s. 1174–1175.

⁷⁴ Por. także w nauce szwajcarskiej *N. Herzog*, w: *K. Spühler, L. Tenchio, D. Infanger* (red.), *Schweizerische*, art. 328, Nb 27, s. 1523.

⁷⁵ Zob. *P. Grzegorzczak*, w: *T. Ereciński* (red.), *Kodeks postępowania cywilnego*, t. II, 2012, art. 365–366, uw. 11, s. 144.

⁷⁶ Por. *P. Grzegorzczak*, w: *T. Ereciński* (red.), *Kodeks postępowania cywilnego*, t. II, 2012, art. 365–366, uw. 11, s. 144; *K. Weitz*, w: *J. Gudowski* (red.), *System*, t. III, s. 1176–1177.

⁷⁷ *K. Weitz*, w: *Kodeks*, art. 399, uw. 4, s. 445; *tenże*, w: *System*, s. 1176–1177; *P. Grzegorzczak*, w: *T. Ereciński* (red.), *Kodeks postępowania cywilnego*, t. II, 2012, art. 365–366, uw. 11, s. 144. Propozycję dopuszczenia skargi o wznowienie (także) od orzeczeń kończących postępowanie w sprawie (w sposób formalny) zgłosił w toku prac nad obowiązującym KPC referent *M. Lisiewski*, por. Protokół posiedzenia Zespołu Prawa Cywilnego Procesowego Komisji Kodyfikacyjnej w dniu 15.1.1958 r. w Nieborowie, s. 4 (dokument K. Kod.85/41/1–114/58 – w zasobach Komisji Kodyfikacyjnej Prawa Cywilnego działającej przy Ministrze Sprawiedliwości).

⁷⁸ Wznowienie postępowania zakończonego prawomocnym postanowieniem przewidywał art. 379 § 2 ustawy z 28.7.1939 r. – Prawo o sądach ubezpieczeń społecznych (Dz.U. Nr 71, poz. 476 ze zm.).

⁷⁹ Co do prawa niemieckiego por. *J. Braun*, w: *W. Krüger, Th. Rauscher* (red.), *Münchener*, § 578, Nb 15, s. 758 i Nb 22, s. 760–761; co do prawa austriackiego por. *W. Jelinek*, w: *H. W. Fasching, A. Konecny* (red.), *Kommentar zu den Zivilprozeßgesetzen*, § 529, Nb 8–13, s. 866–867 i § 530, Nb 9–13, s. 894–895; co do

W postępowaniu nieprocesowym obecnie obowiązuje zasada, że skarga o wznowienie jest niedopuszczalna, jeżeli prawomocne postanowienie kończące postępowanie orzekające co do istoty sprawy może być zmienione lub uchylone (art. 524 § 1 zd. 2 KPC). Dominujące stanowisko zakłada, że w wypadkach, w których w przepisach postępowania nieprocesowego przewiduje się możliwość zmiany lub uchylecia prawomocnego postanowienia orzekającego co do istoty sprawy, skarga o wznowienie jest wyłączona tylko w takim zakresie, w którym podstawy wznowienia oraz podstawy uchylecia lub zmiany prawomocnego postanowienia orzekającego co do istoty sprawy pokrywają się ze sobą⁸⁰. Kwestią jest to, czy i ewentualnie w jakim kształcie możliwość zmiany lub uchylecia prawomocnych orzeczeń merytorycznych zapadających w postępowaniu nieprocesowym będzie przewidziana w przyszłej kodyfikacji i w jakim ewentualnie zakresie podstawy takiego uchylecia lub zmiany będą zbieżne z tymi, które uzasadniają wznowienie postępowania. Z punktu widzenia dopuszczalności skargi o wznowienie w postępowaniu nieprocesowym bezwzględnie zachowane musi być założenie, że przepisy pozwalające na uchylecie lub zmianę prawomocnego orzeczenia merytorycznego w sprawie nieprocesowej będą wyłączać skargę tylko w zakresie, w którym podstawy takiego uchylecia lub zmiany będą pochłaniać podstawy wznowienia postępowania.

3.2.3. Legitymacja do wniesienia skargi o wznowienie. Pokrzywdzenie orzeczeniem

Określenie zakresu podmiotowego legitymacji do wniesienia skargi o wznowienie *de lege lata* dokonywane jest przede wszystkim w sposób pośredni na podstawie poszczególnych przepisów dotyczących skargi, w szczególności regulujących termin do jej wniesienia oraz podstawy wznowienia, jak i w oparciu o ogólne zasady dotyczące środków zaskarżenia (*sensu largo*)⁸¹. Wyraźna regulacja legitymacji do wniesienia skargi jest bowiem fragmentaryczna (art. 524 § 1 i 2 KPC). W zasadzie ten stan rzeczy należałoby utrzymać⁸², co nie oznacza, że w nowym Kodeksie nie dojdzie do zmian w zakresie podmiotów, które mogą być legitymowane do żądania wznowienia postępowania. Zmiany te mogą bowiem wynikać z rozwiązań, które zostaną ewentualnie przyjęte w zakresie podmiotów postępowania cywilnego. Przykładowo, nieuchronne ograniczenie uczestnictwa prokuratora w

prawa szwajcarskiego por. D. Freiburghaus, S. Afheldt, w: Th. Sutter-Somm, F. Hasenböhler, Ch. Leuenberger (red.), Kommentar, art. 328, Nb 6, s. 2383.

⁸⁰ Por. fundamentalną w tym zakresie uchwałę SN z 10.7.2012 r., III CZP 81/11, OSNC 2013, Nr 1, poz. 1. W tej kwestii bliżej zob. K. Weitz, w: J. Gudowski (red.), System, t. III, s. 1185–1187.

⁸¹ Por. W. Siedlecki, w: W. Siedlecki (red.), System, t. III, s. 416–417; K. Weitz, w: J. Gudowski (red.), System, t. III, s. 1207.

⁸² Założenie o braku potrzeby regulacji kwestii, kto ma być uprawniony do wniesienia skargi o wznowienie, w okresie międzywojennym przyjmował S. Goląb, Wznowienie, s. 376.

postępowaniu cywilnym spowodować powinno, że ograniczona zostanie automatycznie możliwość występowania przezeń ze skargą o wznowienie postępowania.

Odrębnego potraktowania wymaga sytuacja zainteresowanego, który nie uczestniczył w postępowaniu nieprocesowym zakończonym prawomocnym postanowieniem orzekającym co do istoty sprawy (art. 524 § 2 zd. 1 KPC). Przyznanie takiemu zainteresowanemu prawa do żądania wznowienia postępowania zastąpiło powództwo przewidziane w dawnym art. 44 kodeksu postępowania niespornego.⁸³ Wydaje się, że dopuszczalność żądania wznowienia postępowania jest rozwiązaniem odpowiedniejszym niż odsyłanie zainteresowanego na drogę procesu cywilnego, ponieważ za właściwą drogę do podważania prawomocności materialnej postanowienia orzekającego co do istoty sprawy uznać należy wznowienie postępowania, a nie inicjowanie nowego procesu. Przyjmując to założenie trzeba uznać, że szczególnie uregulowany w art. 524 § 2 zd. 1 KPC przypadek legitymacji do wystąpienia ze skargą o wznowienie powinien zostać w przyszłości utrzymany⁸⁴.

Na gruncie skargi o wznowienie rozpatrywany jest, analogicznie jak w odniesieniu do środków zaskarżenia (*sensu largo*), problem, czy pokrzywdzenie prawomocnym orzeczeniem, mające uzasadniać interes skarżącego we wniesieniu skargi, stanowi jej przesłankę, a jeśli tak, to czy jest to przesłanka dopuszczalności skargi⁸⁵. Patrząc na problem z perspektywy czysto legislacyjnej, stwierdzić należy, że zagadnienie, czy przesłanka *gravaminis* powinna zostać w nowym KPC wyraźnie uregulowana, ma charakter ogólniejszy i odnosi się do wszystkich środków zaskarżenia (*sensu largo*), a nie jedynie do skargi o wznowienie. Trzeba by więc je rozstrzygnąć na tym ogólniejszym poziomie, a nie tylko w odniesieniu do skargi. W każdym bądź razie pokrzywdzenie czy to na mocy wyraźnej regulacji, czy to wywodzone bez takiej regulacji musi być traktowane jako przesłanka dopuszczalności.

3.2.4 Terminy do wniesienia skargi o wznowienie

Obecna konstrukcja dwóch terminów dla wniesienia skargi o wznowienie (terminu *a quo*, art. 407 § 1 i 2 KPC, oraz terminu *ad quem*, art. 408 KPC) powinna w zasadzie zostać zachowana. Regulację terminów należy tylko w kilku punktach zmodyfikować lub uzupełnić.

⁸³ Dekret z 18 lipca 1945 r. – kodeks postępowania niespornego (Dz. U. Nr 27, poz. 169). Zob. bliżej *M. Lisiewski*, Roszczenia, s. 1 i n.; *Cz. Tabęcki*, Uwagi, s. 16 i n.; *Z. Krzemiński*, Ochrona, s. 16 i n.

⁸⁴ Por. także uwagi w pkt 3.3.5.

⁸⁵ Zob. bliżej *M. Sawczuk*, Wznowienie, (1970), s. 106; *M. Manowska*, Wznowienie, 2008, s. 202–204; *taż*, Wznowienie, 2013, s. 210–213; *K. Weitz*, w: *J. Gudowski* (red.), System, t. III, s. 1225–1227.

W wypadku terminu przewidzianego w treści art. 407 § 1 KPC odstępstwo od zasady, że początek jego biegu wyznacza dowiedzenie się o podstawie wznowienia, na rzecz reguły, że decyduje dowiedzenie się strony o zaskarżonym orzeczeniu, powinno obejmować również takie wypadki, w których skarga o wznowienie będzie oparta na podstawie w postaci braku zdolności sądowej lub braku zdolności procesowej⁸⁶. Opowiedzieć się należy również za przywróceniem regulacji, w myśl której termin trzymiesięczny określony w art. 407 KPC nie może rozpocząć biegu przed uprawomocnieniem się zaskarżonego orzeczenia (por. art. 448 § 2 KPC z 1930 r.)⁸⁷. Ponadto w wypadku, w którym do wznowienia postępowania właściwy będzie SN, w regulacji dotyczącej skutków wniosku o ustanowienie adwokata lub rady prawnego należałoby uwzględnić wpływ takiego wniosku na bieg terminu *a quo* do złożenia skargi o wznowienie⁸⁸.

Gdy chodzi o termin aktualnie przewidziany w art. 408 KPC, to podstawową kwestią jest określenie jego długości. Ograniczenie tego terminu do pięciu lat, przyjęte wzorem prawa niemieckiego⁸⁹, należy ocenić krytycznie⁹⁰. Bardziej przekonuje propozycja, aby termin ten wynosił dziesięć lat⁹¹. Względem na potrzebę ochrony prawomocności materialnej orzeczeń jest istotny, ale nie wymaga on tak daleko idącego bezwzględnego ograniczenia dopuszczalności wniesienia skargi o wznowienie. Drugim problemem jest określenie granic przedmiotowego zakresu zastosowania terminu *ad quem*. Prawidłowe jest rozwiązanie wyłączające z zakresu zastosowania tego terminu wypadków, w których podstawę wznowienia stanowi pozbawienie możliwości działania i brak należytej reprezentacji. W nowej regulacji wyłączenie to należałoby wyraźnie rozciągnąć na wypadki, w których skarga o wznowienie oparta została na podstawie w postaci braku zdolności sądowej lub braku zdolności procesowej⁹². Nie wydaje się z kolei, aby uzasadnione było objęcie wyłączeniem z zakresu działania terminu *ad quem* wypadku, w którym podstawą skargi o wznowienie miałyby być naruszenie prawomocności materialnej

⁸⁶ Por. co do sugestii wykładni *de lege lata* zgodnej z tą propozycją K. Weitz, w: J. Gudowski (red.), System, t. III, s. 1237; *tenże*, T. Ereciński (red.), Kodeks postępowania cywilnego, t. II, 2012, art. 407, uw. 7, s. 500.

⁸⁷ Byłoby to potwierdzenie wykładni zgodnie przyjmowanej w doktrynie i judykaturze, por. W. Siedlecki, w: W. Siedlecki (red.), System, t. III, s. 446–447; K. Weitz, w: J. Gudowski (red.), System, t. III, s. 1248; D. Zawistowski, w: H. Dolecki, T. Wiśniewski (red.), Kodeks postępowania cywilnego, t. III, 2013, art. 407, uw. 2, s. 310, jak również post. SN z 4.9.2002 r., I CZ 90/02, niepubl.

⁸⁸ Zob. co do problemów w tej kwestii *de lege lata* K. Weitz, w: J. Gudowski (red.), System, t. III, s. 1249–1250.

⁸⁹ Por. § 586 ust. 2 zd. 2 niem ZPO. Co do dyskusji, czy termin pięcioletni jest odpowiedni, por. w literaturze niemieckiej J. Braun, w: W. Krüger, Th. Rauscher (red.), Münchener, § 586, Nb 2, s. 812. Propozycję skrócenia omawianego terminu do pięciu lat zgłosił w czasie prac kodyfikacyjnych w okresie międzywojennym M. Allerhand, Dokończenie, s. 355.

⁹⁰ Por. S. Gołąb, Ciąg dalszy II, s. 179; M. Sawczuk, Wznowienie, (1970), s. 118–119.

⁹¹ W tym kierunku zmierzały pierwotne propozycje S. Gołąba prezentowane w okresie międzywojennym, por. S. Gołąb, Ciąg dalszy II, s. 179. Dziesięcioletni termin znany jest prawu austriackiemu (§ 534 ust. 3 austr. ZPO) i szwajcarskiemu (§ 329 ust. 2 szwajc. ZPO).

⁹² Por. co do sugestii wykładni *de lege lata* zgodnej z tą propozycją K. Weitz, w: J. Gudowski (red.), System, t. III, s. 1252; *tenże*, w: T. Ereciński (red.), Kodeks postępowania cywilnego, t. II, 2012, art. 408, uw. 4, s. 503.

wcześniejszego orzeczenia⁹³. Wynikła z tego stanu rzeczy ewentualna kolizja prawomocnych orzeczeń powinna być rozstrzygana, podobnie jak to jest obecnie, według reguł, które w tym zakresie wypracuje nauka⁹⁴. Podobnie działanie terminu *ad quem* powinno być zachowane w sytuacji uzyskania orzeczenia za pomocą przestępstwa⁹⁵. Wreszcie, chociaż pogląd Trybunału Konstytucyjnego o tym, że prawo do żądania wznowienia postępowania wynikające z art. 190 ust. 4 Konstytucji nie może być poddane ograniczeniom polegającym na jego wygaśnięciu po upływie określonego terminu od uprawomocnienia się orzeczenia⁹⁶, nie przekonuje, to – w wypadku podtrzymania tego zapatrywania – należałoby również w tym zakresie przewidzieć odpowiednie wyłączenie z zakresu działania terminu *ad quem*.

3.2.5. Oparcie skargi na ustawowej podstawie

Szczególnym warunkiem dopuszczalności skargi o wznowienie, którego niespełnienie skutkuje jej odrzucenie, jest wymaganie oparcia jej na ustawowej podstawie (art. 410 § 1 zd. 1 KPC). Wykładnia tego wymagania budzi kontrowersje⁹⁷. We współczesnej judykaturze za dominujące należy uznać podejście, według którego skarga o wznowienie nie opiera się na ustawowej podstawie nie tylko wtedy, gdy podana w niej podstawa nie odpowiada wzorcowi którejkolwiek z podstaw wskazanych w KPC, lecz także wtedy, gdy podstawa ta odpowiada wprawdzie temu wzorcowi, ale w rzeczywistości nie wystąpiła⁹⁸. Podejście to jest błędne, gdyż stawia ona znak równości między oceną, czy skarga oparta jest na ustawowej podstawie,

⁹³ Przeważająca część nauki niemieckiej uważa wbrew literalnemu brzmieniu § 586 ust. 2 niem ZPO, że skarga restytucyjna oparta na tej podstawie nie powinna podlegać żadnym ograniczeniom czasowym, w tym wynikłym również ze stosowania terminu *ad quem*, por. *H. F. Gaul*, Die, s. 97–98; *J. Braun*, w: *W. Krüger, Th. Rauscher* (red.), Münchener, § 580, Nb 43, s. 787. Do tej idei nawiązał także SN w uchwale z 10.7.2012 r., III CZP 81/11, OSNC 2013, Nr 1, poz. 1.

⁹⁴ *F. Halpern*, Kolizja, s. 511–512; *M. Jędrzejewska*, Dyspozycyjność, s. 55. W doktrynie austriackiej zob. np. *H. F. Lehrbuch*, Nb 1540, s. 779; *W. Jelinek*, w: *H. W. Fasching, A. Konecny* (red.), Kommentar zu den Zivilprozeßgesetzen, § 530, s. 929, a w niemieckiej *H. F. Gaul*, Die Grundlagen, s. 97; *H. J. Musielak*, w: *H. J. Musielak* (red.), Kommentar, § 322 ZPO, Nb 15, s. 1101.

⁹⁵ Wyłączenie działania terminu *ad quem* w takiej sytuacji przewiduje jednak np. prawo szwajcarskie (§ 329 ust. 2 szwajc. ZPO).

⁹⁶ Por. wyr. TK z 20.10.2009, SK 6/09, OTK-A 2009, Nr 9, poz. 137.

⁹⁷ Szczegółowo w tej kwestii zob. *K. Weitz*, w: *J. Gudowski* (red.), System, t. III, s. 1253 i n.

⁹⁸ Por. post. SN z 15.6.2005 r., IV CZ 50/05, niepubl.; z 7.7.2005., IV CO 6/05, BSN 2005, Nr 9, s. 18; z 10.2.2006 r., I PZ 33/05, OSNP 2007, Nr 3–4, poz. 48; z 24.1.2007 r., III CZ 1/07, Legalis; wyr. SN z 16.5.2007 r., III CSK 56/07, Legalis; post. SN z 30.5.2007 r., IV CZ 22/07, Legalis; z 26.9.2007 r., IV CZ 47/07, Legalis; z 22.1.2009 r., II PZ 42/08, Legalis; z 13.2.2009 r., II CZ 97/08, Legalis; z 19.3.2009 r., III CZ 12/09, niepubl.; z 12.3.2010 r., III CZ 6/10, Legalis; z 19.3.2010 r., II PZ 5/10, Legalis; z 17.6.2010 r., III CZ 18/10, Legalis; wyr. SN z 22.7.2010 r., I CSK 601/09, Legalis; post. SN z 10.11.2010 r., II UZ 29/10, Legalis; z 14.4.2011 r., II UZ 10/11, Legalis; z 18.4.2011 r., III UZ 6/11, Legalis; z 20.5.2011 r., III CO 5/11, OSNC 2012, Nr 2, poz. 21; z 25.5.2012 r., I CZ 35/12, Legalis; z 6.6.2012 r., IV CZ 38/12, Legalis; z 14.6.2012 r., I CZ 51/12, Legalis. W doktrynie zob. *M. Manowska*, Wznowienie, 2008, s. 250–255; *taż*, Wznowienie, 2013, s. 246–247; *D. Zawistowski*, w: *H. Dolecki, T. Wiśniewski* (red.), Kodeks postępowania cywilnego, t. III, 2013, art. 410, uw. 3, s. 319–321; *P. Filipiak*, Oparcie wyroku, s. 456.

a tym, czy powołana w skardze podstawa wznowienia rzeczywiście istnieje⁹⁹. Prawidłowe jest stanowisko, że skarga nieoparta na ustawowej podstawie to skarga, w której jako podstawę podano przyczynę wznowienia nieprzewidzianą w ustawie albo w której na uzasadnienie powołanej podstawy przedstawiono twierdzenia faktyczne, które nie dadzą się podciągnąć pod którąkolwiek z przewidzianych w ustawie podstaw wznowienia¹⁰⁰. Innymi słowy, należy uznać, że sąd oceniając, czy skarga jest oparta na ustawowej podstawie, dokonuje tylko abstrakcyjnej kwalifikacji prawnej twierdzeń faktycznych powołanych jako podstawa skargi i jej uzasadnienie, nie weryfikuje natomiast prawdziwości tych twierdzeń, a tym samym oceny istnienia powołanej podstawy skargi¹⁰¹.

Mimo kontrowersyjności omawianej przesłanki dopuszczalności skargi o wznowienie należy ją zachować w nowej regulacji skargi w przyszłym KPC. Nie ma również potrzeby modyfikowania jej kształtu w płaszczyźnie ustawowej. Należyte jej funkcjonowanie można i trzeba zapewnić przede wszystkim w drodze korekty dominującej, ale niewłaściwej praktyki jej stosowania w kierunku zgodnym z prawidłową jej wykładnią. Pośrednio do realizacji tego celu przyczynić się będzie mogło przeprowadzenie w nowym KPC precyzyjnego oraz bardziej jednoznacznego niż w obowiązującym stanie prawnym rozgraniczenia kwestii przynależnych do sfery dopuszczalności skargi o wznowienie i kwestii decydujących o dopuszczalności wznowienia¹⁰², w tym w szczególności przez modyfikację obecnej regulacji dotyczącej rodzaju okoliczności, których uprawdopodobnienia może żądać od skarżącego sąd (art. 410 § 2 KPC)¹⁰³ i wprowadzenie regulacji dotyczącej tego, kiedy sąd oddala skargę o wznowienie, a kiedy i z jakim skutkiem ją uwzględni¹⁰⁴.

3.2.6. Dopuszczalność skargi o wznowienie a jej reparacyjny i subsydiarny charakter

⁹⁹ Zob. *K. Weitz*, w: *J. Gudowski* (red.), System, t. III, s. 1263–1264.

¹⁰⁰ Por. post. SN z 11.1.2006 r., II CZ 121/05, Legalis; z 10.8.2007 r., III UZ 9/07, OSNP 2008, Nr 19–20, poz. 303; z 15.1.2008 r., III UZ 13/07, Legalis; z 10.7.2008 r., III CZ 28/08, Legalis; z 21.7.2011 r., V CZ 50/11, niepubl.; z 25.11.2011 r., II CZ 86/11, Legalis. W doktrynie zob. przede wszystkim *K. Weitz*, w: *J. Gudowski* (red.), System, t. III, s. 1260–1263. Por. także *M. P. Wójcik*, w: *A. Jakubecki* (red.), Kodeks postępowania cywilnego, 2012, art. 410, uw. 3, s. 515.

¹⁰¹ *K. Weitz*, w: *J. Gudowski* (red.), System, t. III, s. 1263–1264.

¹⁰² Por. pkt 2.2.2. powyżej.

¹⁰³ Co do problematyczności obecnego literalnego brzmienia przepisu art. 410 § 2 KPC w kontekście wykładni przesłanki oparcia skargi o wznowienie na ustawowej podstawie zob. bliżej *M. Waligórski*, Pojęcie, s. 180; *M. Sawczuk*, Wznowienie, s. 58–60; *W. Broniewicz*, Wznowienie, (dokończenie), s. 53; *K. Weitz*, w: *J. Gudowski* (red.), System, t. III, s. 1264–1265.

¹⁰⁴ Por. uwagi w pkt 3.4.2. i 3.4.3. poniżej.

Z uwagi na swój reparacyjny charakter¹⁰⁵ skarga o wznowienie postępowania nie służy kontroli prawomocnego orzeczenia pod kątem tego, czy sąd rozpoznający poprzednio sprawę prawidłowo albo nieprawidłowo ocenił kwestię mającą uzasadniać wznowienie (np. zarzut, że orzekał sędzia wyłączony z mocy ustawy albo że dokument przedstawiony jako dowód został podrobiony). Oznacza to, że skarga o wznowienie powinna być niedopuszczalna, choćby jako jej podstawę powołano okoliczność przewidzianą w ustawie jako podstawa wznowienia, jeśli sąd w prawomocnie zakończonym postępowaniu badał już tę okoliczność i stwierdził, że ona nie wystąpiła¹⁰⁶. Skarga o wznowienie nie ma być bowiem kolejnym środkiem zaskarżenia, w którym można by podnosić kwestie już rozpatrywane przez sąd, lecz pozwolić jedynie na to, aby skarżący mógł przedstawić uchybienia lub wady orzeczenia wcześniej niedostrzeżone¹⁰⁷. Z kolei koncepcja skargi o wznowienie jako środka subsydiarnego zakłada, że winna ona być wyłączona w razie, gdy przed uprawomocnieniem się orzeczenia skarżący miał możliwość, w szczególności przez wniesienie zwyczajnego środka zaskarżenia, podniesienia okoliczności mającej być podstawą wznowienia, ale tego jednak nie uczynił¹⁰⁸. W ten sposób wykluczona zostaje niepożądana i mogąca być przedmiotem nadużyć konkurencja skargi o wznowienie ze zwyczajnymi środkami zaskarżenia, jak również sankcjonowana jest niestaranność strony w prowadzeniu przez nią postępowania¹⁰⁹.

Problem ograniczeń w dopuszczalności skargi o wznowienie będących refleksem jej reparacyjnego charakteru względnie stanowiących o jej subsydiarności, nie jest rozwiązany w obowiązującym Kodeksie w sposób generalny. Gdy chodzi o niedopuszczalność skargi z racji tego, że okoliczność mogąca być podstawą wznowienia była badana przez sąd – ze skutkiem

¹⁰⁵ Zob. *M. Waligórski*, *Polskie prawo*, s. 635–636; *M. Manowska*, *Wznowienie*, 2008, s. 60; *taż*, *Wznowienie*, 2013, s. 43; *K. Weitz*, w: *J. Gudowski* (red.), *System*, t. III, s. 1132–1133. Por. także uchw. SN z 5.6.2008 r., III CZP 142/07, OSNC 2008, Nr 11, poz. 122 oraz post. SN z 5.2.2010 r., III CZ 67/09, Legalis.

¹⁰⁶ W nauce polskiej por. (głównie w kontekście przyczyn nieważności) *M. Allerhand*, *Wznowienie*, s. 314; *M. Waligórski*, *Polskie prawo*, s. 704–705; *K. Weitz*, w: *J. Gudowski* (red.), *System*, t. III, s. 1282–1283 i 1322–1323. W judykaturze zob. (na tle niektórych przyczyn restytucyjnych) wyr. SN z 22.12.1970 r., III CRN 327/70, OSNCP 1971, Nr 7–8, poz. 138; z 7.3.1970 r., III CKN 67/96, niepubl.; z 16.5.2007 r., III CSK 56/07, Legalis. Problem ten jest podejmowany – zarówno w odniesieniu do skargi nieważności, jak również skargi restytucyjnej – przede wszystkim w nauce niemieckiej, zob. w szczególności *H. F. Gaul*, *Zur Struktur*, s. 157–166; *D. Leipold*, *Ausdrückliche*, s. 71–72; *J. Braun*, w: *W. Krüger*, *Th. Rauscher* (red.), *Münchener*, § 579, Nb 6, s. 770, Nb 8, s. 770, Nb 16, s. 772–773 oraz § 582, Nb 10, s. 806; *tenże*, *Verletzung*, s. 429 i przypis 45.

¹⁰⁷ Akcentuje to w sposób szczególny w kontekście skargi nieważności *H. F. Gaul*, *Möglichkeiten*, s. 25–27.

¹⁰⁸ Na temat subsydiarności skargi o wznowienie w doktrynie polskiej zob. (w kontekście przyczyn nieważności lub przyczyn restytucyjnych) *M. Allerhand*, *Wznowienie*, s. 314–315; *K. Stefko*, *Glosa*, s. 199–200; *K. Weitz*, w: *J. Gudowski* (red.), *System*, t. III, s. 1283–1284 i 1323–1324. W judykaturze por. orz. SN z 9.12.1957 r., 2 CR 930/57, OSPiKA 1959, Nr 4, poz. 111; z 26.8.1959 r., 3 CZ 101/59, OSPiKA 1960, Nr 7–8, poz. 198; z 8.1.1961 r., 1 CR 147/60, OSPiKA 1961, Nr 11, poz. 316; post. SN z 16.5.2008 r., III CZ 20/08, Legalis; z 18.1.2012 r., II CZ 144/11, OSNC 2012, Nr 7–8, poz. 92. Kwestia również rozpatrywana jest głównie w literaturze niemieckiej, por. *H. F. Gaul*, *Zur Struktur*, s. 166–168; *tenże*, *Die Wiedereröffnung*, s. 321 i n.; *J. Braun*, w: *W. Krüger*, *Th. Rauscher* (red.), *Münchener*, § 579, Nb 6, s. 770, Nb 8, s. 770, Nb 10, s. 771 i Nb 15, s. 772. W prawie niemieckim w § 582 ZPO wyraźnie uregulowano subsydiarność skargi restytucyjnej.

¹⁰⁹ Por. już *A. von Kries*, *Die Rechtsmittel*, s. 483.

negatywnym – przed uprawomocnieniem się zaskarżonego orzeczenia, to wynika ona wprost albo tylko pośrednio – w odniesieniu do niektórych podstaw wznowienia – ze sformułowań towarzyszących określeniu tych podstaw (por. art. 401 pkt 1 *in fine* KPC; art. 401 pkt 2 zd. 2 *in principio et in medio* KPC), podczas gdy w pozostałych wypadkach przyjmowana jest z racji – założonego – reparacyjnego charakteru skargi (art. 403 § 1 pkt 1 *in principio* KPC, art. 401 § 1 pkt 2 KPC), albo uznaje się, że jest bezprzedmiotowa ze względów konstrukcyjnych (art. 403 § 1 pkt 1 *in fine* KPC, art. 403 § 2 KPC, art. 403 § 4 KPC i art. 401¹ KPC). O subsydiarności skargi o wznowienie i będącej jej rezultatem jej niedopuszczalności można natomiast mówić tylko w wypadku tych podstaw wznowienia, co do których ustawodawca to wyraźnie założył (art. 401 pkt 1 KPC – udział w składzie sądu osoby nieuprawnionej albo orzekanie przez sędziego wyłączanego z mocy ustawy, oraz art. 401 pkt 2 zd. 1 *in fine* KPC – pozbawienie możliwości działania)¹¹⁰.

Ważnym elementem nowej regulacji skargi o wznowienie powinno być przesądzenie w sposób generalny, że jest ona niedopuszczalna wtedy, gdy powoływane jako jej podstawa okoliczności były badane – z wynikiem negatywnym – przez sąd przed uprawomocnieniem się zaskarżonego orzeczenia (np. w rezultacie bezskutecznego ich podnoszenia przez stronę), lub, gdy skarżący mógł te okoliczności powołać w prawomocnie zakończonym postępowaniu, z wyjątkiem wypadku, gdy nie powołał ich bez swojej winy. Pożądane jest objęcie obu tych przesłanek ogólnymi postanowieniami, a nie regulowanie ich każdorazowo w odniesieniu do poszczególnych podstaw wznowienia, jak to jest – po części – w obecnym stanie prawnym¹¹¹. Opowiedzieć się przy tym należy za jednolitym rozwiązaniem, zakładającym, że niezależnie od powoływanej podstawy wznowienia, skarga jest wykluczona w razie, gdy uzasadniające ją okoliczności stanowiły przedmiot badania sądu w prawomocnie zakończonym postępowaniu i ustalono, że okoliczności te nie wystąpiły, lub w sytuacji, w której okoliczności te mogły być powołane przed uprawomocnieniem się orzeczenia, ale skarżący tego nie uczynił. W związku z tym należałoby przykładowo odrzucić obecne rozwiązanie dotyczące podstawy wznowienia w postaci braku należytej reprezentacji, braku zdolności sądowej lub procesowej, polegające na tym, że skarga oparta na jednej z tych podstaw jest niedopuszczalna jedynie w wypadku bezskutecznego podniesienia odnośnego zarzutu przed uprawomocnieniem się orzeczenia, a

¹¹⁰ Zob. K. Weitz, w: J. Gudowski (red.), System, t. III, s. 1266–1267, s. 1283–1284 oraz s. 1322–1325.

¹¹¹ Przykładem ogólnej regulacji, ale ograniczonej tylko do podstaw restytucyjnych i werbalnie traktującej tylko o subsydiarności skargi restytucyjnej jest w prawie niemieckim § 582 niem. ZPO, który stanowi, że skarga ta jest dopuszczalna jedynie wówczas, gdy strona bez swej winy nie była w stanie podnieść podstawy restytucyjnej w poprzednim postępowaniu, w szczególności w drodze sprzeciwu lub apelacji albo apelacji wzajemnej. Podobnie co do znanego prawa francuskiemu *recours en révision* stanowi art. 595 ust. 2 fr. KPC, por. S. Schmidt, Civil Justice, s.153.

nie wyłącza jej to, że strona mogła podnieść taki zarzut, ale tego nie uczyniła (art. 401 pkt 2 zd. 2 KPC)¹¹². W wypadku tych podstaw wznowienia także byłoby uzasadnione, aby oparta na nich skarga o wznowienie miała charakter subsydiarny¹¹³. Rzecz jasna, takie ogólne ujęcie omawianych przesłanek dopuszczalności skargi nie miałyby znaczenia w kontekście tych podstaw wznowienia, których konstrukcja zakłada, że stanowią je – skutkujące *ex tunc* – zdarzenia zaistniałe po tym, jak nastąpiło zamknięcie rozprawy, na której mogłyby jeszcze być powołane (por. art. 401¹ KPC, art. 403 § 1 pkt 1 *in fine* KPC i art. 403 § 4 KPC).

3.2.7. Wymaganie prawomocnego wyroku karnego skazującego

W obowiązującym stanie prawnym w sytuacji, w której skarga o wznowienie oparta jest na twierdzeniu, że wyrok został uzyskany za pomocą przestępstwa (art. 403 § 1 pkt 2 KPC), jej dopuszczalność uzależniona jest od tego, aby czyn został ustalony prawomocnym wyrokiem skazującym, chyba że postępowanie karne nie może być wszczęte lub że zostało umorzone z innych przyczyn niż brak dowodów (art. 404 KPC)¹¹⁴. Regulacja ta, wzorowana na prawie niemieckim¹¹⁵, jest wyrazem założenia, że sąd karny jest lepiej predestynowany do ustalenia okoliczności czynu zabronionego, jak również, że należy unikać ryzyka wystąpienia rozbieżności w ustaleniach faktycznych między sprawami cywilnymi oraz karnymi¹¹⁶. Należy ją ponadto postrzegać jako element całokształtu rozwiązań dotyczących wzajemnych relacji między postępowaniem karnym i postępowaniem cywilnym oraz wpływu na te postępowania wydawanych w nich orzeczeń¹¹⁷. W praktyce wymaganie określone w art. 404 KPC stanowi dodatkowe ograniczenie dopuszczalności skargi o wznowienie i jako takie utrudnia uzyskanie wznowienia postępowania.

¹¹² Szczegółowo co do tej kwestii por. *K. Weitz*, Czy strona, s. 97 i n. Tam również co do genezy tego rozwiązania. Co do braku zdolności sądowej lub zdolności procesowej por. *K. Weitz*, w: *J. Gudowski* (red.), System, t. III, s. 1297.

¹¹³ Postulował to jeszcze w okresie międzywojennym *M. Allerhand*, Wznowienie, s. 315. Obecne rozwiązanie promował natomiast *S. Gołqb*, Ciąg dalszy I, s. 33. Trzeba w związku z tym zauważyć, że – przy założeniu, że pozbawienie możliwości działania oraz brak należytej reprezentacji i brak zdolności sądowej lub procesowej jako przesłanki wznowienia razem służą ochronie prawa do wysłuchania i prawa do obrony – niekonsekwencją jest to, że skarga oparta na podstawie pozbawienia możliwości działania ma charakter subsydiarny, natomiast w razie oparcia jej na braku należytej reprezentacji, braku zdolności sądowej lub procesowej jest ona takiego charakteru pozbawiona. Por. także *K. Weitz*, Czy strona, s. 103.

¹¹⁴ Co do kwalifikacji art. 404 KPC jako statuującego warunek dopuszczalności skargi o wznowienie, a nie dopuszczalności wznowienia por. *K. Weitz*, w: *J. Gudowski* (red.), System, t. III, s. 1342–1343 i powołaną tam literaturę.

¹¹⁵ Chodzi o § 581 ust. 1 niem. ZPO, por. *S. Gołqb*, Ciąg dalszy I, s. 44–48 (autor wyraźnie przeciwstawiał się jednak rozwiązaniu wynikającemu obecnie z art. 404 KPC).

¹¹⁶ Por. *K. Weitz*, w: *J. Gudowski* (red.), System, t. III, s. 1341.

¹¹⁷ Zob. *K. Piasecki*, Wpływ, s. 219–230. W nauce niemieckiej por. *M. Foerster*, Transfer, s. 427–430.

Rozwiązanie wynikające z art. 404 KPC stanowi odstępstwo od ogólnych reguł, które mają zastosowanie w postępowaniu cywilnym w wypadku ujawnienia czynu zabronionego, którego ustalenie w postępowaniu karnym mogłoby mieć wpływ na rozstrzygnięcie sprawy cywilnej (art. 177 § 1 pkt 4 KPC), a nie został jeszcze wydany prawomocny wyrok karny skazujący (art. 11 KPC). O ile według reguł ogólnych sąd cywilny jest władny samodzielnie dokonywać ustaleń dotyczących czynu zabronionego, może jednak zawiesić postępowanie¹¹⁸, o tyle art. 404 KPC, stanowiąc, że skarga o wznowienie jest niedopuszczalna dopóty, dopóki nie zapadł prawomocny wyrok karny skazujący, z zastrzeżeniem wyjątków wynikających z art. 404 *in fine* KPC, sprawia, że sąd cywilny nie ma prawa do dokonywania w tym zakresie samodzielnych ustaleń. Dyskusyjne jest to czy w nowym KPC należałoby takie rozwiązanie utrzymywać¹¹⁹. O ile mógłby za tym przemawiać wzgląd na to, aby ograniczyć dopuszczalność skargi o wznowienie, a wskutek tego możliwość wznowienia postępowania, o tyle trudno zaakceptować zróżnicowanie samodzielności jurysdykcyjnej sądu cywilnego w zależności od tego, czy orzeka on po prostu w sprawie cywilnej, czy też ocenia istnienie podstawy wznowienia postępowania. Wydaje się w związku z tym, że należałoby rozważyć rezygnację z warunku dopuszczalności skargi o wznowienie wynikającego obecnie z art. 404 KPC, co oznaczałoby, że przy dokonywaniu ustaleń co do czynu zabronionego jako zdarzenia uzasadniającego wznowienie zastosowanie miałyby ogólne reguły przyjęte w razie, gdy ustalenie czynu zabronionego ma znaczenie dla rozstrzygnięcia sprawy cywilnej¹²⁰, w tym ewentualność zawieszenia postępowania prowadzonego na podstawie skargi¹²¹. Takie rozwiązanie obowiązuje już obecnie w odniesieniu do podstawy wznowienia polegającej na oparciu prawomocnego orzeczenia na dokumencie podrobionym lub przerobionym (art. 403 § 1 pkt 1 *in principio* KPC)¹²².

¹¹⁸ W kwestii zawieszenia postępowania na podstawie art. 177 § 1 pkt 4 KPC zob. szczegółowo A. Laskowska, Zawieszenie, s. 189–203.

¹¹⁹ Por. fundamentalna krytykę § 581 ust. 1 niem. ZPO (pierworzoru art. 404 KPC) w nauce niemieckiej ze strony J. Brauna, w: Münchener, § 581, Nb 11, s. 802. Kwestionowany jest również § 539 austr. ZPO, który przewiduje rozwiązanie – z rozpatrywanego punktu widzenia – zbliżone do przewidzianego w § 581 ust. 1 niem. ZPO, por. W. Jelinek, w: H. W. Fasching, A. Konecny (red.), Kommentar zu den Zivilprozeßgesetzen, § 539, Nb 3, s. 1006. Dodać należy, że stanowisko nauki niemieckiej i austriackiej wzmacnia fakt, że w prawie niemieckim i austriackim nie ma odpowiednika art. 11 KPC

¹²⁰ Warto podnieść, że w prawie austriackim w odniesieniu do Abänderungsantrag w postępowaniu niespornym nie jest przewidziana regulacja wzorowana na § 539 austr. ZPO, który jest funkcjonalnym odpowiednikiem art. 404 KPC i § 581 ust. 1 niem. ZPO, por. W. Jelinek, w: H. W. Fasching, A. Konecny (red.), Kommentar zu den Zivilprozeßgesetzen, § 539, Nb 3, s. 1006.

¹²¹ Co do niedopuszczalności takiego rozwiązania de lege lata m.in. z uwagi na konstrukcję wynikającą z art. 404 KPC por. K. Weitz, w: J. Gudowski (red.), System, t. III, s. 1445–1446.

¹²² O celowości – *de lege ferenda* – jednolitego traktowania wszystkich „prawnokarnych” podstaw wznowienia w kontekście dopuszczalności skargi o wznowienie opartej na takich podstawach zob. K. Weitz, w: J. Gudowski (red.), System, t. III, s. 1332.

3.2.8. Zasada jednorazowości wznowienia

Zgodnie z art. 416 § 1 KPC, niedopuszczalne jest dalsze wznowienie postępowania zakończonego prawomocnym orzeczeniem wydanym na skutek skargi o wznowienie. Zasada jednorazowości wznowienia¹²³, o której mowa, oznacza, że w wypadku, gdy postępowanie ze skargi o wznowienie zakończyło się nowym orzeczeniem co do istoty sprawy w następstwie uchylecia lub zmiany poprzedniego orzeczenia, następna skarga o wznowienie w tej samej sprawie od tego nowego orzeczenia jest niedopuszczalna (*restitutio restitutionis non datur*)¹²⁴. Wbrew dominującemu zapatrywaniu¹²⁵ art. 416 § 1 KPC nie wyklucza natomiast *per se* dopuszczalności nowej skargi o wznowienie w razie oddalenia poprzedniej skargi, ponieważ oddalenie skargi oznacza jedynie ustalenie, że nie istniała podstawa wznowienia powołana w poprzedniej skardze i wznowienie było niedopuszczalne. Ponowna skarga o wznowienie w razie oddalenia poprzedniej skargi jest niedopuszczalna tylko o tyle, o ile zostałaby oparta na takich samych okolicznościach, co skarga poprzednia¹²⁶. Zasada jednorazowości wznowienia nie ma zastosowania, jeżeli (nowa) skarga o wznowienie oparta jest na podstawie określonej w art. 401¹ KPC (art. 416 § 2 KPC)¹²⁷.

Niewątpliwie zasada *restitutio restitutionis non datur* jest rozwiązaniem, które stanowi przejaw dążenia do ograniczenia możliwości podważania prawomocnych orzeczeń w drodze wznowiania postępowania. Uzasadnieniem dla obowiązywania tej zasady jest dalsza ochrona prawomocności orzeczeń¹²⁸. Zasada ta ma jednak także pewne mankamenty. Prekluduje ona bowiem – jako ewentualne podstawy wznowienia – nie tylko te okoliczności wznowieniowe, które mogłyby się odnosić do postępowania przed jego wznowieniem, ale również te, które odnoszą się do wznowionego postępowania, w którym zapadło nowe orzeczenie w sprawie po jej ponownym osądzeniu. Wydaje się, że trudno zaakceptować takie rozwiązanie, w którym

¹²³ Zasady tej nie zna ani prawo niemieckie, ani prawo austriackie, por. K. Weitz, w: J. Gudowski (red.), System, t. III, s. 1268, przypis 623. Występuje ona natomiast w systemach romańskich, czego przykładem są prawo francuskie i prawo włoskie. W myśl art. 603 ust. 1 fr. KPC, *recours en révision* nie może być wniesiony przeciwko (nowemu) orzeczeniu w sprawie, które zapadło w następstwie poprzednio złożonego *recours en révision*. Podobnie art. 403 ust. 1 wł. KPC przewiduje, że przeciwko orzeczeniu wydanemu na skutek *revocazione* nie może być wniesione ponowne *revocazione*, por. M. A. Lupoi, Italy, s. 155; S. Grossi, M. C. Pagni, Commentary, s. 319–320.

¹²⁴ Por. K. Weitz, w: J. Gudowski (red.), System, t. III, s. 1268–1269.

¹²⁵ J. Krajewski, w: J. Jodłowski, K. Piasecki (red.), Kodeks postępowania cywilnego, t. 2, 1989, art. 416, uw. 1, s. 685; W. Siedlecki, w: W. Siedlecki (red.), System, t. III, s. 409–410; M. Manowska, Wznowienie, 2008, s. 205; *taż*, Wznowienie, 2013, s. 213. W judykaturze zob. post. SN z 15.12.2000 r., I CKN 1142/00, OSNC 2001, Nr 7–8, poz. 108; z 21.4.2011 r., III UZ 10/11, OSNP 2012, Nr 15–16, poz. 691.

¹²⁶ Tak M. Richter, Kodeks, art. 457, s. 321; W. Broniewicz, Wznowienie, s. 30; K. Weitz, w: J. Gudowski (red.), System, t. III, s. 1269.

¹²⁷ Regulacja ta jest następstwem wyr. TK z 28.11.2006 r., SK 19/05, OTK-A 2006, Nr 10, poz. 154.

¹²⁸ Por. post. SN z 21.4.2011 r., III UZ 10/11, OSNP 2012, Nr 15–16, poz. 691.

dopuszczalne jest wznowienie postępowania z powodu orzekania w sprawie przez sędziego wyłączanego z mocy ustawy albo uzyskania wyroku za pomocą przestępstwa tylko wtedy, gdy chodzi o „pierwsze wznowienie”, natomiast nie jest już dopuszczalne dalsze wznowienie – z powodu niedopuszczalności kolejnej skargi – w razie, gdy okoliczności takie wystąpiły we wznowionym postępowaniu. Przyjmując więc, że funkcję mechanizmu selekcyjnego podstawy wznowienia z punktu widzenia dopuszczalności opartej na nich skargi spełniać w niezbędnym zakresie mogą ograniczenia wynikające z jej subsydiarnego charakteru, uznać należy, że uzasadniona byłaby rezygnacja w nowym KPC z dalszego utrzymywania zasady jednorazowości wznowienia.

3.3. Podstawy wznowienia postępowania

3.3.1. Uwagi ogólne

Obowiązujący system podstaw wznowienia postępowania oparty jest na wyróżnieniu przyczyn nieważności (art. 401 KPC) i przyczyn restytucyjnych (art. 403 KPC). Uzupełniają go przyczyna polegająca na zakwestionowaniu podstawy prawnej orzeczenia przez Trybunał Konstytucyjny (art. 401¹ KPC) i szczególna przyczyna dotycząca zainteresowanego, który nie uczestniczył w prawomocnie zakończonym postępowaniu nieprocesowym (art. 524 § 2 KPC). Jakkolwiek uwarunkowania historyczne, które stały się źródłem podziału klasycznych podstaw wznowienia na przyczyny nieważności i przyczyny restytucyjne, zupełnie straciły znaczenie¹²⁹, to jednak należałoby opowiedzieć się za utrzymaniem tego podziału w nowej kodyfikacji procesowej¹³⁰. Przydatne jest bowiem wyodrębnienie takich podstaw wznowienia, które obejmują kwalifikowane uchybienia procesowe i uzasadniają wznowienie bez względu na to, czy i jaki wpływ uchybienia te wywarły na rozstrzygnięcie sprawy, oraz takich podstaw wznowienia, które obejmują wadliwości bądź braki prawomocnego orzeczenia podważające jego podstawy i uzasadniają wznowienie z racji związku kauzalnego pomiędzy nimi a treścią rozstrzygnięcia¹³¹.

¹²⁹ Por. K. Weitz, w: J. Gudowski (red.), System, t. III, s. 1274.

¹³⁰ Co do sporów w okresie międzywojennym w tej kwestii zob. S. Goląb, Wznowienie, s. 369–370; tenże, Projekty, s. 88–89; M. Allerhand, Wznowienie, s. 306–307; J. J. Litauer, Komentarz, art. 443, uw. 1, s. 271.

¹³¹ Zob. jednak – na tle rozróżnienia *Nichtigkeitsklage* i *Restitutionsklage* – sceptycznie w nauce niemieckiej J. Braun, w: W. Krieger, Th. Rauscher (red.), Münchener, § 578, Nb 3, s. 753–754. W prawie austriackim w postępowaniu nieprocesowym *Abänderungsantrag* zastępuje *Nichtigkeitsklage* i *Wiederaufnahmsklage*, a jego podstawy nie są podzielone na przyczyny nieważności i przyczyny wznowienia, por. P. G. Mayr, R. Fucik, Verfahren, Nb 332, s. 137. Podziału tego nie zna także prawo francuskie, por. co do podstaw *recours en révision* art. 595 ust. 1 fr. KPC.

3.3.2. Przyczyny nieważności

Katalog przyczyn nieważności jako podstaw wznowienia (art. 401 KPC), węższy niż katalog przyczyn nieważności w ogólności (art. 379 KPC, art. 1099 § 2 KPC i art. 1113 zd. 3 KPC)¹³², obejmuje dwie grupy. Pierwsza z nich dotyczy wadliwości składu sądu polegającej na orzekaniu przez osobę nieuprawnioną lub sędziego wyłączonego z mocy ustawy (art. 401 pkt 1 KPC). Chodzi w tym wypadku o najważniejsze aspekty prawa do rozpoznania sprawy przez sąd w składzie określonym ustawą i spełniający warunki bezstronności. Druga grupa dotyczy stron i uczestników postępowania i obejmuje brak ich zdolności sądowej, zdolności procesowej lub nienależytą reprezentację albo pozbawienie ich możliwości działania (art. 401 pkt 2 zd. 1 KPC). Należą tu zatem te uchybienia procesowe, które naruszają prawo do obrony i prawo do wysłuchania. Ogólnie należy stwierdzić, że przyczyny nieważności składające się na wymienione grupy podstaw uzasadniających wznowienie związane są z fundamentalnymi aspektami prawa do odpowiednio ukształtowanej procedury sądowej, stanowiącego element składowy prawa do sądu (art. 45 ust. 1 Konstytucji RP)¹³³. Podniesienie uchybień procesowych określonych w art. 401 pkt 1 oraz 2 KPC do rangi okoliczności uzasadniających wznowienie postępowania, a tym samym pozwalających na obalenie prawomocnego orzeczenia, świadczy o tym, jakie znaczenie przywiązywane jest do sankcjonowania najpoważniejszych naruszeń procesowych gwarancji rzetelności postępowania cywilnego¹³⁴.

Wyłaniający się z obecnego kształtu art. 401 KPC model regulacji, zakładający, że za pomocą wznowienia postępowania sankcjonowane mają być nie wszelkie naruszenia reguł rzetelnego postępowania, lecz jedynie szczególnie kwalifikowane przejawy takich naruszeń, które znajdują wyraz w określonych typach najcięższych uchybień procesowych¹³⁵, zasługuje na pozytywną ocenę i rekomendację jako rozwiązanie dla przyszłego KPC¹³⁶. Model ten jest w zasadzie wystarczający, gdy chodzi o wymagania wynikające ze standardów

¹³² Por. *K. Weitz*, w: *J. Gudowski* (red.), *System*, t. III, s. 1281–1282.

¹³³ Zob. w tek kwestii *W. Miszewski*, *Proces*, s. 241; *P. Grzegorzczak*, *Stabilność orzeczeń*, s. 156–157; *K. Weitz*, w: *J. Gudowski* (red.), *System*, t. III, s. 1282.

¹³⁴ Zob. w związku z tym uwagi *A. Łazarskiej*, *Rzetelny*, s. 635 i 642. Wcześniej – w kontekście naruszenia prawa do (zasady) wysłuchania i prawa do (zasady) równości broni jako elementów zasady równości stron por. *A. Góra-Błaszczkowska*, *Zasada równości stron*, s. 382 i n.

¹³⁵ W kontekście wymagań rzetelnego postępowania znaczenie mają także restytucyjne podstawy wznowienia, w szczególności ta, która dotyczy uzyskania wyroku za pomocą przestępstwa (art. 403 § 1 pkt 2 KPC).

¹³⁶ Na temat odmiennych propozycji zgłaszanych w warunkach niemieckich por. *Ch. Varga*, *Die Verletzung*, s. 123 i n. Autor postuluje, aby – w miejsce dotychczasowych (?) – ogólnymi podstawami skargi nieważności były naruszenie konstytucyjnego prawa strony do prawnego wysłuchania, prawa do rzetelnego procesu, prawa do ustawowego sędziego lub zasady równości broni.

konstytucyjnych i konwencyjnych¹³⁷, a zarazem operatywny, funkcjonalny i w miarę przewidywalny, co szczególnie istotne z punktu widzenia ochrony stabilności orzeczeń i zaufania obywateli w trwałość udzielonej ochrony prawnej. Warto podkreślić, że w modelu tym szczególna funkcja przypada podstawie wznowienia obejmującej wypadek pozbawienia strony możliwości działania wskutek naruszenia przepisów prawa (art. 401 pkt 2 zd. 1 *in fine* KPC) z uwagi na jej elastyczność, możliwość dostosowania do okoliczności danej sprawy i – co istotne na przyszłość – potencjalną zdatność do dynamicznej wykładni i rozwoju w drodze praktycznego stosowania. Istnienie tej przesłanki oznacza, że ustawodawca polski pozwala na dochodzenie naruszenia prawa do obrony i prawa do wysłuchania po uprawomocnieniu się orzeczenia w zakresie uchybień procesowych wykraczających poza klasyczne wypadki braku zdolności sądowej, procesowej i należytej reprezentacji, jeżeli uchybienia te skutkowały tym, że strona była pozbawiona możliwości działania¹³⁸.

Przyjmując przedstawione założenie, nie należy jednak wykluczać potrzeby zmian, gdy chodzi o aktualny kształt oraz zakres przyczyn nieważności określonych w art. 401 KPC jako podstaw wznowienia postępowania. Zmiany te powinny z jednej strony zmierzać do usunięcia mankamentów obecnej regulacji, a z drugiej strony w pewnym jednak zakresie doprowadzić do rozszerzenia zakresu uchybień procesowych, mających skutkować nieważnością, które w przyszłej regulacji skargi o wznowienie powinny uzyskać rangę okoliczności uzasadniających ponowne rozpoznanie sprawy.

Trzy z tych zmian odnieść należałoby do podstawy dotyczącej sędziego wyłączonego z mocy ustawy (art. 401 pkt 1 *in medio* KPC). Po pierwsze, podstawa ta powinna zostać ukształtowana tak, aby nie było już wątpliwości, że nie tylko orzekanie, ale w ogóle udział sędziego wyłączonego w rozpoznaniu sprawy stanowi podstawę wznowienia¹³⁹. Po drugie, podstawa określona w art. 401 pkt 1 *in medio* KPC powinna wyraźnie zostać rozciągnięta na taką sytuację, w której nie chodzi o sędziego zawodowego, lecz o referendarza sądowego lub ławnika¹⁴⁰, gdyż obecnie efekt taki można osiągnąć jedynie w drodze stosowania tej podstawy do tych osób w drodze analogii¹⁴¹. Po trzecie, należałoby poważnie rozpatrzyć możliwość

¹³⁷ Judykatura Trybunału Konstytucyjnego nie dostarcza argumentów, które wskazywałyby na nieadekwatność obecnego modelu z punktu widzenia standardów konstytucyjnych. Por. np. wyr. TK z 2.3.2004 r., SK 53/03, OTK-A 2004, Nr 3, poz. 16.

¹³⁸ Por. K. Weitz, w: J. Gudowski (red.), System, t. III, s. 1307.

¹³⁹ Co do wątpliwości w tej kwestii *de lege lata* zob. K. Weitz, w: J. Gudowski (red.), System, t. III, s. 1290–1291.

¹⁴⁰ Dotyczyć to powinno także ewentualnego ukształtowania przyczyny nieważności w ogólności.

¹⁴¹ Por. W. Siedlecki, Postępowanie, s. 259; K. Weitz, w: J. Gudowski (red.), System, t. III, s. 1288. Wydaje się, że brak wzmianki w art. 401 pkt 1 *in medio* KPC o ławniku wynika z faktu, że przepis ten swą genezą sięga dawnego KPC, w zakresie zastosowania którego pierwotnie udział ławników w procesie cywilnym nie był w ogóle przewidziany. Warto więc jako ciekawostkę wskazać, że art. 380 pkt 1 ustawy z 28.7.1939 r. – Prawo o

uregulowania jako przyczyny nieważności postępowania oraz jako podstawy wznowienia nie tylko wypadku, w którym chodzi o sędziego (ławnika, referendarza sądowego) wyłączony z mocy ustawy, ale także sytuacji, w której w rozpoznaniu sprawy uczestniczył sędzia (ławnik, referendarza sądowy) wyłączony na mocy orzeczenia sądu¹⁴². Byłoby raczej uzasadnione, aby sytuację tę ustawodawca zrównał w skutkach z wypadkiem, w którym w rozpoznaniu sprawy brał udział sędzia (ławnik, referendarza sądowy) wyłączony z mocy ustawy¹⁴³.

O ile, jak się wydaje, nie wchodziłoby w rachubę rozwiązanie, w którym sprzeczność składu sądu z ustawą w ogóle nie miałyby uzasadniać wznowienia postępowania¹⁴⁴, o tyle powstaje już pytanie, czy sprzeczność ta, podobnie jak w obecnym stanie prawnym, powinna pozwalać na wznowienie tylko w szczególnym wypadku polegającym na udziale w składzie sądu osoby nieuprawnionej (art. 401 pkt 1 *in principio* KPC), czy też należałoby opowiedzieć się za tym, aby każda sprzeczność składu sądu z ustawą uzasadniała wznowienie¹⁴⁵. Kwestia wiąże się z granicami sankcjonowania w ramach wznowienia postępowania naruszeń prawa do ustawowego sędziego¹⁴⁶. Zagadnienie może być uznane za dyskusyjne, jednak wydaje się, że obecne kompromisowe rozwiązanie powinno być zachowane jako wyważające dążenie do gwarancji rzetelności postępowania w kontekście składu sądu i konieczność zagwarantowania stabilności orzeczeń.

Gdy chodzi natomiast o przyczyny wznowienia określone w treści art. 401 pkt 2 zd. 1 KPC, to w pierwszej kolejności należy postulować, aby następcze zatwierdzenie czynności procesowych jako sanujące podstawę wznowienia wprost odnieść nie tylko do braku należytej

sądach ubezpieczeń społecznych wyraźnie stanowił, że podstawą wznowienia było orzekanie sędziego lub ławnika, którzy byli wyłączeni z mocy ustawy. Ustawa ta przewidywała bowiem od początku swojego obowiązywania udział ławników w postępowaniu przed sądami ubezpieczeń społecznych. Nieuwzględnienie z kolei referendarza sądowego w treści art. 401 pkt 1 *in medio* KPC wynika z faktu, że instytucja ta wprowadzona została dopiero współcześnie, czemu nie towarzyszyła odpowiednia zmiana wskazanego przepisu.

¹⁴² Na temat genezy aktualnego stanu normatywnego w tym zakresie i wiążących się z nim kontrowersji zob. *K. Weitz*, w: *J. Gudowski* (red.), *System*, t. III, s. 1288–1290.

¹⁴³ Odmienne w okresie międzywojennym (w kontekście wznowienia) *M. Allerhand*, *Wznowienie*, s. 307. Podstawę wznowienia polegającą na orzekaniu sędziego wyłączony orzeczeniem sądu, zna prawo niemieckie, por. § 579 ust. 1 pkt 3 niem. ZPO. Z kolei prawo austriackie traktuje tę okoliczność jako przyczynę nieważności postępowania, ale nie podnosi do rangi podstawy skargi nieważności, por. § 477 ust. 1 pkt 1 oraz § 529 ust. 1 pkt 1 austr. ZPO, zob. *W. Jelinek*, w: *H. W. Fasching, A. Konecny* (red.), *Kommentar zu den Zivilprozeßgesetzen*, § 529, Nb 29, s. 870. Inaczej kwestię tę reguluje jednak § 72 ust. 3 AußStrG w postępowaniu nieprocesowym w odniesieniu do *Abänderungsantrag*.

¹⁴⁴ Jakakolwiek sprzeczność składu sądu z przepisami prawa nie stanowi podstawy skargi nieważności w prawie austriackim, por. *W. Jelinek*, w: *H. W. Fasching, A. Konecny* (red.), *Kommentar zu den Zivilprozeßgesetzen*, § 529, Nb 30, s. 870–871. Za rozwiązaniem takim opowiadał się w okresie międzywojennym *M. Allerhand*, *Wznowienie*, s. 307.

¹⁴⁵ Każdy wypadek sprzeczności składu sądu rozpoznającego sprawę z obowiązującymi przepisami traktowany jest jako podstawa skargi nieważności w prawie niemieckim, por. § 579 ust. 1 pkt 1 niem. ZPO.

¹⁴⁶ Co do prób konstruowania takiego prawa jako elementu prawa do sądu właściwego w rozumieniu art. 45 ust. 1 Konstytucji RP por. *A. Łazarska*, *Rzetelny*, s. 205 i n.

reprezentacji, ale również braku zdolności sądowej i braku zdolności procesowej¹⁴⁷. Ponadto, zgodnie z wcześniejszymi uwagami¹⁴⁸, opowiedzieć się należy za tym, aby skarga oparta na podstawie w postaci nienależytej reprezentacji, braku zdolności sądowej lub braku zdolności procesowej również miała charakter subsydiarny, czyli była niedopuszczalna, jeżeli strona mogła te braki podnieść w prawomocnie zakończonym postępowaniu, ale tego ze swej winy nie uczyniła. Odrębnym problemem jest terminologiczne uzgodnienie podstawy wznowienia polegającej na pozbawieniu strony możliwości działania wskutek naruszenia przepisów prawa (art. 401 pkt 2 zd. 1 *in fine* KPC) oraz przyczyny nieważności w postaci pozbawienia strony możliwości obrony swych praw (art. 379 pkt 5 KPC)¹⁴⁹. Uzgodnienie takie powinno nastąpić niezależnie od tego, czy w nowym kodeksie postępowania cywilnego zachowane zostanie obecne sformułowanie posługujące się kategorią pozbawienia możliwości działania (obrony), czy też wprowadzone zostanie sformułowanie, w którym mowa będzie o pozbawieniu strony prawa do wysłuchania.

Oddzielnego potraktowania w ramach przyczyn nieważności jako podstaw wznowienia wymaga wypadek, w którym orzeczenie zapadło z naruszeniem prawomocności materialnej wcześniejszego orzeczenia. Wypadek ten jest aktualnie ujęty wśród restytucyjnych podstaw wznowienia (art. 403 § 2 *in principio* KPC), jednak rozwiązanie takie jest wynikiem recepcji regulacji niemieckiej i wzorowanej na niej regulacji austriackiej¹⁵⁰, sięgających swoją genezą XIX-wiecznej materialnoprawnej koncepcji prawomocności materialnej wyroku¹⁵¹. Ujęcie to nie odpowiada współczesnemu rozumieniu prawomocności materialnej, w tym procesowych skutków jej naruszenia¹⁵². Uznając, że naruszenie prawomocności materialnej wcześniejszego prawomocnego orzeczenia powinno stanowić podstawę wznowienia¹⁵³, za prawidłowe trzeba by uznać ujęcie jej jako przyczyny nieważności, a nie przyczyny restytucyjnej¹⁵⁴. Zakładając, że skutek nieważności

¹⁴⁷ W tym kierunku *de lege lata* K. Weitz, w: J. Gudowski (red.), System, t. III, s. 1297.

¹⁴⁸ Por. uwagi w pkt 3.2.6.

¹⁴⁹ Zob. na temat zasadności traktowania obu sformułowań *de lege lata* jako tożsamy K. Weitz, w: J. Gudowski (red.), System, t. III, s. 1308–1310. Por. także odmienne stanowisko np. A. Góra-Błaszczkowska, Zasada równości, s. 385–387.

¹⁵⁰ Por. § 580 pkt 1 lit. a niem. ZPO oraz § 530 ust. 1 pkt 6 austr. ZPO.

¹⁵¹ Zob. bliżej H. F. Gaul, Die Grundlagen, s. 88–98; *tenże*, Möglichkeiten, s. 34–35; J. Braun, Rechtskraft, s. 385–389.

¹⁵² Por. P. Grzegorzczak, w: T. Ereciński (red.), Kodeks postępowania cywilnego, t. II, 2012, art. 365–366, uw. 1–7, s. 135–141.

¹⁵³ Naruszenie prawomocności materialnej wcześniejszego orzeczenia nie stanowi podstawy do podważenia – w ramach Revision – późniejszego prawomocnego orzeczenia w prawie szwajcarskim, por. P. Oberhammer, w: K. Spühler, L. Tenchio, D. Infanger (red.), Schweizerische, przed art. 236–242, Nb 59, s. 1082.

¹⁵⁴ Pogląd ten od dawna reprezentuje nauka niemiecka i austriacka, por. H. F. Gaul, Die Grundlagen, s. 97; J. Braun, w: W. Krüger, Th. Rauscher (red.), Münchener, § 580, Nb 42, s. 787; H. W. Fasching, Lehrbuch, Nb 2059, s. 1020; D. A. Simotta, Gedanken, s. 19–20.

postępowania powinien być łączony w przyszłej kodyfikacji wyraźnie nie tylko z naruszeniem powagi rzeczy osądzonej (art. 366 KPC)¹⁵⁵, ale także mocy wiążącej (art. 365 § 1 KPC) prawomocnego orzeczenia¹⁵⁶, trzeba by przyjąć, że w obu tych aspektach naruszenie prawomocności materialnej wcześniejszego orzeczenia należałoby zakwalifikować do kategorii przyczyn nieważności jako podstaw wznowienia¹⁵⁷. Alternatywą byłoby ujęcie jedynie naruszenia powagi rzeczy osądzonej jako przyczyny nieważności, a naruszenia mocy wiążącej jako przyczyny restytucyjnej, która uzasadniałaby wznowienie tylko wtedy, gdyby naruszenie to miało wpływ na wynik sprawy¹⁵⁸.

3.3.3. Przyczyny restytucyjne

W wypadku przyczyn restytucyjnych istotne jest nie to, czy doszło w prawomocnie zakończonym postępowaniu do kwalifikowanych, niedostrzeżonych uchybień procesowych, lecz to, czy wystąpiły okoliczności, które podważają podstawę prawomocnego orzeczenia w takim stopniu, iż byłoby niesłuszne i trudne do zaakceptowania, aby mimo ich stwierdzenia orzeczenie to miało być utrzymane i wywoływać wynikające z niego skutki, w tym stanowić podstawę egzekucji¹⁵⁹. Z powodu przyczyn restytucyjnych prawomocne orzeczenie ma zostać obalone dlatego, że jego podstawa jest tak dalece wadliwa lub niekompletna, że podważa to wartość zawartego w nim rozstrzygnięcia, w szczególności z punktu widzenia postulatu, aby było ono oparte na ustaleniach faktycznych zgodnych z prawdą¹⁶⁰. Łączy się z tym warunek,

¹⁵⁵ W obecnym stanie prawnym art. 379 pkt 3 KPC przewiduje wyraźnie nieważność postępowania, gdy sprawa została już prawomocnie osądzona, co zdaje się wskazywać na to, że chodzi (tylko) o naruszenie wcześniejszej powagi rzeczy osądzonej.

¹⁵⁶ Ujęcie takie nie budzi obecnie wątpliwości w literaturze austriackiej, zob. m.in. *H. W. Fasching*, Lehrbuch, Nb 1539, s. 779; *D. A. Simotta*, w: *W. H. Rechberger, D. A. Simotta*, Grundriss, Nb 881, s. 501.

¹⁵⁷ Doktryna niemiecka i austriacka przyjmuje, że podstawa wznowienia dotycząca naruszenia prawomocności materialnej powinna być kwalifikowana jako przyczyna nieważności zarówno wtedy, gdy chodzi o naruszenie prawomocności w aspekcie zakazu ponownego orzekania w sprawie o to samo roszczenie (*ne bis in idem*), jak i wtedy, gdy chodzi o naruszenie prawomocności w aspekcie mocy wiążącej (*Bindungswirkung*), por. *H. F. Gaul*, Die Grundlagen, s. 97; *J. Braun*, w: *W. Krüger, Th. Rauscher* (red.), Münchener, § 580, Nb 42, s. 787; *H. W. Fasching*, Lehrbuch, Nb 2059, s. 1020; *D. A. Simotta*, w: *W. H. Rechberger, D. A. Simotta*, Grundriss, Nb 1105, s. 631.

¹⁵⁸ Por. *de lege lata* *K. Weitz*, w: *J. Gudowski* (red.), System, t. III, s. 1375. Zob. w związku z tym wypowiedź *M. Allerhanda*, Istota restytucji, s. 404–405, przypis 2.

¹⁵⁹ Por. *S. Buczkowski*, Wznowienie, s. 102; *W. Siedlecki*, w: *W. Siedlecki* (red.), System, t. III, s. 438; *H. F. Gaul*, Die Grundlagen, s. 76–78; *W. Jelinek*, w: *H. W. Fasching, A. Konecny* (red.), Kommentar zu den Zivilprozeßgesetzen, § 530, Nb 1, s. 892.

¹⁶⁰ Motyw ten często jest eksponowany, zob. *M. Waligórski*, Gwarancje, s. 276; *H. F. Gaul*, Die Grundlagen, s. 65–66; *N. Herzog*, w: *K. Spühler, L. TENCHIO, D. Infänger* (red.), Schweizerische, art. 328, Nb 1, s. 1518; *D. Freiburghaus, S. Afheldt*, w: *Th. Sutter-Somm, F. Hasenböhler, Ch. Leuenberger* (red.), Kommentar, art. 328, Nb 4, s. 2382.

aby okoliczności mające uzasadniać wznowienie postępowania jako przyczyny restytucyjne pozostawały w związku z treścią rozstrzygnięcia sprawy.

Przyczyny restytucyjne wskazane w art. 403 KPC obejmują trzy grupy okoliczności. Pierwszą z nich tworzą wypadki, w których chodzi o fakt oparcia orzeczenia na dokumencie podrobionym lub przerobionym względnie uzyskania go za pomocą (innego) przestępstwa (art. 403 § 1 pkt 1 *in principio* KPC i art. 403 § 1 pkt 2 KPC – *restitutio propter falsa*), drugą sytuację, w których wznowienie uzasadnia wykrycie okoliczności faktycznych lub środków dowodowych mogących mieć wpływ na rozstrzygnięcie sprawy (art. 403 § 2 *in medio* KPC – *restitutio propter nova*), a trzecią wypadki, w których doszło do następczego odpadnięcia rozstrzygnięcia prejudycjalnego, na którym oparto prawomocne orzeczenie (art. 403 § 1 pkt 1 *in fine* KPC), podważenia w trybie art. 416¹ KPC postanowienia wpadkowego mającego wpływ na treść orzeczenia (art. 403 § 4 KPC) albo naruszenia prawomocności materialnej wcześniejszego orzeczenia (art. 403 § 2 *in principio* KPC). Niezależnie od przedstawionej wcześniej propozycji rekwalfikacji ostatnio powołanej podstawy wznowienia na przyczynę nieważności¹⁶¹ wskazać można na celowość dokonania następujących zmian lub uzupełnień w zakresie restytucyjnych przyczyn wznowienia.

Uznając, że uzasadnieniem dla wyodrębnienia wypadku podrobienia lub przerobienia dokumentu jako podstawy wznowienia obok uzyskania wyroku za pomocą przestępstwa (art. 403 § 1 pkt 1 *in principio* KPC oraz art. 403 § 1 pkt 2 KPC) jest okoliczność, że pierwszy z tych wypadków nie jest objęty ograniczeniem wynikającym z art. 404 KPC¹⁶², należałoby się opowiedzieć za tym, aby w razie rezygnacji z tego ograniczenia w ogólności¹⁶³, zrezygnować również z oddzielnej regulacji podrobienia lub przerobienia dokumentu i poprzestać jedynie na syntetycznie ujętej (jednej) podstawie wznowienia polegającej na uzyskaniu orzeczenia za pomocą czynu naruszającego prawo karne. Dodać należy, że w nowej kodyfikacji procesowej należałoby utrzymać przyjętą obecnie w art. 403 § 1 pkt 2 KPC syntetyczną formułę regulacji „karnoprawnych” przyczyn wznowienia. Formuła ta ma tę przewagę nad rozwiązaniem, które zakłada wskazanie określonych rodzajów czynów karalnych, których popełnienie uzasadniać ma wznowienie postępowania¹⁶⁴, że pozwala na uniknięcie ryzyka pominięcia jakiegoś czynu karalnego w związku z prawomocnie zakończonym postępowaniem. Do pominięcia takiego mogłoby dojść, gdyby ustawodawca wskazał tylko rodzaje konkretnych czynów karalnych,

¹⁶¹ Zob. uwagi w pkt 3.3.2.

¹⁶² K. Weitz, w: J. Gudowski (red.), System, t. III, s. 1325.

¹⁶³ Zob. uwagi w pkt 3.2.7.

¹⁶⁴ Taki model znany jest prawu niemieckiemu (por. § 580 pkt 1–5 niem. ZPO) i austriackiemu (por. § 530 ust. 1 pkt 1–4 austr. ZPO).

których popełnienie miałyby stanowić podstawę wznowienia¹⁶⁵. W kontekście syntetycznie ujętej formuły „karnoprawnych” przyczyn wznowienia podnieść należy dodatkowo postulat, aby – w celu usunięcia wątpliwości istniejących w tej kwestii *de lege lata*¹⁶⁶ – ustawodawca posłużył się pojęciem „czynu zabronionego”, a nie jak dotąd – „przestępstwa”. Wznowienie postępowania winno uzasadniać to, że doszło do czynu wypełniającego ustawowe znamiona przestępstwa od strony przedmiotowej (czyn zabroniony pod groźbą, kary – art. 1 § 1 KK)¹⁶⁷. Nie powinno być ono natomiast uwarunkowane tym, czy możliwe jest ukaranie sprawcy z uwagi na elementy podmiotowe, w szczególności dotyczące jego winy (art. 1 § 3 oraz np. art. 31 KK)¹⁶⁸.

Najważniejsza w praktyce przyczyna restytucyjna i podstawa wznowienia w ogólności uregulowana w art. 403 § 2 *in medio* KPC obejmuje zarówno okoliczności faktyczne (*facta*), jak i środki dowodowe (*argumenta*). Rozwiązanie to, występujące także w innych systemach prawnych¹⁶⁹, powinno zostać utrzymane w nowym KPC¹⁷⁰. Nie ma uzasadnionych powodów do tego, aby omawianą podstawę ograniczać tylko do środków dowodowych lub określonych rodzajów takich środków¹⁷¹. Inną kwestią jest to, czy fakty i środki dowodowe należy traktować – w aspekcie ich zdolności do pełnienia funkcji podstawy wznowienia – (nadal) w sposób jednakowy. W obecnym stanie prawnym warunek istnienia przed uprawomocnieniem się orzeczenia, a ściśle rzecz biorąc – najpóźniej w chwili, w której zamknięto rozprawę, na której można prezentować materiał procesowy – odnosi się zarówno do faktów (*nova facta reperta*), jak i środków dowodowych (*nova argumenta reperta*)¹⁷². To rozwiązanie nie wydaje się uzasadnione, gdyż skutkuje ono tym, że środki dowodowe powstałe już po zamknięciu rozprawy w prawomocnie zakończonym postępowaniu (*nova argumenta producta*), odnoszące się jednak do faktów istniejących najpóźniej w chwili tego zamknięcia, nie mogą zostać wykorzystane ani jako podstawa wznowienia, ani dla potrzeb

¹⁶⁵ Por. Ś. Kruszelnicki, Kodeks, art. 445, uw. 2, s. 581; K. Weitz, w: J. Gudowski (red.), System, t. III, s. 1334. Ogólnie ujętą podstawę dotyczącą przestępstwa w związku z prawomocnie zakończonym postępowaniem zna prawo szwajcarskie, por. art. 328 ust. 1 lit. b szwajc. ZPO.

¹⁶⁶ Zob. K. Weitz, w: J. Gudowski (red.), System, t. III, s. 1335–1336.

¹⁶⁷ Co do definiowania pojęcia przestępstwa w literaturze prawa karnego zob. np. R. Zawłocki, w: A. Marek, L. K. Paprzycki (red.), System Prawa Karnego, t. 3, s. 36–134.

¹⁶⁸ W tym kierunku *de lege lata* K. Weitz, w: J. Gudowski (red.), System, t. III, s. 1335–1336. Tak interpretowany jest również § 328 ust. 1 lit. b szwajc. ZPO, por. I. Schwander, w: A. Brunner, D. Gasser, I. Schwander (red.), Schweizerische, art. 328, Nb 34, s. 1854.

¹⁶⁹ Wzorem dla polskiej regulacji był § 530 ust. 1 pkt 7 austr. ZPO. Podobnie § 328 ust. 1 lit. a szwajc. ZPO.

¹⁷⁰ W kwestii, czy (nie)dopuszczalność nowości w instancji apelacyjnej ma wpływ na celowość dopuszczenia wznowienia *ob noviter reperta* zob. K. Weitz, w: J. Gudowski (red.), System, t. III, s. 1345–1346.

¹⁷¹ Ograniczenia do dokumentów znane jest prawu niemieckiemu, por. § 580 pkt 7 lit. b niem. ZPO. Podobnie kwestie tę rozstrzyga prawo greckie, por. S. Tsantinis, w: S. Tsantinis, D. Maniotis, w: Civil Justice in Greece, Nagoya University Comparative Study of Civil Justice, vol. 6, Tokyo 2010, s. 88.

¹⁷² Por. K. Weitz, w: J. Gudowski (red.), System, t. III, s. 1351–1352 wraz z powołaną literaturą i orzecznictwem.

powództwa opozycyjnego¹⁷³. Rozwiązanie to może prowadzić do rezultatów, które trudno aprobować¹⁷⁴. W tym kontekście należy podnieść, że dla rozstrzygnięcia sądowego miarodajny jest ustalony stan faktyczny, a środki dowodowe służą tylko jego ustaleniu. W efekcie skutek prekluzyjny prawomocności obejmuje fakty istniejące najpóźniej w chwili zamknięcia rozprawy, po której zapadło orzeczenie, nie rozciąga się zaś na środki dowodowe¹⁷⁵. Z tego punktu widzenia nie można więc faktów i środków dowodowych stawiać na równi jako podstawy wznowienia. W wypadku środków dowodowych ich zdatność do uzasadnienia wznowienia powinna zależeć tylko od tego, czy dotyczą one faktów istniejących przed uprawomocnieniem się orzeczenia, a nie od tego, kiedy te środki powstały. Z tym zastrzeżeniem, podstawę wznowienia powinny stanowić zarówno środki dowodowe istniejące przed uprawomocnieniem się orzeczenia, jak i środki dowodowe powstałe później (*nova argumenta reperta* i *nova argumenta producta*)¹⁷⁶. Pozwoliłoby to na wykorzystywanie – jako podstawy wznowienia – środków dowodowych będących rezultatem rozwoju nauki, które nie mogły być powołane przed uprawomocnieniem się orzeczenia, gdyż wtedy nie były jeszcze jako takie znane¹⁷⁷. Postulować należy wreszcie, aby wynikające obecnie z art. 403 § 2 *in medio* KPC wymaganie „późniejszego wykrycia” zastąpione zostało warunkiem – dotyczącym jednak już tylko faktów – istnienia najpóźniej w chwili zamknięcia rozprawy, na której jeszcze można było prezentować materiał procesowy. W efekcie, uwzględniając

¹⁷³ Argument ten podnosił w nauce austriackiej H. W. Fasching, *Die Wiederaufnahe*, s. 248. Przy powództwie opozycyjnym miarodajna jest chwila powstania okoliczności faktycznych uzasadniających to powództwo – może chodzić jedynie o takie fakty, które zaistniały po zamknięciu rozprawy (por. art. 840 § 1 pkt 2 KPC).

¹⁷⁴ W literaturze austriackiej podawany jest przykład, gdy dłużnik, który zapłacił dług, nie może tego udowodnić i zostaje od niego zasądzone świadczenie. Następnie w czasie egzekucji dłużnik otrzymuje od wierzyciela list, w którym ten stwierdza, że miło jest otrzymać zapłatę dwukrotnie. Dłużnik nie może na tym oprzeć powództwa opozycyjnego, gdyż fakt zapłaty nastąpił przed zamknięciem rozprawy poprzedzającej prawomocne zasądzenie. Jeśli uznać, że wznowienia postępowania nie może uzasadniać środek dowodowy (list wierzyciela) powstały po uprawomocnieniu się orzeczenia, to wyłączona jest również (skuteczna) skarga o wznowienie ze strony takiego dłużnika, por. W. Buchegger, *Zum Novenbegriff*, s. 18.

¹⁷⁵ Zob. H. W. Fasching, *Die Wiederaufnahe*, s. 247; W. Jelinek, w: H. W. Fasching, A. Konecny (red.), *Kommentar zu den Zivilprozeßgesetzen*, § 530, Nb 162, s. 936. O skutku prekluzyjnym prawomocności por. P. Grzegorzczak, w: T. Ereciński (red.), *Kodeks postępowania cywilnego*, t. II, 2012, art. 365–366, uw. 23–28, s. 154–159.

¹⁷⁶ W tym kierunku interpretowany jest współcześnie § 530 ust. 1 pkt 7 austr. ZPO, por. np. W. Buchegger, *Zum Novenbegriff*, s. 24 i n.; W. Jelinek, w: H. W. Fasching, A. Konecny (red.), *Kommentar zu den Zivilprozeßgesetzen*, Nb 162, s. 936. Doktryna szwajcarska z kolei krytyce poddaje regulację art. 328 ust. 1 lit. a szwajc. ZPO, która wyraźnie wyklucza – jako podstawę Revision – środki dowodowe, które powstały po wydaniu orzeczenia, zob. N. Herzog, w: K. Spühler, L. Tenchio, D. Infanger (red.), *Schweizerische*, art. 328, Nb 46–47, s. 1527.

¹⁷⁷ Przeważa pogląd, że *de lege lata* jest to wykluczone, por. orzeczenia SN z 21.2.1934 r., C. II. 9/33, OSP 1934, poz. 170; post. SN z 17.9.1974 r., II CO 11/74, Legalis i z 8.4.2009 r., V CSK 428/08, Legalis. Podobnie J. Krajewski, w: J. Jodłowski, K. Piasecki (red.), *Kodeks postępowania cywilnego*, t. 2, 1989, art. 403, uw. 19, s. 670; M. Manowska, *Wznowienie*, 2008, s. 166; *taż*, *Wznowienie*, 2013, s. 162-166; K. Weitz, w: *Kodeks*, art. 403, uw. 25, s. 485. Odmienne M. Sawczuk, *Wznowienie*, (1963), s. 295; *tenże*, *Wznowienie*, (1970), s. 183–184; Z. Kallaus, *Dowody*, s. 120; M. P. Wójcik, w: A. Jakubecki (red.), *Kodeks postępowania cywilnego*, 2012, art. 403, uw. 5, s. 509.

konieczność zachowania wymagania możliwości wpływu na wynik sprawy, podstawę wznowienia *ob noviter repertam*, należałoby sformułować w taki sposób, że wznowienie powinny uzasadniać fakty istniejące najpóźniej w chwili zamknięcia rozprawy oraz środki dowodowe na ich poparcie, o ile fakty te lub środki mogły mieć wpływ na wynik sprawy. Nie oznaczałoby to jednak, że wznowienie postępowania wchodziłoby w rachubę w razie powołania jakichkolwiek mających wpływ na wynik sprawy faktów istniejących przed zamknięciem rozprawy lub środków dowodowych na ich poparcie, ponieważ uwzględnienia wymagałby ogólny warunek dopuszczalności skargi, aby okoliczności powoływane jako jej podstawa nie były bezskutecznie podnoszone w prawomocnie zakończonym postępowaniu i aby nie były to okoliczności, które skarżący mógł być powołać w tym postępowaniu, lecz nie uczynił tego ze swej winy¹⁷⁸.

Problem, czy wznowienie jest uzasadnione w sytuacji, w której sąd cywilny oparł się w swoim rozstrzygnięciu na innym orzeczeniu sądowym lub decyzji administracyjnej, które następnie zostały prawomocnie podważone¹⁷⁹, w obecnym stanie prawnym uwzględniony jest wprost jedynie w wypadku, w którym chodzi o następcze uchylenie prawomocnego wyroku karnego skazującego (art. 403 § 1 pkt *in fine* KPC). W odniesieniu do pozostałych wypadków – wobec braku wyraźnej regulacji – w grę wchodzi stosowanie art. 403 § 1 pkt 1 *in fine* jedynie w drodze analogii¹⁸⁰. Należy postulować, aby w nowej regulacji skargi o wznowienie w odniesieniu do tego zagadnienia przyjęto kompleksowe rozwiązanie zakładające, że w razie, gdy prawomocne orzeczenie sądu cywilnego oparte było na innym orzeczeniu (innego sądu cywilnego, sądu karnego lub administracyjnego) bądź na decyzji administracyjnej, i to inne orzeczenie lub decyzja administracyjna zostały prawomocnie lub ostatecznie uchylone, to powinno to pozwalać na wzruszenie opartego na nich orzeczenia sądu cywilnego¹⁸¹. Jako warunek należałoby jednak przyjąć to, aby następcze uchylenie „prejudykatu” wywoływało skutki *ex tunc*, a nie *ex nunc*, gdyż w tym drugim wypadku uzasadnione może być powództwo

¹⁷⁸ Por. uwagi w pkt 3.2.6.

¹⁷⁹ Chodzi o podważenie po chwili, w której najpóźniej okoliczność ta mogłaby zostać jeszcze uwzględniona w postępowaniu poprzedzającym wydanie orzeczenia objętego skargą o wznowienie.

¹⁸⁰ Szczegółowo K. Weitz, w: J. Gudowski (red.), System, t. III, s. 1362–1369. Podobnie problem rozwiązywany jest na tle § 530 ust. 1 pkt 5 austr. ZPO, por. W. Jelinek, w: H. W. Fasching, A. Konecny (red.), Kommentar zu den Zivilprozeßgesetzen, § 530, Nb 107–118, s. 919–923.

¹⁸¹ Podobny postulat był zgłaszany w doktrynie austriackiej, por. D. A. Simotta, Gedanken, s. 17–19. Szersze od polskiego ujęcie wpływu następczego uchylenia prejudykatów na byt prawomocnych wyroków cywilnych zawiera § 580 pkt 6 niem. ZPO, por. J. Braun, w: W. Krüger, Th. Rauscher (red.), Münchener, § 580, Nb 36–38, s. 785–786, oraz prawo greckie, por. S. Tsantinis, w: S. Tsantinis, D. Maniotis, w: Civil, s. 88. Co do dyskusji nad tą kwestią w czasie prac nad dawnym KPC por. K. Weitz, w: J. Gudowski (red.), System, t. III, s. 1363, przypis 991.

opozycyjne lub nowe powództwo w sprawie¹⁸². Za dyskusyjny i zbyt daleko idący należałoby natomiast uznać postulat, aby wznowienie postępowania cywilnego było dopuszczalne także wtedy, gdy sąd cywilny samodzielnie ocenił kwestię wstępną, którą – po uprawomocnieniu się jego orzeczenia – odmiennie jako sprawę główną rozstrzygnął właściwy sąd bądź organ administracyjny¹⁸³.

3.3.4. Wznowienie postępowania z powodu niekonstytucyjności podstawy prawnej orzeczenia

Fundamentalne zastrzeżenia i wątpliwości w praktyce budzi aktualny kształt podstawy wznowienia przewidzianej w art. 401¹ KPC, stanowiącej najistotniejszy element procesowej realizacji gwarantowanego w art. 190 ust. 4 Konstytucji RP prawa do wznowienia postępowania w razie zakwestionowania przez Trybunał Konstytucyjny podstawy prawnej orzeczenia¹⁸⁴. Z jednej strony niezwykle szerokie ujęcie możliwości wzruszania prawomocnych orzeczenia w razie podważenia ich podstawy prawnej¹⁸⁵, wyrażające się w tym, że wzruszenie to wchodzi w rachubę bez względu na tryb stwierdzenia niekonstytucyjności¹⁸⁶ aktu normatywnego oraz rozciąga się na wszystkie sprawy, w których zastosowano zakwestionowany przepis¹⁸⁷, a z drugiej strony niejednolita, a czasami nawet arbitralna praktyka Trybunału Konstytucyjnego w określaniu skutków jego wyroków, w tym przede wszystkim w aspekcie temporalnym, i w dysponowaniu uprawnieniem do żądania wznowienia postępowania sprawiają, że nie można mówić o przewidywalności, i racjonalizacji regulacji wynikającej z art. 401¹ KPC w zw. z art. 190 ust. 4 Konstytucji RP¹⁸⁸. Ponadto, funkcjonowanie obecnego modelu omawianej podstawy wznowienia skażone jest

¹⁸² Por. *K. Weitz*, w: *J. Gudowski* (red.), *System*, t. III, s. 1365 i s. 1367–1368.

¹⁸³ Co do prób wykładni § 530 ust. 1 pkt 5 austr. ZPO w tym kierunku por. np. *H. Schima*, *Die österreichische Zivilprozeßordnung im Lichte neuerer Prozeßtheorie*, w: *Festschrift zur Fünfzigjahrfeier der österreichischen Zivilprozessordnung (1898–1948)*, Wien 1948, s. 278–279; *W. Jelinek*, w: *H. W. Fasching, A. Konecny* (red.), *Kommentar zu den Zivilprozeßgesetzen*, § 530, Nb 119–123, s. 923–925. Rozwiązanie takie przewiduje art. 145 § 1 pkt 7 KPA.

¹⁸⁴ Co do kwalifikowania możliwości wynikającej z treści art. 190 ust. 4 Konstytucji RP jako konstytucyjnego prawa podmiotowego, por. np. wyr. TK z 2.3.2004 r., SK 53/03, OTK-A 2004, Nr 3, poz. 16; z 7.9.2006 r., SK 60/05, OTK-A 2006, Nr 8, poz. 101; z 20.10.2009 r., SK 6/09, OTK-A 2009, Nr 9, poz. 137. W doktrynie zob. np. *M. Jackowski*, *Restytucja*, s. 212–214.

¹⁸⁵ Por. rozważania *P. Grzegorzcyka*, *Wpływ stwierdzenia niekonstytucyjności podstawy prawnej na stabilność prawomocnych orzeczeń sądowych w sprawach cywilnych w państwach europejskich*, PS 2009, Nr 1, s. 109 i n.

¹⁸⁶ Dla uproszczenia mowa jest o niekonstytucyjności podstawy prawnej orzeczenia, ale odnosi się to również do niezgodności podstawy prawnej z ratyfikowaną umową międzynarodową lub ustawą.

¹⁸⁷ Zob. *K. Weitz*, w: *J. Gudowski* (red.), *System*, t. III, s. 1384–1385 i powołane tam dalsze wypowiedzi doktryny i orzecznictwa.

¹⁸⁸ Zob. *P. Grzegorzcyk*, *Stabilność*, s. 164–170; *K. Weitz*, w: *J. Gudowski* (red.), *System*, t. III, s. 1385–1386. Zdecydowanie mniej stanowczo, ale także nie bez krytyki wypowiada się *M. Jackowski*, *Restytucja*, s. 222–225.

brakiem zapewnienia ochrony prawnej osób innych niż wnoszący skargę, których prawa zostały ustalone w prawomocnym orzeczeniu, a które nie biorą udziału w postępowaniu przed Trybunałem Konstytucyjnym. Osoby te nie mają zapewnionego prawa do wysłuchania w tym postępowaniu, chociaż jego rezultat w postaci wyroku trybunalskiego kwestionującego normę prawną stanowiącą podstawę prawną orzeczenia oddziałuje na ich sytuację prawną¹⁸⁹. Trudno wreszcie akceptować rozwiązanie zakładające, że skuteczna skarga konstytucyjna jednego podmiotu, pytanie prawne jednego sądu bądź też wnioski jednego z uprawnionych organów lub podmiotów mogą doprowadzić do wznowienia postępowania w bardzo wielu sprawach cywilnych, których jedyny związek wyraża się w tym, że zapadły na podstawie tej samej zdyskwalifikowanej przez Trybunał Konstytucyjny normy prawnej¹⁹⁰.

W świetle powyższego należy zdecydowanie poprzeć prezentowane już w literaturze postulaty ograniczenia podstawy wznowienia przewidzianej w treści art. 401¹ KPC przede wszystkim do sytuacji, gdy osoba, wobec której wydano rozstrzygnięcie na niekonstytucyjnej podstawie, zdecydowała się złożyć skargę konstytucyjną, która okazałaby się skuteczna¹⁹¹. Jedynie takie rozwiązanie mogłoby wyznaczyć racjonalne ramy wznowienia postępowania w wypadku zakwestionowania przez Trybunał Konstytucyjny podstawy prawnej orzeczenia i pozwoliłoby na jednoczesne skonstruowanie regulacji, w ramach której chronione byłyby – przez zapewnienie prawa do wysłuchania – interesy osób innych niż skarżąca, wobec których zapadło orzeczenie mające podlegać wzruszeniu. Gdyby uznać, że przyjęcie tego rozwiązania nie mogłoby polegać tylko na samej zmianie art. 401¹ KPC z uwagi na obecne brzmienie art. 190 ust. 4 Konstytucji¹⁹², to należałoby opowiedzieć się za tym, aby w niezbędnym zakresie poddać modyfikacji wprost regulację konstytucyjną.

3.3.5. Zainteresowany nieuczestniczący w postępowaniu nieprocesowym

Według przepisu art. 524 § 2 zd. 1 KPC, zainteresowany, który nie był uczestnikiem postępowania (nieprocesowego) zakończonym prawomocnym postanowieniem orzekającym

¹⁸⁹ Zob. np. *P. Grzegorzcyk*, *Stabilność*, s. 169–170; *K. Wojtyczek*, *Prawo do wysłuchania*, s. 439 i n., w szczególności s. 455; *K. Weitz*, w: *J. Gudowski* (red.), *System*, t. III, s. 1386 i przypis 1091.

¹⁹⁰ Zob. w kontekście skargi konstytucyjnej *P. Grzegorzcyk*, *Stabilność*, s. 170.

¹⁹¹ W tym kierunku przede wszystkim *P. Grzegorzcyk*, *Stabilność*, s. 171–174. Tam również co do kwestii konstrukcji tzw. *Anlassfall* jako sposobu wyznaczenia kręgu beneficjentów prawa do wzruszenia prawomocnego orzeczenia. Por. także *Ł. Błaszczak*, *Wzruszalność*, s. 24; *K. Weitz*, w: *T. Ereciński* (red.), *Kodeks postępowania cywilnego*, t. II, 2012, art. 401¹, uw. 471; *tenże*, w: *J. Gudowski* (red.), *System*, t. III, s. 1386. Zob. też mającą ogólny wydźwięk wypowiedź *A. Zolla*, *Skuteczność*, s. 67–68.

¹⁹² Możliwość odpowiedniej wykładni tego przepisu w powiązaniu z art. 31 ust. 3 Konstytucji RP rozważał w doktrynie *P. Grzegorzcyk*, *Stabilność*, s. 171–174.

co do istoty sprawy, może żądać wznowienia postępowania, jeżeli postanowienie to narusza jego prawa. Dominuje stanowisko, że postanowienie to statuuje podstawę wznowienia, której treścią jest to, że prawomocne postanowienie orzekające co do istoty sprawy narusza prawa zainteresowanego, który nie uczestniczył w postępowaniu prawomocnie zakończonym tym postanowieniem¹⁹³. Ujęcie to, *de lege lata* przyjęte wprost przez ustawodawcę, należy jednak ocenić jako konstrukcyjnie wadliwe. Kwestia, czy prawomocne postanowienie narusza prawa zainteresowanego, nie jest niczym innym jak opisem wymagania, aby postanowienie to było dla niego niekorzystne. Jako taka kwestia ta nie powinna być normatywnie ujmowana jako podstawa wznowienia i w efekcie lokowana w płaszczyźnie zasadności skargi o wznowienie, lecz należałoby ją uwzględniać wyłącznie przy ocenie dopuszczalności skargi jako przesłankę pokrzywdzenia zaskarżonym orzeczeniem. Podstawą wznowienia w omawianym wypadku powinno być natomiast to, że zainteresowany nie uczestniczył w prawomocnie zakończonym postępowaniu, przy czym do wznowienia na tej podstawie, podobnie jak to jest w obecnym stanie prawnym (por. art. 524 § 2 zd. 2 KPC), stosować należałoby odpowiednio przepisy o wznowieniu z powodu pozbawienia możliwości działania¹⁹⁴. Ograniczenia zaś dopuszczalności skargi o wznowienie będące następstwem jej reparacyjnego oraz subsydiarnego charakteru¹⁹⁵ oznaczałyby z kolei, że byłaby ona niedopuszczalna, gdyby sąd odmówił zainteresowanemu dopuszczenia do wzięcia udziału w prawomocnie zakończonym postępowaniu lub gdyby był on o tym postępowaniu wiedział, ale ze swej winy nie wziął w nim udziału¹⁹⁶.

3.3.6. Wyrok Europejskiego Trybunału Praw Człowieka a wznowienie postępowania

W obecnym stanie prawnym stwierdzenie przez Europejski Trybunał Praw Człowieka naruszenia przez państwo konwencyjne EKPC lub jej protokołów, gdy naruszenie takie łączy się z wydaniem prawomocnego orzeczenia sądowego, nie uzasadnia wznowienia

¹⁹³ Zob. uchw. SN z 10.7.2012 r., III CZP 81/11, OSNC 2013, Nr 1, poz. 1 oraz *J. Krajewski*, w: *J. Jodłowski, K. Piasecki* (red.), Kodeks postępowania cywilnego, t. 2, 1989, art. 524, uw. 7, s. 871; *K. Weitz*, w: *J. Gudowski* (red.), System, t. III, s. 1388–1389. Por. jednak *M. Sawczuk*, według którego w art. 524 § 2 KPC przewidziane są dwie podstawy wznowienia, tj. pozbawienie możliwości działania i naruszenie praw zainteresowanego, zob. *M. Sawczuk*, Wznowienie, 1970, s. 159.

¹⁹⁴ W razie ewentualnej zmiany określenia tej podstawy – chodziłoby o podstawę polegającą na pozbawieniu prawa do wysłuchania. Faktycznie odesłanie to miałoby znaczenie w kontekście określenia właściwości sądu do wznowienia, liczenia terminu trzymiesięcznego do złożenia skargi oraz nieobowiązywania (proponowanego) terminu dziesięcioletniego.

¹⁹⁵ Por. uwagi w pkt 3.2.6.

¹⁹⁶ Co do takiej wykładni *de lege lata* przy obecnym ujęciu omawianej podstawy wznowienia por. *K. Weitz*, w: *J. Gudowski* (red.), System, t. III, s. 1390–1391.

postępowania¹⁹⁷. Nie przewiduje takiego rozwiązania sama konwencja, ani też przepisy Kodeksu postępowania cywilnego¹⁹⁸. Taki stan rzeczy należy utrzymać pod rządami nowego Kodeksu postępowania cywilnego¹⁹⁹. Z jednej strony nie można obecnie mówić o istnieniu stanowczych standardów strasburskich w zakresie ewentualnego powtórzenia postępowania w wypadku stwierdzenia przez Trybunał, że w sprawie cywilnej doszło do naruszenia któregośkolwiek z praw, które są gwarantowane przez system konwencyjny²⁰⁰, z drugiej strony istnieje problem ochrony praw podmiotów innych niż podmiot wnoszący skargę do Trybunału (jego przeciwnik procesowy, inny uczestnik postępowania). Uznanie naruszenia konwencji stwierdzonego przez Trybunał za podstawę wznowienia oznaczałoby objęcie skutkami prawnymi wyroku Trybunału takich podmiotów, chociaż nie mają one zagwarantowanego prawa do wysłuchania w postępowaniu przed Trybunałem²⁰¹. Ponadto wskazane osoby trzecie po uprawomocnieniu się orzeczenia sądu krajowego mają pełne prawo do działania w zaufaniu do prawomocności tego orzeczenia i kształtowania swej sytuacji prawnej w oparciu o to orzeczenie, co zasługuje na ochronę prawną, której wyrazem jest stabilność orzeczenia, chroniona z kolei również w ramach art. 6 ust. 1 EKPC, a także art. 45 ust. 1 Konstytucji RP²⁰². Nasuwa się zatem refleksja, że na pozwanym państwie ciąży – wobec skarżącego – powinność zapewnienia mu w zasadzie restytucji w wypadku ustalenia przez Trybunał naruszenia jego konwencyjnych praw, jednak tylko o tyle, o ile nie naruszy lub nie usankcjonuje to naruszenia praw osób trzecich, gdyż do tego wyrok Trybunału państwa pozwanego nie upoważnia. W sprawach cywilnych restytucja przez wznowienie z zasady taki skutek mogłaby lub nawet musiałaby wywołać²⁰³. Trzeba też podnieść, że stwierdzone przez

¹⁹⁷ Por. uchw. SN z 30.11.2010 r., III CZP 16/10, OSNC 2011, Nr 4, poz. 38. W doktrynie zob. m.in. *P. Grzegorzczak*, *Stabilność*, s. 206–210; *K. Weitz*, *System*, s. 1392–1398 i powołane tam dalsze wypowiedzi doktryny i judykatury. Tam również co do stanowiska odmiennego.

¹⁹⁸ W odniesieniu do postępowania karnego por. jednak art. 540 § 3 KPK, zaś w odniesieniu do postępowania przed sądami administracyjnymi – art. 272 § 3 PrPostSAdm.

¹⁹⁹ Zob. opinię Ministra Sprawiedliwości z 27.3.2012 r. (DPrC–4190–1/12) powołaną w przypisie 58. Por. jednak *A. Śledzińska*, *Wznowienie*, s. 169–171 i postanowienia TK powołane w przypisie 6. Trzeba ponadto mieć na względzie, że wznowienie z powodu wyroku Trybunału reguluje prawo niemieckie (§ 580 pkt 8 niem. ZPO) i szwajcarskie (art. 328 ust. 2 szwajc. ZPO). Takiej podstawy wznowienia nie zna zaś prawo austriackie.

²⁰⁰ Por. np. *L. Garlicki*, *Zakres*, s. 129. Szerzej zob. *K. Weitz*, w: *J. Gudowski* (red.), *System*, t. III, przypis 1115.

²⁰¹ Zob. *K. Weitz*, w: *J. Gudowski* (red.), *System*, t. III, s. 1394–1395.

²⁰² Por. m.in. *L. Garlicki*, *Zakres*, s. 129; *P. Grzegorzczak*, *Stabilność*, s. 207–208; *W. Sanetra*, *Skuteczność*, s. 83–84. W nauce obcej zob. np. *C. F. Germelmann*, *Die Rechtskraft*, s. 310–311 i przypis 224. Zagadnienie to wyeksponował niemiecki Federalny Trybunał Konstytucyjny w wyr. z 14.10.2004 r., 2 BvR 1481/04, BVerfGE 111, s. 307 i n. Nie przekonuje jego bagatelizowanie przez część nauki, por. *E. Schumann*, *Endlich nach über 50 Jahren.*, s. 915, przypis 81; *A. Csaki*, *Die Wiederaufnahme*, s. 113. Co do tego, że problemu nie rozwiązuje art. 36 ust. 2 konwencji, por. *K. Weitz*, w: *J. Gudowski* (red.), *System*, t. III, s. 1395–1396.

²⁰³ *F. Matscher*, *Die Wirkungen*, s. 358 i 361. Zgodzić się w związku z tym należy ze stanowiskiem, że w sprawach cywilnych najważniejszym, bo najpełniej akcentującym autonomizację sfery stosunków prawa prywatnego i zasadę pewności prawa, środkiem na szczeblu krajowym może być ustanowienie odpowiednich procedur odszkodowawczych na wypadek naruszenia konwencji, por. *L. Garlicki*, *Zakres*, s. 130.

Trybunał naruszenie konwencji dotyczyć może procesowych, jak i materialnoprawnych standardów konwencyjnych. W grę wchodzi ponadto stwierdzenie przez Trybunał naruszenia praw konwencyjnych nie tylko, gdy sąd krajowy nie dostrzegł danego uchybienia, ale także, gdy wypowiedział się w tej kwestii, ale zajął stanowisko, które podważył Trybunał. Skarga o wznowienie – niezależnie od tego, czy chodzi o normy rangi konstytucyjnej, ustawowej lub podstawowej – w ogóle nie może być oparta na zarzutach naruszenia prawa materialnego²⁰⁴, a naruszenia prawa procesowego uzasadniają wznowienie tylko, gdy są zarazem przyczyną nieważności postępowania, a nadto skarga jest dopuszczalna tylko wtedy, gdy przyczyna nieważności nie była uprzednio badana przez sąd, który wydał prawomocne orzeczenie²⁰⁵. Uznanie naruszenia praw konwencyjnych stwierdzonego przez Trybunał *per se* za podstawę wznowienia nie mieściłoby się zatem w ramach konstrukcji skargi, powodując rażąco niespójność systemu²⁰⁶.

3.3.7. Zasada efektywności prawa unijnego a wznowienie postępowania

Zasada efektywności prawa unijnego nie wymaga, aby sprzeczność z tymże prawem prawomocnego orzeczenia sądu państwa członkowskiego *per se* miała uzasadniać obalenie tego orzeczenia w następstwie wznowienia postępowania. Państwa członkowskie nie mają w związku z tym obowiązku umożliwienia wzruszenia prawomocnego orzeczenia sądowego z tego tylko powodu, że wydano je z naruszeniem prawa unijnego, w tym wskutek jego błędnej wykładni, niewłaściwego zastosowania albo pominięcia w procesie stosowania prawa²⁰⁷. Gdy dochodzi do błędnego stosowania prawa unijnego przez sąd krajowy, sankcjonowane jest to

²⁰⁴ W nowej regulacji skargi założenie to musi oczywiście pozostać nienaruszone.

²⁰⁵ O ograniczeniach dopuszczalności skargi wynikających z jej reparacyjnego charakteru por. uwagi w pkt. 3.2.6..

²⁰⁶ Problem ten akcentuje, chociaż w nieco szerszym i zarazem również odmiennym kontekście, P. Grzegorzczak, *Stabilność*, s. 208. Por. ponadto W. Sanetra, *Skuteczność*, s. 82–83.

²⁰⁷ Por. Ch. Heinze, *Europäisches*, s. 665; H. Juntunen, *Die Einwirkungen*, s. 237–239; Ch. Brenn, *Vorrang*, s. 314 i 332; M. Breuer, *Staatshaftung*, s. 400–401; P. Grzegorzczak, *Stabilność*, s. 193; *tenże*, *Wznowienie*, s. 75–76; M. Manowska, *Wznowienie*, 2008, s. 143–149; *taż*, *Wznowienie*, 2013, s. 141–147; K. Weitz, w: T. Ereciński (red.), *Kodeks postępowania cywilnego*, t. II, 2012, art. 401, uw. 4, s. 458; *tenże*; w: J. Gudowski (red.), *System*, t. III, s. 1400. Zob. też post. SN z 22.10.2009 r., I UZ 64/09, OSNP 2011, Nr 13–14, poz. 194. Wniosek taki potwierdza judykatura TSUE, por. wyroki z 1.6.1999 r., w sprawie C-126/97, *Eco Swiss*, Zb. Orz. 1999, s. I-3095; z 30.9.2003 r., w sprawie 224/01, *Köbler przeciwko Republice Austrii*, Zb. Orz. 2003, s. I-10239; z 13.1.2004 r., w sprawie 453/00, *Kühne & Heitz NV przeciwko Productschap voor en Eiren*, Zb. Orz. 2004, s. I-837; z 16.3.2006 r., C-234/04, w sprawie *Rosmarie Kapferer przeciwko Schlank & Schick GmbH*, Zb. Orz. 2006, s. I-2585; z 18.7.2007 r., w sprawie C-119/05, *Ministero dell'Industria, del Commercio e dell'Artigianato przeciwko Lucchini SpA*, Zb. Orz. 2007, s. I-6199 i z 3.9.2009 r., w sprawie C-2/08, *Amministrazione dell'Economia e delle Finanze i Agenzia della entrate przeciwko Fallimento Olimpclub*, Zb. Orz. 2009, s. I-7501. Co do interpretacji tych wyroków w doktrynie z rozpatrywanego punktu widzenia zob. K. Weitz, w: J. Gudowski (red.), *System*, t. III, s. 1400–1402.

głównie odpowiedzialnością odszkodowawczą państwa członkowskiego, odpowiedzi zaś na pytanie o możliwość wzruszenia prawomocnego orzeczenia sądowego w takim wypadku w następstwie wznowienia postępowania w zasadzie należy poszukiwać w krajowym porządku procesowym państw członkowskich²⁰⁸. Biorąc z kolei pod uwagę zasadę ekwiwalencji, należy uwzględnić fakt, że prawo polskie nie przewiduje dopuszczalności wznowienia w następstwie samego tylko naruszenia prawa materialnego, bez względu na rangę naruszonego przepisu, a w wypadku naruszeń prawa procesowego wznowieniem sankcjonuje jedynie niektóre z tych, które powodują nieważność postępowania. Nie stanowi naruszenia zasady ekwiwalentności z tego punktu widzenia niedopuszczalność wznowienia w sytuacji sprzeczności prawomocnego orzeczenia z prawem unijnym, jeśli nie będzie to taka sprzeczność, która uzasadniałaby także nieważność postępowania przed sądem krajowym będącą zarazem podstawą wznowienia²⁰⁹. W kontekście wyroków Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej, uwzględniając rodzaje tych orzeczeń oraz art. 190 ust. 4 Konstytucji RP i art. 401¹ KPC, należy przyjąć, że konieczność zapewnienia wznowienia postępowania – z racji działania zasady ekwiwalentności – zachodzi, gdy Trybunał ten orzekł o nieważności aktu prawa unijnego, który wcześniej był podstawą prawomocnego orzeczenia sądu krajowego (art. 263 i 267 ust. 1 lit. b TFUE)²¹⁰. Nie istnieje natomiast tego rodzaju konieczność, gdy Trybunał Sprawiedliwości Unii Europejskiej wskutek pytania prejudycjalnego zadanego w innej sprawie dokonał wykładni prawa unijnego odmiennej, od tej którą wcześniej za podstawę swego prawomocnego rozstrzygnięcia przyjął sąd krajowy (art. 267 ust. 1 lit. a TFUE), względnie orzekł o naruszeniu przez państwo jego zobowiązań wynikających z Traktatów, przy czym naruszenia tego miał się dopuścić sąd tego państwa w swoim orzeczeniu (art. 258 TFUE)²¹¹.

Należy jednoznacznie stwierdzić, że pod rządami nowej regulacji skargi o wznowienie stan normatywny w rozpatrywanym aspekcie nie powinien ulegać zmianom. W szczególności należałoby zdecydowanie opowiedzieć się przeciwko jakimkolwiek próbom wprowadzenia w prawie polskim unormowania, które jako podstawę wznowienia przewidywałyby sprzeczność prawomocnego orzeczenia sądowego z prawem Unii Europejskiej²¹². Wydaje się także, że nie ma potrzeby wyraźnego regulowania kwestii wznowienia postępowania w sytuacji, w której

²⁰⁸ Ch. Brenn, Vorrang, s. 314 i 332; M. Breuer, Staatshaftung, s. 402; P. Grzegorzcyk, Stabilność, s. 199. Por. także S. Schmahl, M. Köber, Durchbrechung, s. 932

²⁰⁹ K. Weitz, w: J. Gudowski (red.), System, t. III, s. 1402–1403.

²¹⁰ Por. B. Łukańko, Zapewnienie, s. 591–592; K. Weitz, w: J. Gudowski (red.), System, t. III, s. 1404.

²¹¹ Por. post. SN z 22.10.2009 r., I UZ 64/09, OSNP 2011, Nr 13–14, poz. 194. W doktrynie zob. B. Łukańko, Zapewnienie, s. 590–591; P. Grzegorzcyk, Wznowienie, s. 73 i n.; *tenże*, Stabilność, s. 187 i n.; K. Weitz, w: J. Gudowski (red.), System, t. III, s. 1403–1405. Tam również co do odmiennego poglądu części doktryny.

²¹² Odmienne jednakże w kontekście skutków wyroków TSUE N. Póltorak, Skuteczność, s. 457.

Trybunał Sprawiedliwości Unii Europejskiej orzekł o nieważności aktu prawa unijnego, który wcześniej był podstawą prawomocnego orzeczenia sądu krajowego (art. 263 i art. 267 ust. 1 lit. b TFUE). Za wystarczające należy w tym wypadku uznać stosowanie w drodze analogii regulacji dotyczącej wznowienia w razie podważenia podstawy prawnej orzeczenia w wyroku Trybunału Konstytucyjnego²¹³.

3.4. Postępowanie na podstawie skargi o wznowienie i orzekanie

3.4.1. Wniesienie skargi

Z jednym wyjątkiem²¹⁴ obowiązuje obecnie reguła, że wznowienie postępowania jest możliwe tylko w wypadku wystąpienia z odpowiednim żądaniem przez uprawniony do tego podmiot²¹⁵. Zasada skargowości – już bez tego wyjątku – powinna zostać utrzymana. Nie ma w szczególności powodów, podobnie jak w wypadku środków zaskarżenia w ogólności²¹⁶, do tego, aby odstępować od niej nawet w tych sprawach, w których postępowanie mogłoby być wszczęte z urzędu.

Warunki, którym powinna odpowiadać skarga o wznowienie, powinny być określone w dużej mierze w sposób odmienny od dotychczasowego (por. art. 409 KPC). Założeniu, że skarga ma mieć konstrukcję opartą na modelu środka zaskarżenia (*sensu largo*)²¹⁷, należy dać wyraz przez rezygnację z wymagania, aby spełniała ona warunki pozwu. Zamiast tego trzeba by w pierwszej kolejności ustanowić autonomiczne warunki formalne skargi, a w pozostałym zakresie odesłać do ogólnych warunków pism procesowych. Warunki autonomiczne skargi powinny odzwierciedlać to, że zmierza ona do obalenia prawomocnego orzeczenia i nowego rozstrzygnięcia sprawy²¹⁸. Skarga jako pismo procesowe powinna zatem zawierać oznaczenie zaskarżonego orzeczenia, ze wskazaniem, czy jest ono zaskarżone w całości, czy w części,

²¹³ Za analogią w tym wypadku *de lege lata* K. Weitz, w: T. Ereciński (red.), Kodeks postępowania cywilnego, t. II, 2012, art. 401¹, uw. 8, s. 472; *tenże*, w: J. Gudowski (red.), System, t. III, s. 1404.

²¹⁴ Por. art. 11 zd. 1 dekretu z 7.7.1945 r. o odtworzeniu dyplomów i świadectw z ukończenia nauki. Zob. w związku z tym W. Siedlecki, w: W. Siedlecki (red.), System, t. III, s. 431; K. Weitz, w: J. Gudowski (red.), System, t. III, s. 1413.

²¹⁵ K. Weitz, w: J. Gudowski (red.), System, t. III, s. 1413.

²¹⁶ Co do zasady skargowości w odniesieniu do środków zaskarżenia w ogólności por. T. Ereciński, w: J. Gudowski (red.), System, t. III, s. 78–79.

²¹⁷ Por. uwagi w pkt 2.2.1.

²¹⁸ W kwestii podwójności wniosku na gruncie niemieckich Nichtigkeitsklage i Restitutionsklage (§ 588 ust. 1 pkt 3 niem. ZPO) por. J. Braun, w: W. Krüger, Th. Rauscher (red.), Münchener, § 588, Nb 4, s. 818; na gruncie austriackich Nichtigkeitsklage i Wiederaufnahmsklage (§ 536 pkt 5 austr. ZPO) por. W. Jelinek, w: H. W. Fasching, A. Konecny (red.), Kommentar zu den Zivilprozeßgesetzen, § 536, Nb 11, s. 995; na gruncie szwajcarskiej Revision por. I. Schwander, w: A. Brunner, D. Gasser, I. Schwander (red.), Schweizerische, art. 329, Nb 3, s. 1858. Por. również propozycję S. Gołqba co do wymagań skargi o wznowienie w tym zakresie, S. Gołqba, Ciąg dalszy II, s. 180.

podanie podstawy wznowienia oraz jej uzasadnienie, wniosek o uchylenie²¹⁹ zaskarżonego orzeczenia w całości lub w zaskarżonej części i okoliczności wskazujące na dopuszczalność skargi, w tym dotyczące zachowania terminu. Na wypadek uwzględnienia skargi powinna ona zawierać wniosek co do rozstrzygnięcia, które miałyby zastąpić orzeczenie objęte skargą²²⁰. W tym zakresie sposób jego sformułowania zdeterminowany byłby tym, w jakim stadium sprawy prawomocnie osądzonej doszłoby do wznowienia postępowania i który sąd byłby właściwy do ponownego rozpoznania sprawy.

Badanie dochowania warunków formalnych skargi, jak również kwestii jej opłacenia powinno następować na zasadach analogicznych jak w wypadku środków zaskarżenia (*sensu largo*). Wezwanie do uzupełnienia braków skargi lub jej należytego opłacenia powinno więc następować pod rygorem jej odrzucenia, a nie – jak to jest w obecnym stanie prawnym²²¹ – pod rygorem zwrotu.

Zasady dotyczące właściwości sądu do wznowienia postępowania przyjęte obecnie w art. 405 KPC należałoby utrzymać bez zmian w nowym KPC. Ich ukształtowanie, prowadzące do tego, że do wznowienia właściwy jest sąd, który orzekał w prawomocnie zakończonym postępowaniu, a ściśle rzecz biorąc – sąd, którego prawomocne orzeczenia ma być podważone²²², odpowiada charakterowi skargi o wznowienia jako środka reparatornego. Zachowana powinna być także reguła, że w razie wniesienia skargi do sądu niewłaściwego nie podlega ona odrzuceniu, lecz powinna być z urzędu przekazana do sądu właściwego²²³. W związku z proponowanym pozbawieniem skargi o wznowienie charakteru powództwa za uzasadnione należałoby jednak uznać wprowadzenie wyraźnego postanowienia w tym zakresie wśród przepisów o skardze, chyba że przekazanie środka zaskarżenia według właściwości zostałyby przyjęte jako reguła dotycząca wszystkich wypadków wniesienia ich

²¹⁹ Propozycja zastąpienia obecnego żądania wznowienia postępowania (por. art. 187 § 1 pkt 1 KPC w zw. z art. 409 *in principio* KPC, zob. K. Weitz, w: J. Gudowski (red.), System, t. III, s. 1414) wnioskiem o uchylenie zaskarżonego orzeczenia wiąże się z przedstawioną dalej propozycją zmiany konstrukcji rozpoznawania skargi, polegającą na tym, aby o losie tego orzeczenia sąd rozstrzygał po zbadaniu istnienia podstawy wznowienia, a nie w orzeczeniu, które ma zapaść po ponownym rozpoznaniu sprawy. Zob. także K. Weitz, w: J. Gudowski (red.), System, t. III, s. 1420.

²²⁰ Propozycja zastąpienia obecnego wniosku o zmianę lub uchylenie zaskarżonego orzeczenia (art. 409 *in fine* KPC) wnioskiem co do orzeczenia, które ma zapaść w jego miejsce, również wiąże się z propozycją zmiany konstrukcji rozpoznania skargi.

²²¹ Zob. K. Weitz, w: J. Gudowski (red.), System, t. III, s. 1423–1425.

²²² Por. M. Waligórski, Polskie, s. 656. Podobnie w doktrynie niemieckiej J. Braun, w: W. Krüger, Th. Rauscher (red.), Münchener, § 584, Nb 1, s. 808, a w austriackiej W. Jelinek, w: H. W. Fasching, A. Konecny (red.), Kommentar zu den Zivilprozeßgesetzen, § 532, Nb 1, s. 957. Co do odstępstw por. K. Weitz, w: J. Gudowski (red.), System, t. III, s. 1427, przypis 1244.

²²³ Co do jej obowiązywania *de lege lata* K. Weitz, w: J. Gudowski (red.), System, t. III, s. 1434–1435.

do sądu niewłaściwego²²⁴. W odniesieniu do skargi o wznowienie rozwiązanie przewidujące przekazanie jej do sądu właściwego ma szczególne znaczenie, ponieważ reguły ustalania właściwości w jej przypadku – jakkolwiek prawidłowo ujęte – niekoniecznie muszą być łatwe w stosowaniu przez skarżącego.

Gdy chodzi o skład sądu, to nie byłoby właściwe, aby kwestię tę rozstrzygać wprost w przepisach o skardze o wznowienie. Podobnie jak to jest obecnie, należy przyjąć rozwiązanie, że należy stosować odpowiednio przepisy o składzie sądu w tej instancji, który jest właściwy do wznowienia, uwzględniając ewentualnie to, w jakim składzie wydane ma być orzeczenie objęte skargą²²⁵. Podstawą do tego rozwiązania powinna być ogólna klauzula o odpowiednim stosowaniu przepisów o postępowaniu przed sądem w tej instancji, który jest właściwy do wznowienia. Problem wyłączenia sędziego rozwiązać z kolei należy uwzględniając charakter reparatorny skargi o wznowienie. Założeniem powinno być więc to, że sam udział sędziego w prawomocnie zakończonym postępowaniu, a nawet wydanie przez niego orzeczenia objętego skargą nie tylko *per se* nie uzasadnia jego wyłączenia z mocy prawa od rozpoznania skargi i udziału w ponownym osądzeniu sprawy w wyniku wznowienia²²⁶, lecz przeciwnie – jego udział w tym zakresie jest wręcz pożądanym, gdyż jest on lepiej zapoznany ze sprawą i z tego tytułu najczęściej bardziej predestynowany do jej załatwienia²²⁷. Wyłączony od orzekania w postępowaniu ze skargi o wznowienie powinien być wyłącznie taki sędzia, w osobie którego miały zajść okoliczności podnoszone jako podstawa skargi, niezależnie od tego, czy i w jakim zakresie uczestniczył on wcześniej w rozpoznawaniu sprawy w prawomocnie zakończonym postępowaniu. Biorąc pod uwagę te założenia, należałoby opowiedzieć się za utrzymaniem w nowej kodyfikacji procesowej odpowiednika obecnego art. 413 KPC i nieprzenoszeniem do tej kodyfikacji regulacji przewidzianej aktualnie w art. 48 § 3 KPC jako nieprzystającej do reparatornego charakteru skargi o wznowienie²²⁸. Rzecz jasna, podobnie jak to jest *de lege lata*, poza szczególnym rozwiązaniem odpowiadającym przewidzianemu w art. 413 KPC, w postępowaniu ze skargi o wznowienie powinny mieć zastosowanie – w relewantnym zakresie

²²⁴ Rozpatrywanie tego zagadnienia wykraczałoby jednak poza ramy niniejszego opracowania. Instruktywny z tego punktu widzenia jest jednak § 474 ust. 1 austr. ZPO.

²²⁵ Zob. K. Weitz, w: J. Gudowski (red.), System, t. III, s. 1436–1437.

²²⁶ Jak podkreślał M. Waligórski, nic nie stoi na przeszkodzie, aby przy załatwianiu środka reparatornego, w tym skargi o wznowienie, brał udział sędzia, który wydał zaskarżone orzeczenie, por. M. Waligórski, Polskie, s. 635–636. Por. także w doktrynie niemieckiej J. Braun, w: W. Krüger, Th. Rauscher (red.), Münchener, § 585, Nb 2, s. 1581.

²²⁷ J. Braun, w: W. Krüger, Th. Rauscher (red.), Münchener, § 585, Nb 2, s. 810.

²²⁸ Co do szczegółowego uzasadnienia tego stanowiska por. K. Weitz, w: J. Gudowski (red.), System, t. III, s. 1440–1441.

– ogólne reguły co do wyłączenia sędziego z mocy ustawy (obecny art. 48 § 1 pkt 1–6 KPC), jak również możliwość żądania wyłączenia przez stronę (obecny art. 49 KPC)²²⁹.

Nieco bardziej rozbudowana powinna być regulacja badania dopuszczalności skargi (por. art. 410 KPC). Należy przewidzieć, że sąd odrzuca skargę o wznowienie, jeżeli została wniesiona po upływie przepisanej terminu, gdy skarżący nie uzupełnił jej braków lub nie opłacił jej w wyznaczonym terminie, gdy nie została oparta na ustawowej podstawie, jak również, gdy jest z innych przyczyn niedopuszczalna. Podobnie, jak obecnie, orzeczenie w tej kwestii mogłoby zapaść na posiedzeniu niejawnym, co nie wykluczałoby jednak wyznaczenia rozprawy²³⁰. Skorygowane powinno zostać postanowienie zawarte aktualnie w art. 410 § 2 KPC. Należy wyraźnie przesądzić, że na żądanie sądu skarżący powinien uprawdopodobnić okoliczności stwierdzające dopuszczalność skargi o wznowienie, w tym zachowanie terminu do jej wniesienia. Nie powinno być bowiem wątpliwości, że przedmiot uprawdopodobnienia mogą stanowić jedynie powołane przez skarżącego okoliczności faktyczne istotne dla oceny dopuszczalności skargi, w tym terminowości jej złożenia, a nie okoliczności faktyczne, które powołuje ona jako podstawę wznowienia²³¹. Obok okoliczności faktycznych wskazujących na dochowanie terminu do wniesienia skargi przedmiotem uprawdopodobnienia powinny być powołane przez skarżącego okoliczności faktyczne relewantne dla oceny istnienia przesłanek dopuszczalności skargi wynikających z jej reparacyjnego i subsydiarnego charakteru (np. co do niemożności powołania okoliczności faktycznych wskazanych jako podstawa wznowienia w prawomocnie zakończonym postępowaniu).

W nowej regulacji trzeba przewidzieć, że strona przeciwna do skarżącego lub też inni uczestnicy postępowania mogą – po doręczeniu im odpisu skargi o wznowienie – wnieść do właściwego sądu odpowiedź na nią. Pozbawienie skargi o wznowienie charakteru powództwa sprawi bowiem, że nie będzie możliwe odpowiednie stosowanie przepisów odnoszących się do odpowiedzi na pozew²³². Do rozstrzygnięcia pozostałoby zagadnienie długości terminu do wniesienia odpowiedzi na skargę o wznowienie. Należałoby przyjąć, że powinno chodzić o termin ustawowy, a nie sądowy. Kwestia pozostaje do dyskusji, ale wydaje się, że mógłby on wynosić dwa tygodnie względnie miesiąc.

²²⁹ Por. K. Weitz, w: J. Gudowski (red.), System, t. III, s. 1442–1443.

²³⁰ Por. tamże, s. 1447; M. Manowska (red.), Kodeks postępowania cywilnego, 2013, art. 410, uw. 5, s. 728.

²³¹ Co do możliwości wykładni *de lege lata* w tym kierunku obecnego art. 410 § 2 KPC por. bliżej K. Weitz, w: J. Gudowski (red.), System, t. III, s. 1264–1265.

²³² Zob. J. J. Litauer, Komentarz, art. 455, uw. 2, s. 276; J. Krajewski, w: J. Jodłowski, K. Piasecki (red.), Kodeks postępowania cywilnego, t. 2, 1989, art. 406, uw. 3, s. 673; K. Weitz, w: J. Gudowski (red.), System, t. III, s. 1448–1449.

Utrzymana powinna zostać dotychczasowa regulacja dotycząca skutków wniesienia skargi o wznowienie postępowania (art. 414 KPC). Zachować należy zasadę, że wniesienie skargi nie wstrzymuje wykonania zaskarżonego orzeczenia, ale w grę wchodzi wstrzymanie tego wykonania przez sąd na wniosek skarżącego. Celowe jest uzupełnienie przedmiotowej regulacji o kwestię wstrzymania skuteczności orzeczenia niepodlegającego wykonaniu²³³.

3.4.2. Badanie dopuszczalności wznowienia (*iudicium rescindens*).

Ponowne rozpoznanie sprawy (*iudicium rescissorium*)

Zgodnie z przyjętym wcześniej założeniem ogólnym²³⁴, należy postulować, aby nowa regulacja skargi o wznowienie oparta była na precyzyjnym wyodrębnieniu od siebie stadium badania dopuszczalności wznowienia, polegającego na ocenie istnienia podstawy wznowienia i oznaczającego badanie zasadności skargi (*iudicium rescindens*), oraz stadium ponownego rozpoznania sprawy uprzednio prawomocnie osądzonej²³⁵ (*iudicium rescissorium*)²³⁶. Badanie dopuszczalności wznowienia powinno zakończyć się albo ustaleniem, że powołana w skardze podstawa wznowienia w rzeczywistości istnieje i w związku z tym uzasadnione jest ponowne rozpoznanie sprawy, albo ustaleniem, że powołana w skardze podstawa nie istnieje i skarga jako taka ma być oddalona²³⁷. Precyzyjne rozgraniczenie obu stadiów postępowania ze skargi o wznowienie wymaga, aby ustawodawca wyraźnie przesądził, że badanie dopuszczalności wznowienia znajduje swój wynik w orzeczeniu oddalającym albo uwzględniającym skargę (*sententia rescindens*)²³⁸. Odpowiadałoby to nie tylko konstrukcyjnym założeniom skargi o wznowienie i konieczności ukształtowania postępowania na jej podstawie stosownie do tego, co na określonym etapie jest objęte kognicją sądu, ale przecinałoby również istniejący w tym zakresie spór na tle obowiązującego stanu prawnego²³⁹.

²³³ O możliwości stosowania art. 414 KPC *de lege lata* do wstrzymania skuteczności por. K. Weitz, w: J. Gudowski (red.), System, t. III, s. 1452; M. Walasik, Dopuszczalność, s. 123 i n.

²³⁴ Por. pkt 2.2.2.

²³⁵ Ścisłe rzecz biorąc, z uwagi na postulowaną dopuszczalność skargi od orzeczeń kończących postępowanie w sprawie w sposób formalny (por. pkt 3.2.2), należałoby mówić o ponownej ocenie przedmiotu rozstrzygnięcia orzeczenia objętego skargą. Dla uproszczenia rozważań mowa jednak będzie dalej o ponownym rozpoznaniu sprawy.

²³⁶ Por. M. Waligórski, Polskie, s. 710; K. Weitz, w: T. Ereciński (red.), Kodeks postępowania cywilnego, t. II, 2012, art. 412, uw. 1, s. 515. Por. też M. Allerhand, Glosa, s. 29–30. Tak również doktryna obca, por. L. Rosenberg, K. H. Schwab, P. Gottwald, Zivilprozessrecht, Nb 28–34, s. 926–927; H. J. Musielak, w: H. J. Musielak (red.), Kommentar, § 590, Nb 2–5, s. 1587; H. F. Fasching, Lehrbuch, Nb 2085, s. 1030–1031 i Nb 2090, s. 1031–1032; W. Jelinek, w: H. W. Fasching, A. Konecny (red.), Kommentar zu den Zivilprozeßgesetzen, przed § 529, Nb 34, s. 856.

²³⁷ Por. K. Weitz, w: J. Gudowski (red.), System, t. III, s. 1454.

²³⁸ Por. tamże, s. 1487. Co do postulowanej treści tego orzeczenia zob. uwagi w pkt III 4.3.

²³⁹ W tej kwestii zob. K. Weitz, w: J. Gudowski (red.), System, t. III, s. 1455–1456 oraz s. 1484–1489.

Kwestią jest to, czy oba stadia *iudicium rescindens* i *iudicium rescissorium* powinny móc się toczyć wyłącznie kolejno po sobie, czy też możliwe miałyby być ich połączenie. Z logicznego punktu widzenia ustalenie dopuszczalności wznowienia w sprawie, czyli ustalenie, że istnieje powołana w skardze podstawa wznowienia, powinno poprzedzać dalszą fazę, która ma obejmować ponowne merytoryczne rozpoznanie sprawy. Podkreśla się jednak, że ujęcie to bez zastrzeżeń może być realizowane w wypadku oparcia skargi na przyczynach nieważności z uwagi na ich bezwzględny charakter, może być natomiast problematyczne w odniesieniu do przyczyn restytucyjnych, gdyż z jednej strony mają one charakter względny, a więc wiążą się z oceną ich wpływu na rozstrzygnięcie sprawy, a z drugiej strony – badanie tych przyczyn w pewnej mierze zakłada dokonywanie czynności relewantnych dla ponownego rozpoznania sprawy (np. przeprowadzenie dowodu będącego *novum repertum*)²⁴⁰. Z tego względu bywa przyjmowane rozwiązanie, w którym sąd może połączyć ocenę dopuszczalności wznowienia z ponownym rozpoznanem sprawy (art. 452 § 1 KPC z 1930 r. i dawny art. 411 zd. 2 KPC)²⁴¹. W obecnym stanie prawnym, po skreśleniu dawnego przepisu art. 411 KPC, przyjęć należy, że – z zastrzeżeniem wyjątku przewidzianego w art. 412 § 4 KPC – oba stadia postępowania ze skargi, stosownie do okoliczności, toczyć się mogą kolejno po sobie albo również równoległe, w zależności od tego, jaki sposób postępowania sąd uzna na najbardziej odpowiedni²⁴².

Jakkolwiek argumentacja za tym, aby nie wyłączać możliwość równoległego badania dopuszczalności wznowienia oraz ponownego rozpoznania sprawy, jest niebagatelna²⁴³, to za prawidłowe i pożądane w nowej kodyfikacji procesowej należałoby uznać rozwiązanie, które zakładałoby konieczność przeprowadzenia obu stadiów postępowania ze skargi o wznowienie kolejno po sobie. *Iudicium rescindens* i *iudicium rescissorium* mają odmienny przedmiot, co wpływa na reguły rządzące postępowaniem w obu fazach (np. w fazie *iudicium rescindens* w mniejszym stopniu odpowiednio stosowane mogą być przepisy o postępowaniu przed sądem tej instancji, który jest właściwy do wznowienia, zaś w fazie *iudicium rescissorium* przepisy te mogą być odpowiednio stosowane w szerszym zakresie) i determinuje również to, jaki jest zakres kognicji sądu oraz jak przedstawia się sytuacja stron i uczestników postępowania ze skargi, w szczególności co do potrzeby lub możliwości podejmowania przez nich czynności

²⁴⁰ Zob. J. Krajewski, w: T. Ereciński (red.), Kodeks postępowania cywilnego, t. II, 2012, art. 411, uw. 3, s. 678; W. Siedlecki, w: W. Siedlecki (red.), System, t. III, s. 455; K. Weitz, w: J. Gudowski (red.), System, t. III, s. 1454–1455. W doktrynie obcej por. D. A. Simotta, Gedanken, s. 23.

²⁴¹ Por. także § 590 ust. 2 niem. ZPO oraz – w ograniczonym zakresie – § 540 ust. 1 austr. ZPO.

²⁴² K. Weitz, w: J. Gudowski (red.), System, t. III, s. 1456. Kwestia wiąże się z chwilą wydania przez sąd postanowienia o wznowieniu postępowania.

²⁴³ Za rozwiązaniem tym optował w okresie międzywojennym M. Allerhand, Dokończenie, s. 362–363.

procesowych (np. w stadium *iudicium rescindens* możliwe jest cofnięcie skargi o wznowienie, nie są zaś możliwe czynności co do przedmiotu wznowionego postępowania, podczas gdy w stadium *iudicium rescissorium* nie jest już możliwe cofnięcie skargi, ale dopuszczalne są czynności dotyczące przedmiotu wznowionego postępowania; dopiero w wypadku przejścia przez sąd do stadium *iudicium rescissorium* aktualizuje się ciężar wspierania postępowania związany z koniecznością powoływania faktów i dowodów dotyczących istoty sprawy, a nie tylko podstawy wznowienia). Okoliczności te przemawiają za tym, aby dopiero po ustaleniu przez sąd istnienia podstawy wznowienia, znajdującym wyraz w jego formalnym orzeczeniu, dopuszczalne było przystąpienie do ponownego rozpoznawania sprawy²⁴⁴. Wyjątek można by dopuścić jedynie dla wypadku, w którym stwierdzona podstawa wznowienia przesądzałaby automatycznie o niedopuszczalności ponownego rozpoznawania sprawy, tj. np. gdy podstawą wznowienia byłoby naruszenie wcześniejszej powagi rzeczy osądzonej²⁴⁵.

Nie budzi wątpliwości w obecnym stanie prawnym to, że podana w skardze podstawa wznowienia jest wiążąca dla sądu²⁴⁶. Pogląd ten wywodzi się z treści art. 412 § 1 KPC²⁴⁷. Nie jest to zadowalające z legislacyjnego punktu widzenia. Przepis art. 412 § 1 KPC wyznacza bowiem granice ponownego rozpoznawania sprawy. Gdy wywodzi się z niego związanie sądu podstawą wznowienia powołaną w skardze, to może to prowadzić do wadliwego wniosku, że ponowne rozpoznanie sprawy oznacza badanie prawdziwości podstawy wznowienia. Należy w związku z tym zaproponować, aby w nowej regulacji skargi o wznowienie zamieszczone zostało odrębne postanowienie, odnoszące się do stadium *iudicium rescindens*, które będzie stanowiło, że sąd jest związany podstawą wznowienia powołaną w skardze²⁴⁸.

²⁴⁴ W doktrynie niemieckiej raczej krytycznie ocenia się regulację § 590 ust. 2 niem. ZPO, opartą na założeniu, że połączenie badania podstawy wznowienia i ponownego rozpoznania sprawy stanowi zasadę, a sąd może tylko postanowić, że najpierw zbada podstawę wznowienia, a potem ponownie rozpozna sprawę. Zob. *J. Braun*, w: *W. Krüger, Th. Rauscher* (red.), Münchener, § 590, Nb 5, s. 821–822. Autor uważa, że „w interesie czystego ukształtowania postępowania” wskazane jest, aby sprawa była ponownie rozpoznawana po formalnym uchyleniu zaskarżonego prawomocnego wyroku.

²⁴⁵ Por. w związku tym *K. Weitz*, w: *J. Gudowski* (red.), System, t. III, s. 1470–1471.

²⁴⁶ Zob. *M. Sawczuk*, Wznowienie, (1970), s. 189; *W. Siedlecki*, w: *W. Siedlecki* (red.), System, t. III, s. 456; *J. Krajewski*, w: *J. Jodłowski, K. Piasecki* (red.), Kodeks postępowania cywilnego, t. 2, 1989, art. 412, s. 679; *K. Weitz*, w: *T. Ereciński* (red.), Kodeks postępowania cywilnego, t. II, 2012, art. 412, uw. 6, s. 517; *tenże*, w: *J. Gudowski* (red.), System, t. III, s. 1459; *A. Góra-Błaszczkowska*, w: *A. Góra-Błaszczkowska* (red.), Kodeks postępowania cywilnego, t. I, 2013, art. 412, uw. 3, s. 973 (autorka nie odróżnia jednak precyzyjnie związania sądu podstawą wznowienia i jej ewentualnej zmiany przez skarżącego). W orzecznictwie por. post. SN z 6.12.2005 r., I CZ 138/05, Legalis; z 21.9.2011 r., II PZ 24/11, Legalis. Odmiennie co do tej kwestii *W. Dudek*, Wznowienie, s. 34.

²⁴⁷ Zob. *W. Siedlecki*, w: *W. Siedlecki* (red.), System, t. III, s. 456; *J. Krajewski*, w: *J. Jodłowski, K. Piasecki* (red.), Kodeks postępowania cywilnego, t. 2, 1989, art. 412, uw. 1, s. 679; *B. Bładowski*, Rozpoznanie, s. 153.

²⁴⁸ Co do rozumienia związania sądu podstawą wznowienia powołaną w skardze por. *K. Weitz*, w: *J. Gudowski* (red.), System, t. III, s. 1459.

Wbrew dominującemu stanowisku doktryny²⁴⁹ i judykatury²⁵⁰ należy przyjąć, że – po zniknięciu z art. 410 § 1 KPC²⁵¹ wymagania wyznaczenia rozprawy w razie braku podstaw do odrzucenia skargi – nie obowiązuje zasada, że sąd musi załatwić skargę na rozprawie, a więc, że wyłącznie na rozprawie może nastąpić badanie dopuszczalności wznowienia. Raczej należy uznać, że kwestia ta nie jest obecnie uregulowana w przepisach o wznowieniu, wobec czego w myśl art. 406 KPC odpowiednio stosuje się w tym zakresie reguły, które obowiązują w postępowaniu przed sądem tej instancji, który jest właściwy do wznowienia²⁵². Powstaje w związku z tym pytanie, czy stan prawny w tym zakresie powinien zostać utrzymany, czy też należy przywrócić bezwzględne wymaganie przeprowadzenia rozprawy dla badania istnienia podstaw wznowienia. Wydaje się, że bardziej uzasadnione jest pierwsze rozwiązanie. Trzeba przy tym założyć, że w wypadku, gdy według właściwych przepisów nie będzie wymagana rozprawa, nic nie powinno stać na przeszkodzie, aby sąd ją wyznaczył, jeśli uzna, że zachodzi taka potrzeba.

Jak podniesiono, do ponownego rozpoznawania sprawy dochodzić powinno dopiero po ustaleniu, że spełniona jest powołana w skardze podstawa wznowienia, czemu sąd ma dać wyraz w odrębnym orzeczeniu. W stadium *iudicium rescissorium* kluczowym zagadnieniem – także, gdy chodzi o jego ujęcie legislacyjne – jest to, w jakich granicach ma nastąpić ponowne rozpoznanie sprawy. W okresie międzywojennym ustawodawca nie podjął tego zagadnienia, pozostawiając wyznaczenie granic ponownego rozpoznania sprawy orzecznictwu i nauce²⁵³. W obowiązującym KPC przewidziano w art. 412 § 1 KPC, że sąd rozpoznaje sprawę na nowo w granicach, jakie określa podstawa wznowienia. Niestety w praktyce przepis ten bywa rozumiany opatrnie jako uzasadniający ograniczenie przedmiotu *iudicium rescissorium* tylko do zbadania rzeczywistego istnienia podanej w skardze podstawy wznowienia i jej wpływu na prawomocne orzeczenia²⁵⁴. Prawidłowa konstrukcja *iudicium rescissorium* zakłada

²⁴⁹ Por. D. Zawistowski, w: H. Dolecki, T. Wiśniewski (red.), Kodeks postępowania cywilnego, t. III, 2013, art. 412, uw. 1, s. 324; J. Gudowski, w: T. Ereciński (red.), Kodeks postępowania cywilnego, t. III, 2012, art. 524, uw. 9, s. 136; G. Bieniek, w: K. Piasecki (red.), Kodeks postępowania cywilnego, t. II, 2010, art. 412, Nb 3, s. 272.

²⁵⁰ Por. post. SN z 10.8.2007 r., III UZ 9/07, OSNP 2008, Nr 19–20, poz. 303; z 13.2.2009 r., II CZ 97/08, Legalis; z 12.3.2010 r., III CZ 6/10, Legalis; wyr. SN z 22.7.2010 r., I CSK 601/09, Legalis; post. SN z 13.4.2011 r., V CZ 12/11, Legalis; z 14.6.2012 r., I CZ 51/12, Legalis.

²⁵¹ W następstwie nowelizacji dokonanej ustawą z 22.12.2004 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz ustawy – Prawo o ustroju sądów powszechnych (Dz.U. z 2005 r. Nr 13, poz. 98).

²⁵² Zob. K. Weitz, w: J. Gudowski (red.), System, t. III, s. 1464–1466.

²⁵³ Por. orzeczenie SN z 17.12.1935 r., C. I. 1924/35, Zb. Orz. 1936, Nr 11, poz. 449. W doktrynie zob. M. Allerhand, Glosa, s. 28–29; Ś. Kruszelnicki, Kodeks, art. 452, uw. 3 i 4, s. 596; M. Waligórski, Polskie, s. 711. Inaczej rzecz przedstawiała się i nadal przedstawia się w prawie niemieckim (§ 590 ust. 1 niem. ZPO) i austriackim (§ 540 ust. 2 i § 541 ust. 2 austr. ZPO). Brakuje natomiast unormowania co do granic ponownego rozpoznania sprawy w prawie szwajcarskim (por. art. 333 austr. ZPO).

²⁵⁴ Por. judykaturę powołaną w przypisie 40 oraz poglądy doktryny powołane w przypisie 35.

tymczasem, że w rezultacie dopuszczenia wznowienia sprawa wraca do stanu sprzed uprawomocnienia się zaskarżonego orzeczenia, a sąd ma orzekać tak, jakby to orzeczenie nie było wydane²⁵⁵. Przepis art. 412 § 1 KPC należy w związku z tym rozumieć tak, że przesądza on o konieczności powtórzenia lub uzupełnienia wcześniej przeprowadzonej rozprawy lub czynności składających się na rozpoznanie sprawy w takim zakresie, w jakim materiał procesowy zgromadzony w prawomocnie zakończonym postępowaniu dotknięty jest stwierdzoną podstawą wznowienia²⁵⁶. Nie wyczerpuje to jednakże problematyki ponownego rozpoznawania sprawy, gdyż w grę wchodzi jeszcze kontynuowanie rozpoznania sprawy od stanu, w którym znajdowała się ona przed uprawomocnieniem się zaskarżonego orzeczenia. W tym z kolei zakresie art. 412 § 1 KPC wyłącza jedynie dopuszczalność powtórzenia tych czynności przeprowadzonych w prawomocnie zakończonym postępowaniu, które składają się na materiał procesowy niedotknięty podstawą wznowienia. Regulacja ta nie wpływa jednak na dopuszczalność powoływania przez strony nowych (dalszych) okoliczności faktycznych i środków dowodowych, niezależnie od tego, czy odnoszą się one do materiału procesowego dotkniętego podstawą wznowienia, czy też materiału, który taką podstawą nie jest dotknięty, z zastrzeżeniem ogólnych reguł co do pomijania spóźnionych twierdzeń i dowodów, a także skutków wcześniejszego ich pominięcia w prawomocnie zakończonym postępowaniu²⁵⁷.

Powstaje pytanie, czy w nowej regulacji skargi o wznowienie należy poprzestać tylko na przyjęciu odpowiednika obecnego art. 412 § 1 KPC i założyć, że byłby on wykładany w sposób odpowiadający konstrukcji skargi o wznowienie, czy postulować należy przyjęcie w tym zakresie bardziej szczegółowej regulacji, czy też może uzasadniona byłaby rezygnacja z regulacji przedmiotowej kwestii wzorem okresu przedwojennego. Odrzucając – jako raczej niefunkcjonalną oraz dość ryzykowną w aktualnych polskich warunkach trzecią możliwość – należałoby rozwiązanie tego dylematu poszukiwać w drodze wyboru pomiędzy pozostałymi ewentualnościami. Jakkolwiek rzecz może być oceniona jako dyskusyjna, to jednak bardziej

²⁵⁵ Por. orz. SN z 17.10.1934 r., C. I. 811/34, Zb. Urz. 1935, Nr 5, poz. 226; z 8.8.1935 r., C. III Z 19/35, Zb. Urz. 1936, Nr 4, poz. 139; z 8.11.1935 r., C II 1284/35, Zb. Urz. 1936, Nr 5, poz. 208; z 19.1.1938 r., C. II. 1803/37, PS 1938, poz. 450; post. SN z 26.1.2000 r., III CZ 173/99, OSNC 2000, Nr 7–8, poz. 144; z 13.8.2002 r., I PZ 62/02, OSNP 2004, Nr 11, poz. 195; z 13.1.2010 r., II CZ 81/09, Legalis; z 18.4.2011 r., III PZ 1/11, Legalis; uchw. SN z 5.6.2008 r., III CZP 142/07, OSNC 2008, Nr 11, poz. 122. W doktrynie zob. *S. Goląb*, Ciąg dalszy II, s. 174; *K. Weitz*, w: *J. Gudowski* (red.), System, t. III, s. 1467–1468. Pogląd taki reprezentowany jest w doktrynie niemieckiej i austriackiej, por. *J. Braun*, w: *W. Krüger, Th. Rauscher* (red.), Münchener, § 590, Nb 4, s. 821; *H. J. Musielak*, w: *H. J. Musielak* (red.), Kommentar, § 590, Nb 4, s. 1587; *W. Jelinek*, w: *H. W. Fasching, A. Konecny* (red.), Kommentar zu den Zivilprozeßgesetzen, § 541, Nb 19, s. 1017.

²⁵⁶ Por. *K. Weitz*, w: *T. Ereciński* (red.), Kodeks postępowania cywilnego, t. II, 2012, art. 412, uw. 7, s. 518–519; *tenże*, w: System, s. 1468–1469. Zob. też *P. Gilles*, Der Umfang, s. 55; *J. Braun*, w: *W. Krüger, Th. Rauscher* (red.), Münchener, § 590, Nb 4a, s. 821.

²⁵⁷ Por. *K. Weitz*, w: *J. Gudowski* (red.), System, t. III, s. 1471–1473. Szczegółowo na tle § 590 ust. 1 niem. ZPO por. *P. Gilles*, Der Umfang, s. 78 i n.; *tenże*, Zur Systematik, s. 402 i n.

przekonuje to, aby art. 412 § 1 KPC zastąpić unormowaniem określającym z jednej strony zakres powtórzenia i uzupełnienia rozpoznania sprawy (niem. *Neuverhandlung*), a z drugiej strony wskazującym jednak wprost także na konieczność kontynuowania rozpoznania sprawy (niem. *Weiterverhandlung*), stosownie do reguł miarodajnych w postępowaniu przed sądem w instancji, w której nastąpiło wznowienie. Dopełnieniem tej regulacji mogłaby być reguła, że po ponownym rozpoznaniu sprawy sąd orzeka na podstawie materiału procesowego, który został zebrany w prawomocnie zakończonym postępowaniu i nie był dotknięty stwierdzoną podstawą wznowienia, materiału procesowego zgromadzonego w rezultacie rozpoznawania sprawy na nowo w związku ze stwierdzoną podstawą wznowienia i materiału procesowego zgromadzonego w następstwie kontynuowania rozpoznawania sprawy we wznowionym już postępowaniu.

Zasada, że sąd, który jest właściwy do wznowienia postępowania i który stwierdził jego dopuszczalność, pozostaje także właściwy do ponownego rozpoznania sprawy. Wyjątek od tej zasady przewidziany jest w sytuacji, w której właściwy do wznowienia postępowania jest Sąd Najwyższy, gdyż sąd ten orzeka wtedy tylko o dopuszczalności wznowienia, podczas gdy ponowne rozpoznanie sprawy należy już do sądu drugiej instancji (art. 412 § 4 KPC). W nowym KPC ta szczególna regulacja powinna być zachowana. Pamiętać jednak należy o tym, że w pewnych szczególnych sytuacjach mimo tej regulacji SN pozostaje właściwy również w stadium *iudicium rescissorium*²⁵⁸.

Uzasadnione jest również utrzymanie w nowej kodyfikacji procesowej obowiązującej obecnie reguły, że o tym, czy ponowne rozpoznanie sprawy wymaga rozprawy, rozstrzygają przepisy dotyczące rozpoznawania sprawy w tej instancji, w której następuje wznowienia²⁵⁹. W braku takiej powinności sąd powinien decydować o wyznaczeniu rozprawy stosownie do okoliczności sprawy.

3.4.3. Orzekanie

Rozpatrując zagadnienie orzekania w postępowaniu na podstawie skargi o wznowienie rozróżnić należy trzy sytuacje, stosownie do wyodrębnienia badania dopuszczalności skargi, badania dopuszczalności wznowienia ujmowanego jako ocena jej zasadności oraz ponownego rozpoznawania sprawy uprzednio prawomocnie osądzonej. Przedmiotem orzekania może być w związku z tym stwierdzenie jej niedopuszczalności, stwierdzenie, że jest bezzasadna albo

²⁵⁸ Zob. K. Weitz, w: J. Gudowski (red.), System, t. III, s. 1477–1478.

²⁵⁹ Zob. tamże, s. 1478. Tam również co do odmiennego dominującego stanowiska doktryny i judykatury.

zasadna, jak również ponownie osądzona sprawa lub szerzej – przedmiot rozstrzygnięcia tego orzeczenia, przeciwko któremu skierowana była skarga.

Niedopuszczalność skargi o wznowienie może mieć charakter pierwotny i skutkować jej odrzuceniem, albo następczy i powodować umorzenie postępowania prowadzonego na jej podstawie²⁶⁰. W tym zakresie w nowej kodyfikacji procesowej konieczne jest wprowadzenie regulacji przewidującej umorzenie postępowania na podstawie skargi w razie skutecznego jej cofnięcia. Po pozbawieniu skargi charakteru powództwa nie będzie bowiem uzasadnienia dla odpowiedniego stosowania w tym zakresie przepisów o cofnięciu pozwu²⁶¹. Oznaczać to będzie, że cofnięcie skargi podlegać będzie regułom obowiązującym przy cofnięciu środków zaskarżenia (*sensu largo*), co może mieć znaczenie z punktu widzenia kontroli tej czynności dyspozycyjnej przez sąd (por. obecny art. 203 § 4 KPC). Reguły zaskarzania orzeczeń o odrzuceniu skargi oraz o umorzeniu postępowania prowadzonego na jej podstawie powinny wynikać, podobnie jak to jest aktualnie, z ogólnych założeń co do zaskarżalności orzeczeń kończących postępowanie w sprawie w sposób formalny, przy uwzględnieniu jednak tego, czy zapadły one w postępowaniu przed sądem pierwszej lub drugiej instancji albo SN²⁶².

W wypadku stwierdzenia przez sąd, że powołana w skardze podstawa wznowienia nie istnieje, skarga jest bezzasadna, natomiast w wypadku ustalenia, że podstawa ta istnieje – jest ona uzasadniona. W odniesieniu do pierwszej kwestii w nowej regulacji skargi o wznowienie trzeba wyraźnie przewidzieć, że skarga o wznowienie podlega oddaleniu w razie stwierdzenia jej bezzasadności, czyli stwierdzenia nieistnienia powołanej w niej podstawy. Nieprawidłowe w tym zakresie jest obecne ujęcie wynikające z art. 412 § 2 KPC, sugerujące, że oddalenie skargi ma być wynikiem ponownego rozpoznania sprawy²⁶³. Oddalenie skargi o wznowienie powinno być wyrazem negatywnego rozstrzygnięcia sądu o wniosku skarżącego o uchylenie zaskarżonego orzeczenia, który to wniosek powinien być zawarty w skardze²⁶⁴. Gdy chodzi z kolei o wypadek, gdy ustalono istnienie powołanej w skardze podstawy wznowienia, a tym samym stwierdzono jej zasadność, to postulować należy, aby obecne rozwiązanie zakładające

²⁶⁰ Por. tamże, s. 1479.

²⁶¹ Dominuje obecnie stanowisko, że *de lege lata* do cofnięcia skargi o wznowienie stosuje się – odpowiednio (art. 406 KPC) – przepisy o cofnięciu pozwu, por. W. Siedlecki, w: W. Siedlecki (red.), System, t. III, s. 459; J. Krajewski, w: J. Jodłowski, K. Piasecki (red.), Kodeks postępowania cywilnego, t. 2, 1989, art. 412, uw. 7, s. 680; J. Jagiela, Środki zaskarżenia, s. 103; M. Manowska, Wznowienie, 2008, s. 277–278; K. Weitz, w: J. Gudowski (red.), System, t. III, s. 1481. Odmiennie D. Zawistowski, w: H. Dolecki, T. Wiśniewski (red.), Kodeks postępowania cywilnego, t. III, 2013, art. 412, uw. 2, s. 325.

²⁶² Por. K. Weitz, w: J. Gudowski (red.), System, t. III, s. 1479–1480.

²⁶³ Por. tamże, s. 1479–1480. Odmiennie w tym zakresie M. Manowska, Wznowienie, 2008, s. 251 i 253; *taż*, Wznowienie, 2013, s. 246 oraz T. Wiśniewski, Przebieg, s. 450.

²⁶⁴ Por. uwagi w pkt 3.4.1. *De lege lata* jest to negatywne rozstrzygnięcie o żądaniu wznowienia postępowania, zob. K. Weitz, w: J. Gudowski (red.), System, t. III, s. 1488.

jedynie wydanie orzeczenia o wznowieniu postępowania i rozstrzygnięcie o losie zaskarżonego orzeczenia dopiero w orzeczeniu zapadającym po ponownym rozpoznaniu sprawy²⁶⁵ zostało zastąpione regulacją przewidującą, że w wypadku stwierdzenia istnienia powołanej w skardze podstawy wznowienia sąd właściwy do wznowienia uchyla zaskarżone orzeczenie²⁶⁶. Gdy do wznowienia postępowania byłby właściwy SN, wówczas sąd ten – uwzględniając skargę – powinien uchylić nie tylko swoje orzeczenie, objęte skargą o wznowienie, lecz także orzeczenie sądu drugiej instancji, któremu sprawa miałaby zostać przekazana do ponownego rozpoznania²⁶⁷. Trzeba pamiętać, że stwierdzenie, iż istnieje powołana w skardze podstawa wznowienia w istocie oznacza podważenie prawomocnego orzeczenia objętego skargą. Temu założeniu zdecydowanie bardziej odpowiada konstrukcja przewidująca wówczas uchylenie prawomocnego orzeczenia objętego skargą niż konstrukcja, w której sąd ogranicza się jedynie do dopuszczenia wznowienia, podczas gdy orzeczenie objęte skargą formalnie zachowuje byt do chwili rozstrzygnięcia sprawy w wyniku jej ponownego rozpoznania²⁶⁸. Propozycja, aby sąd uchylił orzeczenie objęte skargą w razie ustalenia istnienia powołanej w niej podstawy wznowienia, koresponduje z postulatem, aby skarga o wznowienie zawierała w swej treści odnośny wniosek²⁶⁹. Należy przyjąć, że uchylenie zaskarżonego orzeczenia w wyniku skargi o wznowienie wywoływałoby skutki *ex tunc*²⁷⁰, co koresponduje z założeniem, że w efekcie dopuszczenia wznowienia postępowania sprawa wraca do stanu sprzed uprawomocnienia się zaskarżonego orzeczenia.

²⁶⁵ Co do obowiązywania takiej konstrukcji w obecnym stanie prawnym, w tym również obowiązku wydawania postanowienia o wznowieniu postępowania i jego skutków zob. *K. Weitz*, w: *J. Gudowski* (red.), System, t. III, s. 1483–1486. Inaczej *M. Manowska*, Wznowienie, 2008; s. 252–253; *taż*, Wznowienie 2013, s. 243; *taż*, w: Kodeks, art. 410, uw. 4, s. 728. Autorka uważa, że nie ma obecnie podstaw do wydawania przez sąd postanowienia o wznowieniu.

²⁶⁶ Tak *K. Weitz*, w: *J. Gudowski* (red.), System, t. III, s. 1487.

²⁶⁷ Por. orzeczenie SN z 3.6.1933 r., C II 1/33, Zb. Orz. 1934, Nr 2, poz. 945. O tym, jak problematyczne jest w tym wypadku obowiązujące obecnie rozwiązanie, wymownie świadczy wyr. SN z 8.7.2008 r., I PO 1/08, OSNP 2009, Nr 21–22, poz. 285.

²⁶⁸ Założenie o potrzebie uchylenia zaskarżonego orzeczenia w razie ustalenia istnienia podstawy wznowienia jest przyjmowane na tle prawa niemieckiego i austriackiego, por. *J. Braun*, w: *W. Krüger, Th. Rauscher* (red.), Münchener, § 590, Nb 7–8, s. 822; *W. Jelinek*, w: *H. W. Fasching, A. Konecny* (red.), Kommentar zu den Zivilprozeßgesetzen, przed § 529, Nb 34, s. 856 i § 541, Nb 7, s. 1014. Wprost uchylenie zaskarżonego orzeczenia w razie stwierdzenia powołanej w Revision podstawy wznowienia przewiduje art. 333 ust. 1 szwajc. ZPO, por. *N. Herzog*, w: *K. Spühler, L. TENCHIO, D. Infanger* (red.), Schweizerische, art. 333, Nb 1, s. 1544. Uchylenie prawomocnego orzeczenia przyjmowane jest także na tle prawa greckiego, por. *S. Tsantinis*, w: *S. Tsantinis, D. Maniotis*, w: Civil, s. 88.

²⁶⁹ Por. uwagi w pkt 3.4.1.

²⁷⁰ Tak – na tle właściwych regulacji – zgodnie nauka niemiecka, austriacka i szwajcarska, por. *P. Gilles*, Zur Systematik, s. 467; *H. J. Musielak*, w: *H. J. Musielak* (red.), Kommentar, § 578, Nb 4, s. 1559 i § 590, Nb 9, s. 1588; *D. A. Simotta*, w: *W. H. Rechberger, D. A. Simotta*, Grundriss, Nb 1071, s. 614; *N. Herzog*, w: *K. Spühler, L. TENCHIO, D. Infanger* (red.), Schweizerische, art. 333, Nb 1, s. 1544; *D. Freiburghaus, S. Afheldt*, w: *Th. Sutter-Somm, F. Hasenböhler, Ch. Leuenberger* (red.), Kommentar, § 333, Nb 3, s. 2407.

O postaci orzeczenia oddalającego skargę o wznowienie decydować powinno – tak jak to jest obecnie²⁷¹ – to, czy skargę skierowano przeciwko orzeczeniu co do istoty sprawy, czy orzeczeniu kończącemu postępowanie w sprawie w sposób formalny. Innymi słowy, postać orzeczenia oddalającego skargę o wznowienie powinna być identyczna jak postać orzeczenia objętego skargą²⁷². Wydaje się, że analogiczne założenie należałoby przyjąć w odniesieniu do orzeczenia uchylającego prawomocne orzeczenie objęte skargą o wznowienie²⁷³, chociaż w tym wypadku jest to wycinek zagadnienia postaci orzeczeń kasatoryjnych w postępowaniu cywilnym²⁷⁴. W kwestii zaskarżalności orzeczeń oddalających skargę o wznowienie powinno również zostać utrzymane obecne założenie²⁷⁵, że decyduje o tym dopuszczalność zaskarżania orzeczenia w danym rodzaju postępowania w tej instancji, w której orzeka sąd właściwy do wznowienia, przy uwzględnieniu merytorycznego albo formalnego charakteru orzeczenia o oddaleniu skargi. Zagadnienie może być uznane za dyskusyjne²⁷⁶, ale opowiedzieć się należy za dopuszczalnością zaskarżenia²⁷⁷ – na powyższych zasadach – orzeczenia uwzględniającego skargę o wznowienie, czyli uchylającego orzeczenie objęte skargą²⁷⁸.

Konsekwencją przedstawionej propozycji co do orzekania w wypadku uwzględnienia skargi o wznowienie, zmierzającej do przyjęcia zasady, że skutkuje to uchYLENIE orzeczenia objętego skargą, powinna być również zmiana stanu normatywnego w zakresie odnoszącym się do treści orzeczenia zapadającego po ponownym rozpoznaniu sprawy. Obowiązująca w tej kwestii regulacja zawarta w art. 412 § 2 KPC, abstrahując od jej mankamentów²⁷⁹, oparta jest bowiem na założeniu, że o losie orzeczenia objętego skargą decyduje się w rozstrzygnięciu po ponownym rozpoznaniu sprawy. Odrzucenie tego założenia przesądza, że regulacja art. 412 § 2 KPC w żadnym razie nie mogłaby zostać przeniesiona do nowego KPC. Przyjmując, że

²⁷¹ Por. K. Weitz, w: J. Gudowski (red.), System, t. III, s. 1489.

²⁷² Z wyjątkiem zaskarżenia skargą o wznowienie nakazu zapłaty, gdyż powinien zapaść wtedy wyrok.

²⁷³ W obecnym stanie prawnym orzeczenie o dopuszczaniu wznowienie przybiera postać postanowienia, por. K. Weitz, w: J. Gudowski (red.), System, t. III, s. 1485.

²⁷⁴ Por. na tle apelacji W. Broniewicz, A. Marciniak, I. Kunicki, Postępowanie cywilne w zarysie, 2014, s. 268.

²⁷⁵ K. Weitz, w: J. Gudowski (red.), System, t. III, s. 1490.

²⁷⁶ *De lege lata* postanowienie o wznowieniu postępowania samodzielnie nie podlega zaskarżeniu, może jednak być kwestionowane w ramach zaskarżenia orzeczenia wydanego na skutek ponownego rozpoznania sprawy (art. 380 KPC i 398²¹ KPC w zw. z art. 406 KPC), zob. M. Waligórski, Polskie, s. 710; J. Niejadlik, Kontrola, s. 62; W. Siedlecki, Postępowanie, s. 269; J. Jagiela, Środki zaskarżenia, s. 102; K. Weitz, w: J. Gudowski (red.), System, t. III, s. 1486. Zob. także orz. SN z 5.7.1962 r., 2 CZ 56/62, RPE 1963, Nr 2, s. 357.

²⁷⁷ Dopuszczalność zaskarżenia *sententiae rescindentis* zna prawo niemieckie, por. J. Braun, w: W. Krüger, Th. Rauscher (red.), Münchener, § 590, Nb 3c, s. 821, austriackie, por. H. W. Fasching, Lehrbuch, Nb 2087, s. 1031 i Nb 2094, s. 1034, oraz szwajcarskie, por. art. 332 szwajc. ZPO, zob. w związku z tym D. Freiburghaus, S. Afheldt, w: Th. Sutter-Somm, F. Hasenböhler, Ch. Leuenberger (red.), Kommentar, § 332, Nb 9–13, s. 2403–2405.

²⁷⁸ Por. K. Weitz, w: J. Gudowski (red.), System, t. III, s. 1487. Ponowne rozpoznanie sprawy mogłoby nastąpić po uprawomocnieniu się orzeczenia uchylającego orzeczenie objęte skargą.

²⁷⁹ Szczegółowo K. Weitz, w: J. Gudowski (red.), System, t. III, s. 1493–1498.

dopuszczenie wznowienia powinno znajdować odzwierciedlenie w uchyleniu orzeczenia objętego skargą, opowiedzieć się należy za tym, aby o treści orzeczenia, które ma zapadać po ponownym rozpoznaniu sprawy (po ponownym rozpoznaniu kwestii, którą to orzeczenie załatwiało), decydował wynik tego rozpoznania i sytuacja procesowa, w której to orzeczenie zapada. W związku z tym ustawodawca powinien zrezygnować z próby konstruowania regulacji, która określałaby sposoby rozstrzygnięcia sprawy po jej ponownym rozpoznaniu sprawy. Zabieg taki byłby prawdopodobnie niewykonalny albo co najmniej obciążony ryzykiem, że przyjęte rozwiązanie okazałoby się niekompletne lub niedostosowane do wszelkich możliwych sytuacji procesowych wchodzących w tym względzie w rachubę²⁸⁰. Rezygnacja z wprowadzenia szczególnej regulacji określającej, jakie rozstrzygnięcia mogą zapadnąć po ponownym rozpoznaniu sprawy, oznaczałaby, że stosowane odpowiednio powinny być przepisy dotyczące orzekania w tej instancji, która ponownie rozpoznaje sprawę²⁸¹. Przy tym założeniu w grę może wchodzić nawet taki wypadek, gdy ponowne rozpoznanie kwestii, co do której zapadło orzeczenie objęte skargą, doprowadzi sąd do wniosku skutkującego tym, że żadne nowe orzeczenie co do tej kwestii nie zapadnie, lecz nastąpi rozpoznanie sprawy na właściwym jej etapie²⁸².

W nowej regulacji skargi o wznowienie obowiązywać powinna, podobnie jak to jest obecnie²⁸³, zasada, że o dopuszczalności zaskarżenia orzeczeń zapadających po ponownym rozpoznaniu sprawy decydują – odpowiednio stosowane – reguły rządzące dopuszczalnością zaskarżania orzeczeń wydawanych w danym rodzaju postępowania w tej instancji, w której orzeka sąd właściwy do wznowienia i ponownego rozpoznania sprawy. Orzeczenie wydane po ponownym rozpoznaniu sprawy powinno zatem podlegać takiemu środkowi zaskarżenia, jakiemu podlegałoby orzeczenie uchylone na skutek skargi o wznowienie²⁸⁴. Nie wydaje się,

²⁸⁰ K. Weitz, w: J. Gudowski (red.), System, t. III, s. 1499.

²⁸¹ Ujęcie to znane jest prawu niemieckiemu, austriackiemu i szwajcarskiemu, por. J. Braun, w: W. Krüger, Th. Rauscher (red.), Münchener, § 590, Nb 6, s. 822; W. H. Fasching, Lehrbuch, Nb 2092–2094, s. 1033; N. Herzog, w: K. Spühler, L. Tenchio, D. Infanger (red.), Schweizerische, art. 333, Nb 3, s. 1544.

²⁸² Będą to wypadki, w których skarga o wznowienie skierowana została przeciwko orzeczeniu kończącemu postępowanie w sprawie w sposób formalny (np. o odrzuceniu pozwu), a sąd ponownie rozpatrując kwestię, co do której takie postanowienie zapadło (np. zasadność odrzucenia pozwu), oceni ją odmiennie, stwierdzając, że nie ma przeszkód do rozpoznania sprawy. W obecnym stanie prawnym wypadki takie (art. 399 § 2 KPC w zw. z art. 401¹ KPC) skutkują po prostu uchyleniem objętego skargą postanowienia i przystąpieniem do rozpoznawania sprawy we właściwej instancji, por. M. Manowska (red.), Kodeks postępowania cywilnego, 2013, art. 412, uw. 7, s. 733; K. Weitz, w: J. Gudowski (red.), System, t. III, s. 1498.

²⁸³ M. Waligórski, Jakże środki, s. 270; W. A. Bartz, Środki odwoławcze, s. 395 i n.; J. Jagiela, Środki zaskarżenia, s. 112–114; K. Weitz, w: T. Ereciński (red.), Kodeks postępowania cywilnego, t. II, 2012, art. 412, uw. 18, s. 523–524. Odmiennie S. Kästenblatt, w: A. Lutwak, S. Kästenblatt, Unieszkodliwienie, s. 85–87.

²⁸⁴ Z wyjątkiem wypadku zaskarżenia skargą o wznowienie nakazu zapłaty, w razie uchylenia którego powinien zapadnąć wyrok, który powinien podlegać zaskarżeniu jak każdy wyrok pierwszej instancji.

aby zachodziła potrzeba odrębnego formułowania przedmiotowej zasady²⁸⁵. Tak jak to jest dotychczas, można być uznawać, że zasada ta wynika z odpowiedniego stosowania przepisów o postępowaniu przed sądem w tej instancji, który jest właściwy do wznowienia²⁸⁶.

W obowiązującym stanie przeważa pogląd, że orzeczenie zapadające po ponownym rozpoznaniu sprawy powinno zawierać rozstrzygnięcie o kosztach postępowania obejmujące koszty prawomocnie uprzednio zakończonego postępowania i postępowania prowadzonego na podstawie skargi o wznowienie²⁸⁷. Pogląd ten nie jest jednolicie przyjmowany w zakresie, w którym chodzi o rozliczenie kosztów prawomocnie zakończonego postępowania w sytuacji, w której przegrywający w tym postępowaniu je uścił, a następnie wygrał sprawę wskutek jej wznowienia²⁸⁸. W związku z tym można rozważyć wprowadzenie postanowienia, zgodnie z którym rozstrzygnięcie o kosztach zapadające po ponownym rozpoznaniu sprawy obejmuje również koszty postępowania uprzednio prawomocnie zakończonego²⁸⁹.

3.5. Usunięcie skutków wykonania orzeczenia uchylonego wskutek wznowienia.

Odpowiedzialność odszkodowawcza

W wypadku, w którym w rezultacie wznowienia postępowania dojdzie do podważenia prawomocnego orzeczenia, może powstać problem likwidacji następstw jego wykonania, w tym naprawienia szkody wynikłej z tego tytułu²⁹⁰. Z jednej strony jest to problem powstający w relacji między podmiotem, na którego rzecz nastąpiło wykonanie orzeczenia, a podmiotem, wobec którego nastąpiło wykonanie, a z drugiej strony również relacji pomiędzy tym ostatnim podmiotem a Skarbem Państwa z racji jego odpowiedzialności za szkodę wyrządzoną przez niezgodne z prawem działanie władzy publicznej, przybierające w tym wypadku szczególną postać polegającą na wydaniu prawomocnego orzeczenia. Dodać także należy, że likwidacja skutków wykonania prawomocnego orzeczenia podważonego w wyniku wznowienia stanowi element szerszej problematyki likwidacji w ogólności następstw wykonania orzeczeń, które po ich wykonaniu zostały podważone. Problematyka ta ma aspekt materialnoprawny i aspekt

²⁸⁵ Przykład takiej regulacji stanowi § 591 niem. ZPO oraz art. 403 ust. 2 włos. KPC

²⁸⁶ Por. uwagi w pkt II 3.

²⁸⁷ Por. orzeczenia SN z 3.6.1933 r., C II 1/33, Zb. Urz. 1934, Nr 2, poz. 95 i z 17.10.1934 r., C I 811/34, Zb. Urz. 1935, Nr 6, poz. 226; wyr. SA w Poznaniu z 14.9.2005 r., I ACa 156/05, niepubl. W doktrynie zob. *E. Mazur*, Jeszcze o wniosku, s. 97; *tenże*, Z problematyki, s. 794; *K. Piasecki*, Zwrot, s. 33. Por. też *J. Braun*, w: *W. Krüger, Th. Rauscher* (red.), Münchener, § 590, Nb 10, s. 823

²⁸⁸ *A. Jakubecki*, Restitutio, s. 78.

²⁸⁹ Regulację taką zna art. 333 ust. 2 szwajc. ZPO, zob. *I. Schwander*, w: *A. Brunner, D. Gasser, I. Schwander* (red.), Schweizerische, art. 333, Nb 12, s. 1875.

²⁹⁰ Por. *K. Weitz*, w: *J. Gudowski* (red.), System, t. III, s. 1502 i n.

procesowy. Pierwszy sprowadza się do odpowiedzi na pytanie, jakie roszczenia, po spełnieniu jakich przesłanek i względem kogo mogą przysługiwać podmiotowi, w stosunku do którego wykonano orzeczenie, które zostało następnie skutecznie podważone. Drugi obejmuje z kolei określenie sposobu dochodzenia tego rodzaju roszczeń przez podmiot uprawniony w stosunku do podmiotu lub podmiotów z tego tytułu zobowiązanych.

Zagadnieniem legislacyjnym samym w sobie jest to, czy przedmiotowa problematyka nie powinna *de lege ferenda* zostać podjęta w obu aspektach w ujęciu kompleksowym, a więc rozciągającym się na wszystkie przypadki usuwania w drodze restytucji i kompensacji skutków wykonania orzeczenia (nieprawomocnego albo prawomocnego), które po wykonaniu zostało skutecznie podważone. Nie przesądzając tej kwestii w tym miejscu zaznaczyć należy, że jej podejmowanie w takim zakresie przekraczałoby ramy niniejszego opracowania. Należy w związku z tym ograniczyć się do pewnych sugestii, płynących z refleksji odnoszących się do przedmiotowej problematyki w kontekście wznowienia postępowania, zastrzegając jednak, że w zależności od wyboru określonego podejścia legislacyjnego sugestie te można traktować albo jako propozycje mogące stanowić element ewentualnego rozwiązania kompleksowego albo jako propozycje konkretnych rozwiązań odnoszące się jedynie do instytucji wznowienia postępowania.

Pierwszą kwestią jest wyraźne skonkretyzowanie roszczeń, jakie mają przysługiwać podmiotowi, w stosunku do którego orzeczenie zostało wykonane. Rzecz nie sprowadza się tylko do spornego obecnie zagadnienia, czy regulacja zawarta w ustawie procesowej ma być traktowana – przynajmniej w części (art. 415 zd. 1 KPC) – jako materialnoprawna podstawa tych roszczeń²⁹¹, czy za podstawę taką należy uznawać normy KC²⁹², lecz do tego, aby sprecyzować zakres oraz przesłanki tych roszczeń. Należy postulować stworzenie w tym zakresie autonomicznej regulacji w ustawie procesowej, modyfikującej w niezbędnym zakresie rozwiązania ogólne prawa materialnego²⁹³. Można założyć, że wypadku, gdy chodzi

²⁹¹ Poglądu tego w odniesieniu do art. 415 zd. 1 KPC broni przede wszystkim A. Jakubecki, *Restitutio*, s. 22–25; *tenże*, w: H. Dolecki, T. Wiśniewski (red.), *Kodeks postępowania cywilnego*, t. II, 2013, art. 338, uw. 3, s. 1073. Podzielają go m.in. A. Marciniak, w: K. Piasecki (red.), *Kodeks postępowania cywilnego*, t. I, 2010, art. 338, Nb 1, s. 1567; E. Gapska, *Wady*, s. 197–198.

²⁹² Dominuje zapatrywanie, że art. 415 zd. 1 KPC jest tylko regulacją procesową, a materialnoprawną podstawę wskazanych w nim roszczeń stanowią przepisy Kodeksu cywilnego o bezpodstawnym wzbogaceniu, a ściśle – o nienależnym świadczeniu, por. m.in. H. Mądrzak, *Likwidacja*, s. 187–188 i 190–191; K. Piasecki, *Zwrot*, s. 41–42; E. Wengerek, w: J. Jodłowski, K. Piasecki (red.), *Kodeks postępowania cywilnego*, t. II, 1989, art. 338, uw. 14, s. 551–552; K. Zawiślak, *Orzekanie*, s. 16; P. Księżak, w: K. Osajda (red.), *Kodeks cywilny*, t. II, 2013, art. 410, Nb 10, s. 362. W judykaturze por. uchw. SN z 11.7.2012 r., II PZP 1/12, OSNC 2013, Nr 4, poz. 43 i powołane tam dalsze orzeczenia.

²⁹³ Regulacja taka, jednak *verba legis* ograniczona do wypadków wykonania orzeczeń nieprawomocnych, znana jest prawu niemieckiemu, por. § 717 ust. 2 i 3 niem ZPO. Sporna jest kwestia, czy art. 717 ust. 3 niem. ZPO w swej warstwie materialnoprawnej ma zastosowanie – w drodze analogii – do wypadku wykonania orzeczenia,

restytucję lub kompensatę po wykonaniu prawomocnego orzeczenia, przesłanki roszczeń powinny być ujęte inaczej (surowiej) niż w razie odpowiedzialności za wykonanie orzeczenia nieprawomocnego. Wątpliwe jest także to, czy roszczenia restytucyjne²⁹⁴ z tytułu wykonania orzeczenia, w tym orzeczenia prawomocnego, potem podważonego, mają być roszczeniami z tytułu bezpodstawnego wzbogacenia (z tytułu nienależnego świadczenia), do czego prowadzi dominujące obecnie stanowisko o wyłącznie procesowym charakterze art. 415 KPC²⁹⁵, czy jednak roszczeniami odszkodowawczymi, w których zakres obowiązku naprawienia szkody ukształtowany jest według reguł właściwych dla bezpodstawnego wzbogacenia²⁹⁶. To drugie rozwiązanie oznaczałoby, że mimo odszkodowawczego charakteru roszczeń restytucyjnych zastosowanie mogłaby mieć reguła analogiczna do przyjętej w art. 409 KC²⁹⁷.

W aktualnym stanie prawnym w zakresie roszczeń restytucyjnych uprawniony ma do wyboru realizację restytucji w postępowaniu ze skargi o wznowienie oraz drogę dochodzenia tych roszczeń w odrębnym procesie (art. 415 zd. 1 KPC)²⁹⁸. Natomiast naprawienia szkody w zakresie wykraczającym poza ramy zwrotu spełnionego lub wyegzekwowanego świadczenia albo przywrócenia stanu poprzedniego dochodzić może od zobowiązanego tylko w odrębnym procesie (art. 415 zd. 2 KPC). Można postawić pytanie, czy model ten powinien pozostać w nowym Kodeksie postępowania cywilnego, czy też należałoby go zmodyfikować w kierunku umożliwienia dochodzenia nie tylko samej restytucji, ale także kompensaty w postępowaniu ze skargi o wznowienia, albo wręcz przeciwnie – w kierunku przewidującym, że dochodzenia

które zostało podważone w wyniku wznowienia postępowania, por. *J. Braun*, w: *W. Krüger, Th. Rauscher* (red.), München, § 590, Nb 9, s. 822 (Autor zajmuje w tej kwestii stanowisko pozytywne); *E. Becker-Eberhard*, w: *L. Rosenberg, H. F. Gaul, E. Schilken, E. Becker-Eberhard, P. Lakkis*, Zwangsvollstreckungsrecht, Nb 51, s. 315 (Autor taką możliwość wyklucza i odsyła do ogólnych reguł prawa cywilnego).

²⁹⁴ Pojęcie to obejmuje roszczenia o zwrot spełnionego lub wyegzekwowanego roszczenia oraz przywrócenie do stanu poprzedniego, wymienione w art. 415 zd. 1 KPC.

²⁹⁵ Por. wypowiedzi przywołane w przypisie 293. Stanowisko to prowadzi do komplikacji w razie, gdy restytucja polegać ma nie na zwrocie świadczenia, ale innym przywróceniu stanu poprzedniego, por. bliżej *A. Jakubecki*, Restitutio, s. 20 i n.; *tenże*, w: *H. Dolecki, T. Wiśniewski* (red.), Kodeks postępowania cywilnego, t. II, 2013, art. 338, uw. 3, s. 1073.

²⁹⁶ Taką teoretyczną kwalifikację przypisuje się roszczeniu o zwrot świadczenia przewidzianemu w § 717 ust. 3 niem. ZPO, por. *B. Hess*, w: *Wieczorek/Schütze*, Zivilprozessordnung, § 717, Nb 26, s. 464.

²⁹⁷ Znaczenie stosowania tej reguły w omawianej sytuacji jest akcentowane w doktrynie, por. *E. Wengerek*, w: *J. Jodłowski, K. Piasecki* (red.), Kodeks postępowania cywilnego, t. II, 1989, art. 338, uw. 14, s. 552; *P. Księżak*, w: *K. Osajda* (red.), Kodeks cywilny, t. II, 2013, art. 409, Nb 34, s. 344; *K. Weitz*, w: *J. Gudowski* (red.), System, t. III, s. 1504; *P. Grzegorzczak*, w: *J. Gudowski* (red.), System, t. III, s. 1747–1748. Przyjmuje się, że w zasadzie ten kto wykonał orzeczenie prawomocne, nie musi już się liczyć z obowiązkiem zwrotu uzyskanego świadczenia, aczkolwiek rozpatrywane są pewne wyjątki.

²⁹⁸ Nauka niemiecka, niezależnie od sporów, czy § 717 ust. 3 niem. ZPO w warstwie materialnoprawnej stosuje się w wypadku uchylecia orzeczenia wskutek wznowienia postępowania, uznaje, że wnoszący skargę może na ten przepis powołać się w jego warstwie procesowej w zakresie, w którym daje on skarżącemu wybór pomiędzy wnioskiem o zwrot świadczenia w postępowaniu wznowieniowym (tzw. *Inzidentenantrag*), a dochodzeniem tego w odrębnym procesie, por. *J. Braun*, w: *W. Krüger, Th. Rauscher* (red.), München, § 590, Nb 9, s. 822; *E. Becker-Eberhard*, w: *L. Rosenberg, H. F. Gaul, E. Schilken, E. Becker-Eberhard, P. Lakkis*, Zwangsvollstreckungsrecht, Nb 51, s. 315. Możliwość orzekania o roszczenia restytucyjnych przez sąd rozpoznający *revocazione* zna prawo włoskie (art. 402 ust. 1 włos. KPC), por. *M. Lupoi*, Italy, s. 155.

wszelkich roszczeń wymaga wszczęcia i przeprowadzenia odrębnego procesu. Zagadnienie to może być uznane za dyskusyjne, ale wydaje się, że co do zasady należałoby zachować obecne rozwiązanie i nie przyjmować żadnej ze skrajnych ewentualności. Niewątpliwie umożliwienie dochodzenia roszczeń restytucyjnych w ramach postępowania ze skargi o wznowienie jest w dużej mierze korzystne dla skarżącego, który dzięki temu nie jest skazany w tym zakresie na inicjowanie nowego procesu. Rozwiązanie to stanowi dla skarżącego swoistą rekompensatę za to, że wcześniej dobrowolnie lub przymusowo musiał wykonać orzeczenie, które zostało w skuteczny sposób podważone. Jednocześnie ograniczenie kognicji sądu wznowieniowego do orzekania o zwrocie spełnionego lub wyegzekwowanego świadczenia lub przywrócenia stanu poprzedniego nie stanowi nadmiernego obciążenia dla tegoż sądu, gdy uwzględni się to, że ustalenia faktyczne oraz związane z nimi kwestie dowodowe ograniczają się w tym zakresie z reguły do stwierdzenia okoliczności, że orzeczenie zostało wykonane. Przyjmując wskazany punkt widzenia uznać jednak należy, że podobnie jak to jest obecnie pod rządami art. 415 zd. 1 KPC²⁹⁹, sąd powinien załatwiać wniosek restytucyjny dopiero w orzeczeniu kończącym postępowanie w sprawie, czyli po ponownym rozpoznaniu sprawy, a nie już w orzeczeniu, w którym dojdzie do uchylecia prawomocnego orzeczenia objętego skargą. Wprawdzie można by uznać, że samo (prawomocne) uchylene orzeczenia objętego skargą o wznowienie rodzi roszczenia restytucyjne, ale wydanie – po ponownym rozpoznaniu sprawy – takiego samego rozstrzygnięcia musiałoby wtedy oznaczać wygaśnięcie tych roszczeń. Lepiej byłoby zatem, aby dopiero po ponownym rozpoznaniu sprawy i tylko w razie odmiennego rozstrzygnięcia sąd rozstrzygał o roszczeniach restytucyjnych. Niezależnie od tego należałoby zastanowić się nad celowością wyłączenia dopuszczalności rozpoznania wniosku restytucyjnego przez Sąd Najwyższy w tych wyjątkowych sytuacjach, w których do sądu tego należałoby nie tylko rozstrzygnięcie o wznowieniu, ale również ponowne rozpoznanie sprawy. W takim wypadku wniosek restytucyjny byłby przekazywany do załatwienia sądowi drugiej instancji³⁰⁰.

Uchylene lub zmiana prawomocnego orzeczenia wskutek wznowienia postępowania *de lege lata* otwiera również drogę do dochodzenia odszkodowania od Skarbu Państwa (art. 415 zd. 2 KPC). Regulacja ta pozostaje w związku z art. 417¹ § 2 KPC, w świetle którego, jeżeli szkoda została wyrządzona przez wydanie prawomocnego orzeczenia, jej naprawienia

²⁹⁹ K. Weitz, w: J. Gudowski (red.), System, t. III, s. 1508–1509.

³⁰⁰ Co do sytuacji *de lege lata* w tej kwestii por. K. Weitz, w: J. Gudowski (red.), System, t. III, s. 1509. W kontekście skargi kasacyjnej zob. T. Wiśniewski, O swoistości, s. 398–401; T. Ereciński, w: J. Gudowski (red.), System, t. III, cz. 2, s. 1080–1081; tenże, *W sprawie orzekania przez Sąd Najwyższy o zwrocie spełnionego lub wyegzekwowanego świadczenia lub o przywróceniu stanu poprzedniego (art. 398¹⁶ i art. 398¹⁹ k.p.c.)*, w: *Z aktualnych zagadnień prawa pracy i zabezpieczenia społecznego. Księga jubileuszowa profesora Waleriana Sanetry*, Białystok 2013, s. 84 i n.

można żądać po stwierdzeniu we właściwym postępowaniu jego niezgodności z prawem, chyba że przepisy szczególne stanowią inaczej. Treść art. 415 zd. 2 KPC ma przesądzać, że takim właściwym postępowaniem ma być również postępowanie prowadzone na podstawie skargi o wznowienie postępowania, jeżeli w jego rezultacie sąd uchyli lub zmieni orzeczenie zaskarżone skargą³⁰¹. Rozwiązanie przyjęte w art. 415 zd. 2 KPC stawia zatem orzeczenie o uchyleniu lub zmianie prawomocnego orzeczenia objętego skargą o wznowienie na równi z orzeczeniem stwierdzającym niezgodność z prawem orzeczenia objętego skargą. Jakkolwiek – biorąc pod uwagę podstawy skargi o wznowienie z jednej strony oraz sposób rozumienia w nauce i judykaturze przesłanki niezgodności z prawem prawomocnego orzeczenia z drugiej strony³⁰² – można mieć wątpliwości, czy i w którym wypadku podważenia w ramach skargi o wznowienie prawomocnego orzeczenia mogłoby być ono kwalifikowane jakie niezgodne z prawem, to wydaje się, że rozwiązanie przewidziane w art. 415 zd. 2 KPC mogłoby zostać w nowej ustawie procesowej ewentualnie zachowane. Powstać musi jednak pytanie, czy drogę dochodzenia odszkodowania od Skarbu Państwa powinno otwierać samo tylko uchylenie w wyniku skargi o wznowienie prawomocnego orzeczenia, czy też dopiero okoliczność, że w efekcie ponownego rozpoznania sprawy została ona rozstrzygnięta odmiennie niż poprzednio. Teoretycznie pierwsze rozwiązanie może byłoby bardziej uzasadnione, jednak pragmatycznie należałoby raczej optować za drugim.

3.6. Uchylenie lub zmiana postanowienia niekończącego postępowania w sprawie

Instytucja uregulowana aktualnie w art. 416¹ KPC stanowi dopełnienie rozwiązań, które wynikają z art. 359 § 2 KPC, art. 399 § 2, art. 401¹ KPC oraz art. 403 § 4 KPC. Nie jest to skarga o wznowienie, lecz odrębny środek prawny, wzorowany na skardze, do którego stosuje się tylko odpowiednio przepisy o wznowieniu postępowania. Środek ten ma charakter samoistny, gdyż jego podstawowe znaczenie polega na zapewnieniu możliwości podważenia pewnej kategorii prawomocnych orzeczeń, wyłączonych z zakresu skargi o wznowienie, gdy ich podstawa prawna została zakwestionowana przez Trybunał Konstytucyjny. Rezultatem skutecznego skorzystania z postępowania według art. 416¹ KPC może być, ale nie musi, powstanie podstawy wznowienia określonej w art. 403 § 4 KPC, gdyż w grę wchodzi także

³⁰¹ T. Ereciński, Skarga, s. 1006; J. Gudowski, w: T. Ereciński (red.), Kodeks postępowania cywilnego, t. II, 2012, art. 424¹, uw. 3, s. 536; M. Manowska, Wznowienie, s. 284–285; K. Weitz, w: T. Ereciński (red.), Kodeks postępowania cywilnego, t. II, 2012, art. 415, uw. 10, s. 530; *tenże*, w: J. Gudowski (red.), System, t. III, s. 1511–1512.

³⁰² J. Gudowski, w: J. Gudowski (red.), System, t. III, s. 1568 i n.

wzruszanie postanowień, które nie wpłynęły na treść orzeczenia merytorycznego kończącego postępowania w sprawie, w której te postanowienia zapadły³⁰³.

Poważne ograniczenie instytucji przewidzianej obecnie w art. 416¹ KPC wiązałoby się z postulowaną zmianą art. 190 ust. 4 Konstytucji RP³⁰⁴. Skoro bowiem skarga o wznowienie miałyby przysługiwać (tylko) podmiotowi, który skutecznie wniósł skargę konstytucyjną i w ten sposób uzyskał podważenie przez Trybunał Konstytucyjny podstawy prawnej wydanego przeciwko niemu orzeczenia, to podobnie środek, który reguluje obecnie art. 416¹ KPC, nie mógłby przysługiwać innemu podmiotowi niż ten, który wystąpiłby skutecznie do Trybunału Konstytucyjnego. Przy założeniu zachowania zasady, że do instytucji określonej w art. 416¹ KPC nadal miałyby być odpowiednio stosowane przepisy o skardze o wznowienie, zmiany w odniesieniu do tej instytucji byłyby naturalną konsekwencją reformy samej skargi. Ponadto, za uzasadnione należałoby uznać rozciągnięcie omawianej instytucji na wypadki, gdy postępowanie zostało zakończone w sposób formalny, a nie tylko orzeczeniem co do istoty sprawy³⁰⁵. Za pożądane należałoby także uznać to, aby ustawodawca przewidział, że środek przewidziany w art. 416¹ KPC ma charakter wniosku, a nie skargi³⁰⁶.

³⁰³ Zob. K. Weitz, w: J. Gudowski (red.), System, t. III, s. 1515.

³⁰⁴ Por. uwagi w pkt 3.3.4.

³⁰⁵ *De lege lata* zob. K. Weitz, w: J. Gudowski (red.), System, t. III, s. 11517–1518.

³⁰⁶ Por. tamże, s. 1516.